

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MICHAEL NEIIENDAM

BASTHOLMSKE FAMILIEPAPIRER

BIDRAG TIL
DET ATTENDE ÅRHUNDREDES OPLYSNING

KØBENHAVN
J. H. SCHULTZ FORLAGSBOGHANDEL A/S
1924

MICHAEL NEIENDAM

BASTHOLMSKE FAMILIEPAPIRER

BIDRAG TIL
DET ATTENDE ÅRHUNDREDES OPLYSNING

KØBENHAVN
J. H. SCHULTZ FORLAGSBOGHANDEL A/S
1924

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ A/S

Vi står midt i en kritisk Revision af en tidligere, ensidig negativ Dom, der er fældet over det store, betydningsfyldte Komplex, vi kalder Oplysningstiden. Hvad en tidligere Tid foragteligt kaldte for Rationalisme, er nu ved at vinde Anerkendelse som det mest revolutionerende Gennembrud af det moderne Åndslivs Kræfter — Forudsætningen for den moderne Kultur og Videnskab.

Ethvert Bidrag, der kan give et Tilskud til en historisk og fordomsfri Belysning af Oplysningstiden, må vi hilse med Glæde. Kun gennem alle Enkeltforskningerne lader sig et Helhedsbillede bygge op. Og kun ud fra et sådant Helhedsbillede kan en Dom fældes.

Et sådant Bidrag både til Tidens Kirkehistorie, Kulturhistorie og Personalhistorie mener jeg, de følgende Sider giver.

Ingen af de enogtyve større Breve (fra Christian til Hans Bastholm), som Samlingen indeholder, har været trykt før. Det samme gælder både Uddragene af Hans Bastholms Dagbøger og Breve til Hjemmet. Det er altså i det Hele et hidtil utrykt og ukendt Stof, der her forelægges.

En Tak skylder jeg først og fremmest Hr. Professor Dr. Harald Høffding, fordi han var den, der gjorde mig opmærksom på Brevenes Eksistens, som var mig ukendt, da jeg skrev min Bog om Christian Bastholm. Endvidere bringer jeg en Tak til Literaturforskeren og Forfatteren, Hr. cand. jur. Niels Møller, som bragte mig i Berøring med Brevene selv, og til Hr. Fuldmægtig i Statsanstalten for Livsforsikring Rudolf Meyer, som på Familiens Vegne gav mig Tilladelse til Udgivelsen af Materialet og venligt udlånte et Portræt af Hans Bastholm til Reproduktion.

Endelig bringer jeg en Tak til det Hjelmsstjerne-Rosenroneske Fond for dets Understøttelse til Udgivelsen og til Forlaget, som vovede at paatage sig Udgivelsen.

Hvad alle specielle Enkeltspørgsmål angår, viser jeg hen til det nævnte Skrift om Christian Bastholm (Gad 1922).

Espergærde, Påsken 1924.

Michael Neiiendam.

CHRISTIAN BASTHOLM

1740 - 1819

stand Goiske formået at fængsle ham, fordi han havde givet ham en filosofisk Underbygning for hans Tro. At han blev Kristendommens systematiske Tankeindhold tro, skyldte han Rosenstand.

Efter sin Attestats fortsatte han sine filosofiske og teologiske Studier, holdt Disputatser og opnåede i 1765 ved Rosenstands venlige Hjælp en Alumneplads på Elers Kollegium. Hans Alumnetid varede to År. Da fik han Tilbud om som Præst at rejse til Smyrna, et Tilbud, som i nogen Grad var ham uvelkommen, men som rettedes til ham fra Præses i Kancelliet og Missionskollegiet, Grev Thott. Bastholm havde hemmeligt forlovet sig med Rosenstands Datter, Ingeborg, men åbenbarede nu for Professoren sin Kærlighed til hans Datter. Rosenstand rådede ham alligevel til at rejse, og den 2. Oktober 1767 blev Bastholm udnævnt til Præst for den evangelisk-tyske Menighed i Smyrna. Opholdet der varede fra 1768—71, men var ikke i nogen Henseende lykkeligt for ham. Lokaliteterne var usikre, Klimaet var ham imod, hans Økonomi slog ikke til, Sprogforholdene var forvirrede. På ét Område havde han imidlertid Arbejdsmuligheder som han udnyttede, nemlig på Talekunstens. Her kunde han nu i Ro uddanne sig, som han vilde. Om Søndagen øvede han Kunsten i Praxis, om Hverdagen studerede han Retorikkens Teori. Balthasar Münter, der fra 1765 havde virket ved Petri Kirke i København, havde med sin Veltalenhed fængslet ham, og han så det som sit Mål at blive en sådan Taler — eller helst en endnu bedre.

Den 10. December 1771 var Bastholm hjemme igen. Han så sig om efter gejstlig Virksomhed og blev den 23. April 1772 udnævnt til Præst ved Kastelskirken, et Befordringskald, der krævede en Mand, der kunde prædike såvel på dansk som på tysk. Den 15. Juli samme År holdt han Bryllup med Professor Rosenstands Datter. I dette Ægteskab fødtes tre Børn: Marie Clarette Benedicte, f. 28. April 1773, Sønnen Hans, f. 21. August 1774 og endnu en Søn Peder Rosenstand, f. 24. November 1777. Allerede her i Kastellet blev hans Forkyndelse beundret, og foruden at udarbejde sine Prædikener fik han i disse År Tid til at udsende større Skrifter, som f. Eks. den berømte gejstlige Talekunst 1775 og hans jødiske Historie I—II 1777. Hans aka-

demiske Anseelse forøgedes også. Allerede før Afrejsen til Smyrna var han blevet Magister (1767) for at få tilfredsstillet »en liden eller stor Forfængelighed, hvad man vil kalde det«¹⁾, og i 1774 erhvervede han den teologiske Doktorgrad med sin Afhandling: »*De consensu sanæ rationis et sacræ scripturæ in doctrina de civitate dei invisibili.*«

I Året 1777, den 20. August, blev Bastholm udnævnt til Sognepræst ved Sct. Olai Kirke i Helsingør. Han følte det, som var han sluppet ud af et Fængsel, da han kunde forlade Kastellet. Med Helbredet havde det knebet stærkt — Kastellet var intet sundt Sted; men hans Økonomi var endnu værre stedt. Han håbede, at Helsingør vilde være et gunstigt Sted for hans Sundhed, Kaldets Indtægter var bedre, og dog skulde han ikke blive der længe. Han fristede den tunge Skæbne at miste sin Hustru kort før Julen 1777. Efter en vanskelig Fødsel den 24. November døde hun den 20. December, og med hende mistede han »al mit Livs Glæde gennem en Række af mange Aar,« siger han.²⁾ Allerede det følgende Forår forlod Bastholm Helsingør. På Guldbergs anbefaling var Bastholm kommet under Hoffets Protektion, og 3. April 1778 blev han udnævnt til Hofprædikant. En elegant Embedsvej åbnede nu sine Muligheder for ham — første Hofprædikant og kongelig Konfessionarius, hvortil han fem År senere blev udnævnt. En umådelig flittig Forfattervirksomhed kendetegner de følgende År — ja, lige til Århundredskiftet, da hans Betydning var udspillet, fordi Problemstillingen på alle Områder — kirkeligt, filosofisk, kristeligt — blev en anden og en for ham uforståelig. Han stod Hoffet nær som Sjælesørger, men blandede sig aldrig i Politik. Han blev den beundrede Taler, som søgte at overgå sig selv i Formens mere og mere udviklede og tilskårne Stilfuldhed, og han var den flittige, med sin Tid næsten gerrige Forfatter, der yilde gavne, oplyse og opbygge i Oplysningens almenkristelig-filosofiske Ånd. Ingen dansk kirkelig Forfatter har i det 18. Aarhundredes Oplysning været så nøje sammenvokset med sin Tid og Slægt som Bastholm. Han blev den oversættende Fortolker af den samtidige tyske Oplys-

---

¹⁾ Anførte Selvbiografi s. 18.

²⁾ Stds. s. 34.

ning; de små Krusninger, den gjorde indenfor sit Plan, gjorde han med, og han viste sig som en overmåde perfektibel Eklektiker. Af hans større Arbejder fra disse År må vi nævne hans Oversættelse af det nye Testamenter med Noter i to Bind (1780), der afstedkom en pinlig dogmatisk Strid, i hvilken han søgte at bevare og godtgøre sin ortodokse Habitus; det tredje Bind af hans jødiske Historie (1782); den christelige Religions Hovedlærdomme (1783) — den konservativt formidlende Oplysnings Dogmatik; Forslag til en forbedret Plan i den udvortes Gudstjeneste (1785); hans Religionsbog for Ungdommen og Andagtsøvelser for Syge og Sengeliggende, der ogsaa begge udkom i 1785; hans Philosophie for Ulærde (1787) og — i samme År — Nye Samling af Åndelige Taler over alle Evangelierne; Andagtsøvelser for Communicanterne (1788).

I elleve År havde han nu siddet som Enkemand. I Tyge Rothes Datter, Kirstine Margrethe, mente han at have fundet den Kvinde, sammen med hvem han kunde bygge et nyt Hjem. Han friede til hende og fik hendes Ja, og den 6. Marts 1789 holdt han Bryllup med hende. Samme År blev hans Søn Hans både konfirmeret, den 22. April,¹⁾ og Student, privat dimitteret. I dette nye Ægteskab fødtes to Børn, Datteren Karen Ingeborg, født 10. August 1793, og Sønnen Thyge, født 13. Januar 1795, men som allerede døde 28. Januar samme År.

— Hans Bastholm var en ulykkelig, stærk sammensat Natur. Han havde i sin Opvækst og i sine Studenterår manglet det, der for den sammensatte Natur, hvis Vej ikke er den lige fra Jord til Himmel, er det afgørende i Karakterens Dannelse — et centralt Samlingspunkt. Han var splittet og delt, lyrisk og melankolsk, grædende og jublende i alle Sturm und Drang's Grader. Der var næppe nogen menneskelig Sindsstemning i det attende Århundrede, uden at han havde smagt på den og som i en Rus smægtet i den. Oplysningstidens Encyclopædilidenskab havde grebet ham. Faderen spændte om mange Interesser, men formåede altid at midtpunktsamle sig om det Emne, han i Øjeblikket arbejdede med. Det Offer, en sådan Koncentration krævede, kun-

¹⁾ Konfirmeret i Christiansborg Slotskirke af Faderen. Slotskirkens Confirmationsprotokol i Landsarkivet.

HANS BASTHOLM

1774 - 1856

de Hans Bastholm ikke bringe. Dertil manglede han både Viljens Fasthed og Karakterens Dybde. Overfladiskheden kom til at stå i ligefremt Forhold til Mængden af de Emner, han vilde smigre med sin Interesse. Hans Kundskaber voksede omkap med hans Smerter. Han studerede sig selv og drømte om at blive en stor Polyhistor. Hans Polyhistorviddom blev et gådefuldt Sammensurium af de mest forskelligartede Interesser, Bøger, Udklip, Noter og Journalnotitser. Han hørte til Forromantikens lyrisk-melankolsk-passivt afstemte Mennesker, der spillede på den høje Vemods Strenge og græd i Sorgens Tåreperse, men hans Følelse var ikke naturlig Fantasi, men bundet af Intellectet. Havde han ejet Hjertets naturlige og grebne Følsomhed, var han rimeligvis med Lethed gledet ind i det nye Århundredes unge Romantik. Nu forblev han en enkelt og sær Ener, en uudviklet Overvintring fra Oplysningstiden, hvis Ideer ingen i det nye Århundrede — uden med visse Modifikationer på Skolevæsenets Område — havde Bud efter. Han var blevet lænket sammen med sin egen Tid uden engang i den at være nået til en Udvikling endsige personlig Afslutning; thi det var et Århundrede på Hæld, — en Tid uden sluttet Præg, han voksede op i. Tiden havde ikke ét Ansigt, men mange. Århundredet endte med at fortære sig selv, da dets Ideer var løbet ud i de yderste Konsekvenser. Han var uden filosofisk Begavelse — og vilde dog være Filosof. Men Kant, der kom til at beherske den nye Tid, begreb han ikke. Dertil fattedes ham Tankens Skarphed og Evnen til at gå i Dybden. Han var uden varig følelsesbestemt Begavelse — og vilde dog være Digter og gælde for Følelsesmenneske. Men Schleiermacher og Romantikken, der nu skulde rykke frem og erobre Ungdommen og Tiden, berørte ham intet Øjeblik — det var Nydelsen af en intellektuel Stemning, han i sin sentimentale Passivitet hengav sig til. Han vilde være Teolog — men kunde intet Felt finde indenfor Teologien, hvor han valgte at være hjemme. De store Profeter blev Oplysningsteologerne ved at være for ham. Han vilde være Præst — men i Faderens Billede: Taleren. Det Forbillede kunde han ikke nå. Han følte sig usikker. Og hans Forkyndelses Indhold var en afbleget Oplysnings Idealisme, som ingen i hans Tid mere havde Bud efter. Under alt dette blev han

selv en Særling. Det var, som var Livet forfejlet. Han var den lille Søn af en stor Mand. Han var gået for tidlig i Stå.

I sin Faders Hus havde han fået en Opdragelse, der efter hans eget Sigende gik ud på at lægge Vind på at behage.¹⁾ I seksten Års Alderen bestræbte han sig for at sige Komplimenter, at behage ved et fint og galant Væsen og at more ved at anbringe smukke Vers og skønne Udtryk. Der ved søgte han at gøre sig fordelagtig bekendt i de galante Hjem, som Faderen i sin høje Stilling havde Forbindelse med. Når han siger, at han ikke har Digtertalent, har han sikkert ganske Ret. Han kunde have tilføjet, at han heller ikke nogen Sinde fik det.²⁾ Men han bebrejder i det stille Faderen, at denne ikke alvorligt frarådede ham hans Tilbøjelighed til Poesi eller i det mindste rådede ham til at ud sætte denne Beskæftigelse til efter hans Embedseksamen. Faderen søgte hos Sønnen at vække dennes Sans for Skøn literatur og gøre ham interesseret i den skønne Stil. Ewald, Wessel og Baggesen fortryllede ham, og »det er naturligt, at man søger at efterligne det, som behager, og at man sætter sin Ære i at kunne opnaae deres Fuldkommenhed, som man beundrer.«

Drengen var en petit garçon, der om Søndagen spadserede i Kongens Have for at promenere sin smukke Figur. I Selskabslivet vilde han glimre ved sit Digtertalent — i 1790 mente han, at der var gået Hul på hans Digteråre — og han læste gerne sine Produkter højt, indkasserede begejrligt Bifaldet og agerede med Forkærlighed vittig. Omkring sytten Års Alderen virkede ethvert behageligt Fruentimmer stærkt på hans Følelse.

Træt af Eksamenslæsningens Krav til hans Samling om Studiet fik han i 1792 af Faderen Tilladelse til at foretage en Rekreatjonsrejse til Jylland. Det havde kedet ham at gå på de teologiske Kollegier, og Eksamenslæsningen voldte ham mange kvalfulde Stunder. Lærerne kunde ikke give ham Kærlighed til Studiet, som svævede i halv Dunkelhed

---

¹⁾ Til det følgende er (hvor intet andet er bemærket) benyttet Hans Bastholms »Biografi« (d. v. s. Dagbog), der findes i Sorø Akademis Bibliotek; desværre er kun 2. Del bevaret; 1. Del synes at have handlet om Hjemmets daglige Liv.

²⁾ Jvf. E. Bodenhoff: Svundne Tider. Uddrag af Generalmajor v. Müllers Papirer 1912. 249.

for ham. Talerne i Johannes Evangeliet gav Genlyd i hans *Følelse*. Men han vilde allerede nu udvide Studierne langt på den anden Side af de naturlige Grænser, Eksamenskra-vene afstak. Han vilde nå til Fuldkommenhed i det Enkelte og mistede derved Kraften til at omspænde det Hele. Han hengav sig hellere til Fantasien end til Realiteterne.

På Rejsen i 1792 mødte han imidlertid i Horsens sin Skæbne. Havde han tidligere haft sine ulmende Sværmerier, så slog nu Kærligheden ud i lys Lue. Hans Følelse gjaldt den unge Pige Anne Jacobine Bejer (født og døbt i Ringkøbing 10. November 1778), Datter af Vejermester Bejer i Ringkøbing.¹⁾ Hun var i Huset hos Pastor Mancin i Horsens.²⁾ Han havde set hende to År tidligere, men da havde hun med sine tolv Åar intet Indtryk gjort paa ham. Nu besluttede han sig straks til en Forlovelse og meddelte Præsten Mancin og hans Hustru sit Forehavende. Jacobine og Faderen skulde imidlertid intet have at vide foreløbig. På den sidstes Bifald var han ikke ganske sikker. Thi det var jo intet Standsparti, han var ved at indgå. I et »Udkast« har han selv fortalt om Bekendtskabet med Jacobine:²⁾

»Min Glut saae jeg første Gang i Kiøbenhavn. Hun var der i Besøg med Præsten Mancin. Det var en lille kiøn rød-mosset Pige, som jeg dengang ikke brød mig stort om, hun var taus og undseelig og jeg kom ikke til at tale med hende, jeg fulgte hendes Farbrod: til sit Hiem, vi gik til Søes hun var syg paa Skibet og det kommer mig for som jeg tog mig af hende med en mere end almindelig Interesse, vi landede i Aarhus midt om Natten Værtshuset var fuldt vi maatte

¹⁾ Ringkøbing Kirkebog i Viborg Landsarkiv udviser, at 1778, 10. November blev Seig. Walentiin Bejer og Mad. Kierstine de Fine deres Datter fød, døbt og kaldet Anne Jacobine. Faddere: Mad. Hviid, Mad. Slichtkrul, Jomf. Tang, Herredsfoged Fuglesang og Seig. Sören Tang.

²⁾ Jvf. Wibergs Præstehistorie I. 683 og Portrætmalerens Dagbog (Memoirer og Breve VI) S. 20. Hans Bastholm havde tidligere sværmet for Onkelen Jeremias Wøldikes Datter Benedicte, kaldet Ditte. Jeremias Wøldike (1736—1813) var 1769 blevet gift med Sabine Margaretha Rosenstand Goiske (1743—1809), Datter af Prof. Dr. Peder Rosenstand Goiske. Bricka XIX. 256. — Jacobine var ældste Datter i Vejermester Bejers første Ægteskab med Kirstine de Fine Montagne; i dette Ægteskab var der ni Børn; i hans andet Ægteskab var der syv Børn.

³⁾ Privat Eje; i det følgende citeret som P. E. Interesseløse Meddelelser er erstattet med Prikker.

tage til Takke med en Stue fuld af Tobaksrøg, denne ubehagelige *Athmosphære* og Svimmelhed af Søreisen gjorde at hun fik ondt — Vinduerne vare høie over Jorden, hun stoed op paa en Stol og lukkede dem op. — Det var en skøn Nat Luften var kiølig uden at være kold, Dagen tittede frem over Horizonten, jeg stod ved hendes Side, det var et behageligt Øieblik, jeg aandede saa reent saa let, og i mit Hierte ulmede en Ild, som jeg ikke ret kiendte — fra Aarhus til Horsens er 6 Mil vi to kjørte alleene sammen, de røde Kinder saae jeg paa med Fornøielse — men hun var saa undseelig — og saa ung (kun 12 Aar).«

Han var selv kun 16 År. 2 År efter var han atter i Sommerferie i Horsens; han blev nu stærkere indtaget i hende, om han end blev lidt urolig over, at hun var en Kende koket, måske af Undseelighed.

»Imidlertid havde jeg dog forladt H[orsens] uden at bestemme mig, havde ikke en virkelig ubetydelig Omstændighed indtruffet . . . . . Det var en Torsdag Aften . . . . . Præsten Horn¹⁾ var hos os, det havde regnet og var mørkt, jeg faaer det Indfald at følge ham hiem. Da jeg kom tilbage, lukte hun mig op og stod i Døren, det kom mig for som hun stod med udstrakte Arme i det mindste var hun ubeskrivelig nydelig — Hun gik op paa sit Cammer — og jeg ind i Stuen, da brød det ud jeg fremsatte mine Ønsker og mine Bevæggrunde. Hr. M[ancin] maatte for Skams Skyld gjøre nogle Indvendinger, som snart kom af Pinden, og Enden blev paa det at vi holdt Raad til Klokkeren 2 om Natten, hvori da blev taget den viise Beslutning, at vi ikke vilde snakke et Ord derom til hende førend Aaret derpaa, og til den Tid beholde altsammen *in mente* — Siden den Tid fulgte jeg gierne Præsten H hiem . . . . .«²⁾

Sin Kærlighed til Jacobine vilde han ikke åbenbare Faderen, før han kunde gøre dette med en praktisk *captatio benevolentiae*. Dertil benyttede han sin Eksamen. Den 17. Januar 1793 bestod han sin teologiske Eksamen med *Laudabilis* og *Tillægget* prompte et *copiose respondet*.³⁾ Han

¹⁾ Præsten Magnus Christian Horn, Wibergs Præstehistorie I. 683.

²⁾ P. E.

³⁾ Eksamensprotokol og Karakterprotokol i Universitetets Arkiv i Universitetsbiblioteket.

vidste godt selv, at dette Resultat havde han ikke opnået, hvis han ikke havde været Søn af Konfessionarius. Nu fandt han, at Tidspunktet var opportunt til at meddele den af Eksamensresultatet smigrede Fader sit Forehavende. I en Koncept fra 1793, tænkt som et Udkast til et Brev til Faderen,¹⁾ hvem han vilde overbringe denne Nyhed skriftligt, erklærer han, at han elsker en Broderdatter af Mancins Kone Anne Jacobine Bejer. Han berømmer hendes gode Hjerter, fine Forstand, særdeles Beskedenhed, gode Klaverspil; »hun forstaaer alt, hvad der hører et Fruentimmer til,« både Havevæsen og Avling. Han meddeler, at både Mancins og Jacobines Forældre har givet deres Samtykke; men når han har tiet overfor Faderen skyldes det, at denne vilde have frygtet, at denne Oplevelse skulde forsinke hans Eksamen. Jacobine selv er kun femten År gammel og bliver konfirmeret til Påsken. Efter Konfirmationen vil Hans Bastholm skrive til hende. Hun ved endnu intet, og Samtykket beror på hende.

I et Brev til Pastor Mancin af 27. Januar 1793¹⁾ fortæller nu Hans Bastholm denne udførligere om, hvorledes han fik Faderen meddelt sin projekterede Forbindelse og om, hvorledes denne tog Meddelelsen.

»..... Min Fremgangsmaade skal jeg forklare Dem og jeg venter Deres Biefald — Faa Dage efter min Examen, da min Fader var endnu igiennemtræ[n]gt af en inderlig Fornøjelse over Udfaldet, skrev jeg mit Brev til ham, jeg brugte den største Koldsindighed dertil at han ikke skulde beskyldte mig for Lidenskab jeg fremsatte alle mine Grunde i et ordentlig System, jeg opløste de mindste Indvendinger, jeg anraabte hans eget Exempel, hans Principer, og hans Hierte til mit Forsvar, jeg endte Brevet med en varm Bøn, jeg lagde det paa hans Bord den Tirsdag Morgen De fik mit forrige Brev — han lod mig kalde en Time derefter og sagde mig, at det vel ikke gandske behagede ham men han vilde paa ingen Maade forhindre mig i at handle efter min Overbeviisning (jeg havde ventet dette, den faderlige Frygt er altid stor og især hos min Fader, Nyheden og det uventede bidrager og dertil) imidlertid gik denne Formiddag bort i en dyb Taushed, om Eftermiddagen stod vi sammen

---

¹⁾ P. E.

i Vinduet jeg greb begge hans Hænder kyste dem og saae paa ham Vandet stod ham i Øinene og vi skildtes atter tause, men Dagen derpaa gik jeg ind til ham og bad ham saa inderlig sige mig om han virkelig var misfornøiet derved, hvorpaa han forsikrede at han ikke var det bad mig kun at være roelig, kyste mig og sagde at han vilde overlade alt i Guds Haand, som indretter alt paa det Beste — jeg forsikrede ham om min Retskaffenhed jeg igientog alle mine Grunde og han blev fuldkommen beroeliget (at *Jacobine* er fattig ved han).¹⁾ Alt beroer nu paa den gode Pige selv . . . . .«

Jacobine gjorde imidlertid ingen Vanskeligheder, men gav Hans Bastholm sit Ja.

Faderen drev nu på, at Sønnen skulde rejse udenlands. Sønnen havde ikke overvældende Lyst dertil, men gav dog efter, og med det Vinstrup-Resen'ske og et Rosenkrantz'sk Stipendium drog han af Sted medio Oktober 1793.

Det var blevet bestemt, at han 5. Oktober 1793 skulde afgå med Paketbåden til Kiel og derfra rejse til det gæstfri Hospitium for alle de unge Minerva Sønner, der i det 18. Århundredes Slutning søgte udenlands, *Göttingen*. Der skulde han overvintre. Sønnen forsonede sig med denne Plan, selv om han — som han selv siger — var fuld af Fantasier og sværmende Idealer. Han erkendte, at der måtte gå mindst seks År, før han kunde få Embede, og det var godt, om Jacobine og han i den Tid ikke kom for meget sammen. Han mente, at det også kunde blive vanskeligt for Fremtiden at komme til Horsens hver Sommer, og endelig ønskede han mere at blive sin egen Herre, end han hidtil havde været det i sin »ellers saa gode Faders Hus.« Han kedede sig over den lange Sidden til Bords om Aftenen; den forekom ham pinlig.

Meget hurtigt fulgte Faderen ham til Toldboden; Sønnen var dog temmelig kold, men tvang sig til at skjule det. Faderens Følelser var imidlertid spildt; thi da den unge var

---

¹⁾ I 1819 gik Hans Bastholms Svigerfader i Ringkøbing Fallit. Han bad sin Svigersøn Hans B. om Hjælp til en Prioritet i et Hus, han måtte købe, da han ingen Lejlighed kunde få. Hans B. havde i Forvejen skaffet Bejer 300 Rdl. (Brev P. E.).

kommet om Bord, lod Skipperen ham gå i Land igen, fordi det var Modvind. Først Torsdag den 10. Oktober kom der Bud om at indfinde sig på Skibet, og for anden Gang fulgte Faderen ham til Toldboden. Fra 10. til 15. holdt Modvinden dem imidlertid fast til Rheden. Så sprang Vinden om til Nord-Vest, og den 16. løb de efter en vanskelig Sejlads ind i Grønsund. Han og et Par commilitones (Behr¹) og Fischer), der også agtede sig til Göttingen, kom i Land, og gennem en Toldinspektør fik Hans Bastholm sendt en Hilsen til sin Farbroder, Matthis Bastholm, der fra 1781 sad som Rektor i Nykøbing F. Da Vinden igen var god, kom de om Bord, men ikke så snart var de sejlet af Sted, før det påny blev Modvind. Da det syntes håbløst at vente på en god Bør, besluttede Passagererne, blandt hvilke der var nogle yderst fattige, til hvilke de andre mere velstående måtte kollektare, at rejse over Falster og Lolland til Rødby, hvorfra der var Overfart til Heiligenhafen i Holsten. Beslutningen blev gennemført, og Hans Bastholm aflagde personligt et kort Besøg hos Rektoren, hos hvem Bedstefaderen boede. Den 23. Oktober kom Selskabet til *Heiligenhafen*; derfra til den lille By *Lützenburg*, hvor den unge Bastholm straks charmeredes af »den smukke og anstændige Opvartningspige.« Han tænkte sig straks et Paradis med hende i Lützenburg. Imidlertid — Postillonen blæste, Vognen skulde af Sted og han med, og nye Indtryk strømmede ind i hans følsomme Sind.

Den 24. Oktober kom han til Kiel, og den 26. nåede han til Hamborg, hvorfra han foretog Udflugt til Altona. I Hamborg hørte han ved en Koncert Mad. Berthelsen, den senere Mad. Frydendahl, som var på Studierejse.²) Han roser, at hun foruden Italiensk, som var det almindelige Syngesprog, sang blot Dansk og nævner, at hun fik stort Bifald. Den 30. rejste han fra Hamborg og ankom til Göttingen den 2. November.

Der opholdt sig på det Tidspunkt i Göttingen 710 Stu-

---

¹) Otto Christopher Nielsen Behr, 1769—99, rejste udenlands 1793—95. Wiberg: Præstehistorie I. 474; II. 510.

²) Jvf. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder. I. 1911, 71.

derende.¹⁾ Hans Bastholm blev inskriberet ved Universitetet 3. November 1793 og kom til at bo hos en Urmager Kleinhaus i Rothestrasse i umiddelbar Nærhed af det gamle Universitet, der nu kun benyttes ved festlige Lejligheder, da det indeslutter Solennitetssalen, men ellers anvendes til Universitetskontorer. Hans Vært var en gammel Pebersvend, en simpel, godmodig Filister, under hvis Tag Bastholm tilbragte hele sin Studietid til Foråret 1795.

Sine Studier begyndte han med at gøre Professorbesøg. Han gik først til den kendte nytestamentlige Filolog og Historiker »den galante og livfulde« Joh. Gottfried Eichhorn (1752—1827), som behandlede ham overmåde venligt, lod ham komme til Sæde i Sofaen og satte sig selv ved Siden af. »Jeg erfarede her som overalt, at det var til Fordeel at være Søn af en kongelig Hofpræst og Skriftefader.« — Han besøgte Joh. Friedrich Schleusner (1759—1831), der var nytestamentlig Exeget, og som for 7 Rdl. solgte Bastholm sit græsk-latinske Leksikon til Ny Testamente, en Bog, der var udkommet Året i Forvejen. Schleusner gav lidt Personalhistorie til Bedste og fortalte Bastholm om Leipziger Teologen Morus (1736—92), som var en meget frygtsom og tilbageholdende Mand, der aldrig sagde sin Mening helt ud, men lagde den skjult i sine Ord, aldrig afgjorde nogen Ting, men altid fremsatte Grundene for og imod og lod Sandheden selv trænge frem; Bastholm kom derved til at tænke på Professor Erasmus Müller og tilføjer: hvad skal ogsaa en tænkende teologisk Lærer gøre i sin beklagelsesværdige Stilling? Morus skal ganske ligne Melanchthon. Ernesti (1707—81) derimod var en modsat Karakter; han skændte på dem, der tænkte anderledes end han selv. Om sin Göttinger

---

¹⁾ Deraf 160 Teologer, 340 Jurister, 116 Medicinere, 94 af andre Studiefag. — Fra Påske 94 til Michaelis 94: 688 Studerende; fra Michaelis 94 til Påske 95: 696 Studerende; fra Påske 95 til Michaelis 95: 671 Studerende; fra Michaelis 95 til Påske 96: 658 Studerende (deraf 391 Udlændinge, som for første Gang specificeres); fra Påske 96 til Michaelis 96: 713 Studerende (deraf 417 Udlændinge); fra Michaelis 96 til Påske 97: 709 Studerende; deraf 407 Udlændinge. Forholdstallet mellem de forskellige Fakulteters Studerende er som ovenfor angivet ved Hans Bastholms Ankomst; Juristerne dominerer, derefter følger Teologerne og Medicinerne. (Efter Universitetets utrykte Annaler i Universitetsbiblioteket i Göttingen).

Kollega Michaelis (1717—91), det attende Århundredes Wellhausen, sagde Schleusner, at han manglede det tilbørlige Genie til at trænge ind i Profeternes Skrifter. — Han besøgte fremdeles den medicinske Professor Blumenbach (1752—1840); de tre nævnte Professorer hørte han på Universitetet; den sidste over Naturhistorie. Blumenbach betjente sig ikke af Manuskript, gik under Foredraget op og ned på Katederet og spadserede frem og tilbage på Gulvet. Han havde omtrent 50 Tilhørere, Eichhorn 20. Bastholm fik også Adgang til det naturhistoriske Museum, som dengang lige var oprettet. Som Dansk var dette næppe vanskeligt; thi han fortæller, at Guldberg havde foræret nogle ægyptiske Idoler dertil og den danske Konge den ene af de to Mumier, Carsten Niebuhr (1733—1815)¹⁾ havde bragt med hjem som en Erkendtlighed for, at Michaelis havde udarbejdet et Svar på nogle Spørgsmål fra det danske Rejseselskab, der gik til Arabien. — Foruden enkelte andre²⁾ besøgte Bastholm også den vidtberømte Filolog Christian Gottlob Heyne (død 1812), der i 1763 var blevet Gesners Efterfølger. Heyne var imidlertid ret indolent og uinteresseret i Hans Bastholm, og denne gjorde ham da opmærksom på, at han var en Søn af Dr. Bastholm, hvortil Heyne blot svarede: »Diesen Mann kennt man ja gut.«

Studierne syntes til en Begyndelse absolut ingen Glæde at kunne give ham. Han klager i sin Biografi over, at han ingenting kan. Alt, hvad han hidtil har læst, har været usammenhængende; han er vel blevet proppet med en Mængde spredte Kundskaber, men kun med det ene Formål: at kunne svare til Eksamen. Nu skulde han studere på egen Hånd. Og her glippede det. Selvstændighed i nogen Henseende synes han ikke at have besiddet. Sin Attestats havde han overstået med en blandet Sindsstemning af Følelse for og Tvivl om Kristendommen. Hans Tvivl næredes

---

¹⁾ Bricka XII. 194 f.

²⁾ Som Bibliotekaren, Prof. Jeremias David Reuss (1750—1837) ved Universitetsbiblioteket; til ham havde Bastholm en Introduktionskrivelse med fra Torkil Baden, en Broder til Gustav Ludvig Baden; begge Sønner af Jacob Baden (1735—1804), der 1771 blev Rektor i Helsingør, og der stiftede Bekendtskab med Christian Bastholm, og 1780 Professor i København.

ved hans Fornufts Indsigelser og ved hele det teologiske Studiums Retning. Han følte Kedsommelighed ved at høre på Forelæsninger og mente at få mere ud af Tiden ved at studere en Bog igennem. Men hvilket Felt af Teologien skulde han slå ind på? Han følte Trang til at omspænde alt; men han vidste ikke, hvorledes han skulde tage fat på noget rigtigt og kom derfor ingen Vej. Han bebrejder i det stille Faderen, at denne ikke havde givet ham en Studievejledning og tilføjer: »Havde jeg faldet paa at studeere Kirkehistorie, som altid vil blive et solidt og lærerigt Fag.« I hans Sind kom der noget stridt op, når han redegjorde for sin Situation og i sin Dagbog søgte at karakterisere den; det blev til en Anklage mod Faderen, af hvem han fandt det uforsvarligt at drive et ungt Menneske — han var jo kun 19 År gammel — i umoden Alder uden et bestemt Studieformål for Øje ud til en trist Universitetsby som Göttingen, hvor der kun holdtes Begynderforelæsninger, og som for det meste ikke var til nogen væsentlig Nytte. Han mente, at det var givet, at han i én Time kunde lære sig selv tre Gange mere, end hvad de fremmede Professorer kunde lære ham, og at han derfor ikke havde behøvet at sætte en Fod ud af Danmark. Han mente endog, at man arbejdede bedre hjemme — hverken Eichhorn eller Schleusner kunde sættes ved Siden af Moldenhawer, og han tilføjer i Parentes: »Det er vist nok at faae Professorer forstaae, eller have Interesse for at bringe Liv ind i deres Foredrag og at fængsle deres unge Tilhøreres Opmærksomhed.« I Brevene hjem til Faderen fortalte han så noget af, hvad han hørte paa Kollegierne, for at bevise, at han bestilte noget.¹⁾ Med megen Interesse hængte han ved Skønlitteraturen og læste Poesi og Romaner. Han fandt, at han havde Sans for Guddommens Åbenbaring i Naturen og sværmede på Göttingerskolens Jord for Naturens vekslende Skønhedsfænomener.

Foruden Interessen for Skønlitteraturen havde han — ligesom Faderen — en betydelig Kærlighed til Naturvidenskaben. Dette Fag tilfredsstillede både hans Nysgerighed og hans Fantasi; men han havde fået en dårlig Plads

---

¹⁾ Disse Breve er kun i ringe Udstrækning bevaret, men i sin Biografi genfortæller han ofte Brevenes Hovedlinier.

anvist i en Ende af Auditoriet; han havde vanskeligt ved at se Tegningerne og de Naturalier, der blev fremvist; man måtte ikke komme dem for nær eller berøre dem; Blumenbachs Advarsel var: *oculis non manibus*. I et udateret Brev fra Göttingen (1793?) skriver han til Faderen, at han hører *Blumenbach* over Fysiologien, »denne høie siæleopløftende Videnskab . . . . . den Morgen Time jeg hører Collegium hos ham gjør mig meere Nytte end en Morgenbøn (ved Indsigten i den visdom, vort Legemes Bygning indeholder) . . . hans Foredrag, den Tydelighed, Vittighed, det vidtomfattende Blik . . . . han har faaet Disputatserne som fornøiede ham meget og Mineralierne, han kaldt(e) mig op fra Collegiummet: sehen Sie lieber Bastholm lauter capitale Sachen. Han bad mig at takke *Etasraaden* paa den varmeste den forbindtligste Maade, alt hvad han havde sendt ham var ham kiærkomment; vil De forrette denne Commission hos min Beste Fader . . . .¹⁾ De spørger mig om jeg vil gjøre Theologien til mit Brødstudium, ja det veed Gud, hvor skulde jeg ellers hen . . . . .« Men han meddeler dog Faderen, at han først vil skaffe sig mere udbredte Indsigter, før han vil trænge dybere ind i Teologiens Hemmeligheder. Han vil aldrig aflade at elske Teologien, »lad dens Guddommelighed falde, som en christelig Philosophie, som et historisk *Phænomen* er den og forbliver den altid høist mærkelig.« Da Faderen rimeligvis har foreslået ham at øve sig i Talekunst, svarer han, at Øvelser i Talekunst, gode Talere er der ingen af i Göttingen, det praktiske forsømmes der som på alle Universtiteter.

Hans ømmeste Punkt var vel Teologien. Hvis Faderen har nærret det forfængelige Ønske at få en teologisk Videnskabsmand, der valgte sig akademisk Bane, ud af Sønnen, er han blevet fuldt ud skuffet. Hans Ønske var, at Sønnen ude eller hjemme skulde disputere sig en Grad til. Han vilde dog igennem et sådant Arbejde blive nødsaget til at samle

---

¹⁾ Etatsråd Tyge Rothe døde 19. December 1795. Hans Hustru døde 12. Februar 1795. I Adresse Avisen Nr. 35, 1795, 16. Februar averteres: »Min Hustrue, Karen, fød Biørn, er ved at døe, bleven saliggjort — Jeg frabeder mig hvert Brev om denne mit Hiertes Sag. Tyge Rothe.« Jvf. hans i dansk Literatur enestående Mindeskrift: Karen Biørns Minde. Kjbhvn. 1795.

sig om ét Emne. Men til et sådant Forsøg følte Sønnen hverken Lyst eller Evne.

Teologien som Videnskab blev Genstand for Tvivl hos ham, og derved svækkedes hans Interesse for den. Således hørte han Schleusner sige i en Forelæsning, at den Spådom om Immanuel, som findes i Matthæus Evangeliet 1,23 som Citat fra Profeten Jesaias, ikke handlede om Messias. Han læste Latin, Græsk og Hebraisk, »men uden at det førte til noget Formaal.« Han indtrådte i et Læseselskab for lærde Journaler og gjorde en Del literære Notitser. Han antog en Lærer i Fransk og Engelsk, men blev der ustadig efter en kort Praletid af sine Fremskridt. Læreren fik Afsked. Og i det tyske Sprog gjorde han ingen Fremskridt. »Jeg vilde lære alt og lærte intet.«¹⁾

Han kom til Göttingen i en Periode, da den kantiske Filosofi gjorde Furore og skabte en ny og afgørende Vending i den filosofisk-teologiske Verden. Men Hans Bastholm kunde ikke forstå Kant og giver hans knudrede Fremstilling Skylden, og det, han fattede af Kant, stødte an mod hans sunde Menneskefornuft; han fik fat på Platners Aforis-

---

¹⁾ Jvf. om hans Utilfredshed følgende af et udateret Brev, af hvilket kun Slutningen findes (P. E.); Brevet er stilet til Pastor Mancin.

»..... De forlange mine Tanker at vide om Academiet. De er snart sagte; Professorerne ere unægtelig lærde og fortreffelige Mænd, men deres Collegier er der ikke stort ved, de er meget gode, men for de første Begyndere, og deres For[e]drag paa *Spittlers* [1752—1810] nær er høist maadelige, saa vilde man blive lærd blot ved Collegier, saa vilde det kun see maadeligt ud — Studenterne er her i Almindelighed slette saavel i Henseende til Kundskaber som Moralitet, Skolerne due ikke, saa jeg veed set ikke hvad rart her er. jeg skal *detailere* det nøiere for Dem naar jeg taler med Dem — Jeg har ondt ved at faae min Fader til at troe det — Theologerne tør ikke sige paa Deres Collegier hvad de tænke af Frygt for Consistorierne, Politikerne og Historikerne af Frygt for Regeringen i *Hannover*; de fleeste Collegier her høres er i Brødvitenskaberne for at faae Attester. Troe ikke disse glimrende Fortællinger, enhver der kommer hiem vil gierne bilde alle ind at han udenlands er blevet et Vidunder af Kundskab, og derfor praler og gjør Vind af det deraussen. Derimod tabe sit Humeur og sin Moralitet er her Leilighed nok til, og det betænker vore gode Fædre ikke; .....«

mer,¹⁾ og de fængslede ham, men han må beklage, at det er den Studerendes sørgelige Lod, at han skal anvende stor Flid og store Anstrengelser for at komme til den Indsigt, at hvad man har brudt frem, kun var Blændværk. — Han hørte den aktuelle Prædikant Marezoll,²⁾ der på det Tidspunkt var Præst ved Universitetskirken, og som i 1794 blev forflyttet til Petri Kirke i København. Men end ikke Marezoll, der var en frisindet Oplysningspræst og en glimrende og causerende Oplysningsprædikant, formåede at fængsle ham. Han var Melankoliker, kørt fast i sin Melankoli, fordi det næppe var ham ubehageligt at nyde den; han savnede de københavnske Selskabscirkler, savnede Faderens gode Bord, følte hverken Interesse for de Landsmænd, han traf, eller for det Studium, i hvis Tjeneste han var sendt ud, men som han mere og mere tabte Tilliden til. Brevene til Hjemmet gav Genklang af et sentimentalt Tungsind, og Faderen måtte forsøge med Opmuntringer, så godt han formåede, blandt andet erklærede han i et nu tabt Brev, at han var tilfreds med Forlovelsen.

Overfor Jacobine kunde han heller ikke skjule sit mismodige Lune. Ved Årets Udgang sendte han hende sit tegnede Portræt med et Brev, men Brevet var på Grund af hans forskellige Lidelser og Vinterens Ensomhed båret af en så trist og melankolsk Sindsstemning, at Jacobine græd, da hun fik Brevet og glemte at give Præsten hans Kaffe på Sengen. Og i et Brev til Hans Bastholm tilføjede Præsten, at han ikke troede, Hans Bastholm vilde leve ret længe, da han var så eksemplarisk og god; thi det var Præstens Erfaring, at gode Mennesker ikke blev gamle.

Året 1794 syntes at bringe nogen Forandring i hans Liv, mente han selv. Omend hans Lune stadig gik i Sturm und Drang's Bølgegang, begyndte han at opvækkes i Interesse

---

1) Ernst Platner, 1744—1818: »Philosophische Aphorismen« I—II. 1776—82; i ny omarbejdet Skikkelse 1793—1800 også i to Bind. Sin Erkendelsesteori udviklede han i nær Tilslutning til Leibniz-Wolff og bekæmpede i sidste Bearbejdelse af Aforismerne skarpsindigt Kant, således at Platners principielle Kritik endnu er et Stykke af Grundlaget for Kritikken mod Kant.

2) Bricka XI. 113.

for Videnskabelighed; han syntes at kunne vænne sig til de Landsmænd, han traf, »uden dog at kunne sympatisere med dem«; der kom også nye til, og han begyndte med dem at tage Del i Forlystelser og Adspredelser. Han traf Malte Møller (1771—1834), der fra 1795 anonymt udgav det berøgtede »Repertorium for Fædrelandets Religionslærere,« og er sikkert blevet charmeret af hans ligeså overfladiske som letkøbte Liberalisme. Malte Møller hængte sig på Bastholm, ikke af personlig Interesse, men af Trang til at spekulere i hans Pengepung. Hans egen var nemlig i den sørgeligste Forfatning. Malte Møller var noget ældre end Bastholm, havde en Del filosofiske og teologiske Kundskaber og var i det hele Bastholm overlegen; thi denne sidste havde næppe heller stor Menneskekundskab. Naturligvis kunde Hans Bastholm med sine ungdommelige Fantasterier og Stemningssværmerier slet ikke passe for Malte Møller, men hans Pung passede så meget desto bedre for ham. Møller havde ingen offentlig Understøttelse og »lånte« 30 Rdlr. af Bastholm — og forlod Göttingen. Han havde gjort »Lånet« under Tavsheds Løfte, og Hans Bastholm omtaler (efter Biografien) da også Sagen som en stor Hemmelighed til Faderen, måske i Håb om Kompensation.

Foruden Malte Møller traf han en Søn af en rig Grosserer Cramer, Præsten og den senere Provst F. Schmidt fra Norge som flittigt studerede Moralfilosofi og den senere Biskop Stephan Tetens, der 22. Maj 1794 blev inskriberet som Filolog. Den sidste var en munter Fyr, som oplivede Landsmændenes Sammenkomster. Han stiftede også Bekendtskab med Grev Danneskiolds Hovmester Hammer, som blev Doktor i Teologi i Göttingen og Professor Abildgaard ved Veterinærskolen. Den sidste var på Hjemrejse fra Neapel.

Til nogen Professor-Selskabelighed blev han ogsaa indbudt. Han siger meget ærligt, at når han blev indbudt, skyldtes det ikke hans Kundskaber, men hans Fødsel, Stilling og tilfældige Omstændigheder. I Blumenbachs Hjem traf han således den moralsk og literært betænkelig anløbne Digter Friederich Bouterweck (1766—1828), der i Göttingen holdte Forelæsninger over Kant, og som lige havde udgivet sin ekstravagante Roman Graf Donamar I—III, 1791—93.

Da Hans Bastholm kun talte et mådelig Tysk, havde han Følelsen af kun at figurere slet, men en Aften, da de var sammen, kom der en Genius over ham, og han talte, siger han, med en Svada, som satte alle i Bevægelse.

Også i Studenterlivet begyndte han nu at tage Del; selv i Klædedragten blev han en ægte Bursch. Han lagde Kjolen, gik med en Slags korte Trøjer (de såkaldte Coletter) og lange, snævre Pantalons, som dengang var noget nyt.¹⁾ De almindelige Forlystelser var de daglige Spadsereture, Sammenkomster med Landsmænd og Besøg, hvor Gøglere og Taskenspillere optrådte — rimeligvis ved Forlystelsesstedet Mariaspring udenfor Byen, Göttingens Dyrehavsbakke. Disse Gøglere lagde Beslag på hans Fantasi, og det ser efter Biografien ud til, at han i Brevene hjem har ofret deres Kunster adskillige Sider. Deltagelse i de grove Nytårsløjer afholdt han sig fra. Da blev Vægterne pryglede, Lygter og Ruder slået ind, og Nytårsnat 1793—94 samlede en stor Skare Studenter sig udenfor Eichhorns Hus for at bringe hans smukke Datter et *Hoch*. Hofråden og Professoren måtte så ud i Gadedøren for at aflægge sin Taksigelse.

I et Brev af 11. April 1794, hvorom han i sin Biografis Slutning har skrevet et Par Linier, fortæller han Faderen, at han vel er kommen til Göttingen for at studere Teologi, men er fuld af Tvivl. Han stillede sig de Spørgsmål: Hvad skal jeg dømme om det gamle Testamente? Gives der Spådomme om Kristus? Hvem var han? Var han mere end et Menneske? eller hvorvidt kan det forsvares, at han gav sig ud for mere? Er hans Moral fuldkommen? Er Miraklerne sande? Gives der Inspiration? Teologernes Meninger om disse Spørgsmål var modstridende. Han vidste ikke selv, hvad han skulde dømme derom. Han foreslog derfor Faderen at gøre Filosofien til sit Hovedstudium, og det kan næppe forstås på anden Måde end som et Forsøg på at slippe ud af den teologiske Pine ved at stille Faderen i Udsigt, at han

¹⁾ Bidrag til det gøttingske Studenterlivs Kår og modus vivendi: Viktor Sallentien: Ein Göttinger Student der Theologie 1768—71. Nach seinen Briefen. Hannover 1912. — Der Göttinger Student. Oder Bemerkungen. Rathschläge und Belehrungen über Göttingen und das Studenten-Leben auf der Georgia Augusta. Göttingen 1813 (Nyoptryk 1913, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht). — Göttingen in Bild und Wort; Dieterich, Göttingen 1922.

så vilde skrive en Magisterdisputats over et Emne af Filosofiens Historie og for en Del lade Teologien hvile indtil bedre Tider.

I August 1794 foretog han med sine Landsmænd en Tur til det berømte, dengang mondæne Badested Pyrmont, en halv Snes Mil fra Göttingen. Hans Bastholm nød disse Dage, som mindede ham om Hovedstadslivet hjemme. De mange velklædte Mennesker, Forskellene i Sprog og Sæder gav påny Indtryk af at være i en Storby, på Baggrund af hvilken Göttingen måtte forekomme dobbelt fattig. Nye Længsler mod Hjemmet blev vakt.

I Göttingen plagedes han imidlertid af to Ting, af sine Penge og sit Helbred. Hvad Økonomien angår, var han en slet Husholder. I hans Karakter var der ikke — det vidste han godt selv — på nogen Måde nedlagt økonomisk Ånd. Han kom i stor Gæld, hvis Tryk han led under. Han købte Præsenter og sendte dem hjem til Kæresten, og han havde en passioneret rabies efter at købe Bøger. Det var jo første Gang i sit Liv, han havde Penge mellem Hænder, og de gled bort mellem Fingrene på ham. Han vidste godt nok selv, at hans Bogindkøb var ufornuftige — Lysten til stadig at erhverve nye Bøger skyldtes, siger han, et Selvbedrag af hans Sandselighed og hans Fantasi. Han syntes, han havde Lyst til at dyrke alle Videnskaber og vilde derfor købe Bøger indenfor alle Videnskabsgrene. Hos en Boghandler Schneider i Göttingen købte han det ene lærde Værk efter det andet — på Kredit, og han kom derved i en sådan Gæld, at han i Kiel siden måtte sælge den største Del af den indsamlede literære Skat til en Boghøker for en Bagatel for at redde sig ud af sin Pengeforlegenhed.

Han havde derfor foreslået Faderen at tage 50 Rdlr. op af sin Arv for at købe Bøger, men derpå indlod den gamle sig ikke, selv om Sønnen argumenterede ud fra de så ofte udlånte Bøger og Vanskelighederne ved at benytte Biblioteket, som om Vinteren manglede en opvarmet Læsestue. Hans Farfader, som først døde 1798, gav ham 50 Rdlr., hvad der hjalp lidt på hans økonomiske Tilstand. Når han blev så længe i Göttingen, som Tilfældet var, skyldtes det simpelthen, at han havde så mange Bøger at flytte med, at han foretrak at blive.

Hans Helbred stod imidlertid heller ikke godt; men for største Delen skyldtes det vistnok ham selv. En Tid afholdt han sig således fra Kød, fordi han mente, at en sådan Leve-måde skulde være gavnlig for hans Gemyt og virke i Retning af et blidt og fromt Sind som hos Hinduerne. Han faldt også på at gøre Forsøg på, om han ikke ganske kunde undvære Mad og Søvn — men Eksperimentet mislykkedes. »Den første Følelse af Sulden er vel ikke ubehagelig; man føler en besynderlig og behagelig Lethed i Kroppen.« Han studerede en hel Sommernat igennem — nærmest for at sætte en Re-kord, men han gentog aldrig siden dette Forsøg. Han skrev til Faderen, at han i hele Måneder kun har levet af Smørre-brød og Vand (Bagslaget efter Bogindkøbene), men tilføjer i Biografien i Parentes: »det vil dog vel kun sige: for en Deel.« Han led meget af Tandpine og fik en Tand brændt ud, hvad der forårsagede en frygtelig Smerte og endda ikke syntes at hjælpe ganske. Episoden gav ham tillige Anled-ning til at filosofere over Smerter. »Hvad er Menneskets Legeme andet end en Kasse, som gemmer utallige Spiirer til Smerter; men som en underfuld Visdom har saaledes sammenordnet og bragt i saadanne Forbindelse[r], at der fremkommer deraf et almindeligt Velbefindende.« Dernæst fik han Blodgang, en Sygdom, som grasserede i hele Eggen. Han lå ene på sit Kammer; ingen turde besøge ham, men efter ti Dages Forløb var han oppe igen og skrev om det passerede til Faderen. Faderens Svar er det første i Ræk-ken af de utrykte Breve, som gengives her. Det åbenbarer, siger han i Biografien, en Faders Kærlighed og Frygt. Af Biografien ved vi, at hans Sygdom (Blodgang) efterfulgtes af en kortere Øjensvækkelse, der omtrent grænsede til Blindhed, og som varede i fjorten Dage. Tetens meddelte det passerede til Faderen i et formodentlig tabt Brev af 18. September. Professorerne viste ham Interesse; Blumenbach vilde endog sende ham Mad, hvad han dog ikke tog imod. Oplevelsen fik ham til at standse overfor Lidelsen, og selv om han siger, at han på ingen Måde miskender Guds Nåde overfor ham, foretrækker han Tilintetgørelse for at leve sit Liv om igen på Grund af de lidelsesfulde Perioder og de mange Besværligheder, han har gennemgået.

Faderens Brev til Sønnen er af $\frac{9}{10}$ 1794.¹⁾

Min Kiære Søn.

Endskiønt jeg for 8 Dage siden skrev Dig, har Dit Brev, som jeg i Dag fik med Posten, giort mig det nødvendigt igien at skrive — Gud skee Lov, at jeg fik Efterretningen om din Bedring tillige med Efterretningen om Din Sygdom; thi ellers var jeg bleven sat i den yderste Bekymring; Du veed, hvor nær Du ligger ved mit Hierte — Blodgang er en afskyelig og smertelig Sygdom; den efterlader sædvanlig en langvarig Mattelse — vær derfor forsigtig i Din Diæt — Vogt Dig meget for Forkiølse — Lad gandske være at læse og skrive og gruble; — følg nøye disse trende Regler, indtil Du er fuldkommen restitueret, og ret Dig gandske efter Din *Doctors* Forskrifter, at denne Sygdom ikke skal efterlade sig noget andet onde, for Ex: Nervesvækkelse i Dit Legeme — Du gjorde vel i, at Du valgte en *habil Medicus* — Liv og Sundhed er vigtigere end Penge — det førstes Tab kan ikke erstattes ved det sidste — Du seer desuden at mit sidste Brev, at Du haver over 100 Rd. hos mig *par Casse* — send mig derfor kun Vexelen, saa snart du vil — for at oplyse Dig om Dine *Financer*, vil jeg her give Dig en Fortegnelse over Dine Indtægter og Udgifter til *datum* —

Indtægt i Aaret 1794

d. 9 Jan: Stipend: Winstrup	142	Rd.	3	Mrk.
- 24 Jan: Skiænket dig af min Fader	50	—	»	—
- 1 April: modtaget af Prof: Baden	8	—	»	—
- 11 Junii: Stipend: Rosenkrant: zianum	120	—	»	—
- 29 Aug: Stipend: Winstrup	142	—	3	—
	Summa	463	Rd.	» Mrk.
	Udgift	324	—	1 — 13 Sk.
	I Kasse-Beholdning	138	Rd.	4 Mrk. 3 Sk.

Udgift i Aaret 1794

d. 7 Jan: Kræmmer Petersen for Lerret til Skiorter	8	Rd.	4	Mrk.
d. 14 Jan: Betalt min Fader	20	—	»	—
- » — En Skrædder-Regning	23	—	»	—
- » — En Vexel af 23de Decemb:	129	—	4	— 3 Sk.
- 20 Marts: En Vexel af 19 Febr.	78	—	2	— 6 —
- 14 Aug: En Vexel af 18 Junii	64	—	3	— 4 —
	Summa	324	Rd.	1 Mrk. 13 Sk.

¹⁾ Dette og de følgende i privat Eje; de gengives som også de tidligere fra Sønnen med Forf.s Stavemåde og Ortografi.

Du seer af dette Regnskab, min Kiære Søn, hvorledes Du er kommen til saa stor en *Casse*-Beholdning i Aar. I dit andet Reise-Aar endes det *Winstrupiske* og det *Rosenkranzigske* Legatum — det skorter i det tredie Aar; men saa har Du det *Ehlerske* og *Fossiske*; altsaa kommer Du vel ud af det — bliver der da i det tredie Aar intet til at gjøre en italiensk Reise,¹⁾ saa er det endda godt, om Du i det sidste halve Aar kan gjøre en liden lærd Reise i Tydskland — men den Tid, den Sorg — nu sørger jeg ikkun for, at Du havde fuldkommen Din Sundhed og Dine Kræfter — Lad mig endelig snart høre noget fra Dig, enten i et Brev til mig, eller til *Oldenburg*²⁾ og *Clarette* — vi længes alle meget derefter — Det er ret en Lykke for Dig, at Du haver den unge *Tetens* — hils ham meget fra mig — Det er vel og en Lykke for ham, at han haver Dig — Saadant et *academiskt* Venskab pleyer at blive et Venskab for det heele Liv — Skriv mig engang, om han bliver saa længe i *Göttingen*, som Du — Nu er endelig min *Moral* bleven færdig fra trykken under Navn af: Viisdoms og Lyksaligheds Lære — jeg haaber, den vil ikke blive uden Nytte³⁾ — Da jeg saa kort siden haver skrevet, haver jeg intet videre at sige Dig, uden at vi alle befindes os vel, ligesom min Kone, Datter, *Oldenburg* og Jomfru *Ostenfeldt*⁴⁾ hilse Dig paa det kiærligste ved mig. Din Kiærlige Fader.

Kiøbenhavn, d. 9 Sept. 1794.

C. Bastholm.

-
- ¹⁾ Efter Biografien havde Sønnen tænkt sig at kunne nå Italien med.
²⁾ Kammerjunker Frederik Oldenburg (1767—1848), Commiteret i det kgl. General-Toldkammer-Collegium, Bastholms Svigersøn giift med Datteren Marie Clarette Benedicte, død i Barselseng 1807. I Ægteskabet var der en Søn, den senere som Salmedigter kendte Præst Theodor Wilh. Oldenburg, død 1842. Bricka XII. 398. En Datter, Thora Oldenburg, blev 1830 giift med Wilhelm Rothe, d. 1878 (Bricka XIV. 376), men døde allerede Året efter.
³⁾ Bogen udkom i 1794, et stort Opus på 412 Sider. Sønnen skriver i sin Biografi om Bogen: »den var for naturlig og fattelig til at gjøre Opsigt eller frembringe et stort Indtryk.«
⁴⁾ Rimeligvis Husbestyrerinde i det Bastholmske Hjem. Oldenburg skriver om hende til Hans Bastholm i et Brev af 26. Maj 95 (P.E.) »..... Jomfrue *Ostenfelt* vedbliver [i] sin Galskab, og det gaaer saa vidt med hende (horresco referens) at hun forgangen Dag da Din Fader var hos hende, klædede sig ganske splitter nøgen af, og

Når man sammenligner Hans Bastholms Biografi med hans Breve til Hjemmet, ser man, at han indtog en Dobbeltstilling til Faderen. Det er allerede tidligere bemærket, at han følte sig inderlig utilfreds med sit Universitetsophold og sine teologiske Studier, og at hans Anklage for, at Misforholdet lå således, i hans stille Sind rettede sig mod Faderen, der havde drevet ham ud på denne Rejse, hvortil han både manglede Erfaring, Modenhed og Kundskaber. I Brevene til Hjemmet kommer der ingen Mislyd over dette Forhold frem. Hans Hovedanklage retter sig mod de dårlige Universitetsforhold, som bevirker, at han intet får ud af sine Studier, og mod det akademiske Livs umoralske Forhold i det hele. Faderen roser og takker han derimod, ikke blot, fordi han har Omhu for Sønnens økonomiske Forhold, men fordi han er »en Fader, som ved et saa godt Hierte, med en saa mild og tvangløs Maade at lede unge Mennesker paa besidder en saa høi og oplyst Forstan«¹⁾ Ja, han takker Faderen for det samme, som han dadler ham for i Biografien, at han har givet ham Frihed til at studere efter sin egen Plan!²⁾ Dette Dobbeltforhold åbenbarer hans Karakters Splittedhed og hans elastiske Akkommodationsevne.

---

sagde til Din Fader: *Der kan Deres Høyærværdighed see, hvilket et deiligt hvidt Legeme jeg har!* Er dette ikke sørgeligt, gode Hans? og maae det ikke være tungt for dem der have kiendt hende i hendes Velmagts Dage nu at see hende paa hendes gamle Alder saa dybt nedsunket under Menneskets Værdighed?»

¹⁾ Således i et Brev fra Göttingen (P. E.) af 19. Maj 1794.

²⁾ Brev fra Göttingen af 14. August 1794 (P. E.). I samme Brev genopfrisker Hans Bastholm en Erindring, som måtte være ham selv ubehagelig at tænke tilbage på, men som i sin Sammenhæng ikke kan have nogen anden Mening end den at ville vise Faderen sin gode Vilje til at vende sig bort fra Polyhistorien til Samling om et enkelt Studiefag, selv om han godt nok ved, at han endnu ikke har nået det, fordi det ligger hans Natur fjærnt og derfor er ham svært: »for nogle Aar siden var vi en Aften hos Etasraad Rothe, De og Etasraaden sad paa Sofaen jeg stod for Dem, De dadlede hos mig at jeg blandede mig i for mange Ting, jeg forsvarte mig med Leibnitz Exempel, men Etasraaden sagde til mig = men Bastholm er ingen Leibnitz = jeg blev taus og nedslaaet, det gjorde mig ondt, men Manden havde Ret, jeg indsaac det ved nøiere Overtænkning, man vilde blive ved denne mangesidede, Planløse *Lecture aliquid in omnibus nihil in toto*, naar man just ikke besad Leibnitz stupende Genie og grændseløse Flid.«

I et Brev dateret 29. Januar 1795¹⁾ meddeler han Faderen, at han nok har Lyst til at rejse til Leipzig, da Tetens rejser derhen, men da det offentlige Bibliotek er slet, anser han det ikke for gavnligt for sine Studeringer. Studenternes Selskab skyr han nu som en Pest, da man ikke nok kan vogte sig for at omgås disse usædelige og uopdragne Mennesker, og Undtagelserne er sjældne at finde i Collegierne. Jena vil han heller ikke gerne rejse til. »Jena er en meget slem By, der hersker den usvævenste, afskyeligste Leve-maade, og man har ondt ved at undgaae at tage Deel i den. . . . Jeg læser i denne Tid en Comedie, som om den ingen Nytte gjør mig i det mindste ikke skal skade mig, endskiøndt den har skadet mange, jeg meener Johannes Aaben-baring, om De ikke har seet Eichhorns Commentair til den, saa vil jeg lade Dem vide at han deeler den i 3 Acter med en Prolog og en Epilog, det er i det mindste nyt.«²⁾ Af Kirke-historien læser han Johann Matthias Schröckh's (1733—1808) store Værk, som han vel finder lærd nok, men dog frygter for, at Forfatterens historiske Troværdighed under-tiden giver efter for hans Ortodoxi. Ved at gennemgå de Indvendinger, Celsus omkring 180 har rettet mod Kristen-dommens Troværdighed, finder den unge Bastholm, at der er et Par, der er slemme nok at besvare, nemlig 1) når en åbenbaret Religion er nødvendig, og Mennesket ikke ved sine egne Evner kan lede sig til Moralitet, hvorfor varede det da så længe, inden Verden fik den, og hvorfor mangler så stor en Del af Verden den endnu? Og 2) Kristus lod sig se efter sin Opstandelse af 500 af sine Disciple (som det er underligt nok, at Paulus ene fortæller),³⁾ men hvorfor lod han sig ikke se lige midt i Templet i alle sine Fienders Påsyn — det måtte have gjort et umådeligt Indtryk. »Det har ogsaa ofte faldet mig ind — de vantroe Jøder har dog vist altid holdt Christus for en Troldmand; thi ingen kan være saa rasende at sætte sig op imod et Væsen han anser for guddomme-lig, hvorfor gjorde da ikke Christus saadanne Miraker, som ikke paa nogen Måde kunde lade sig forklare af Trolddoms-

---

¹⁾ P. E.

²⁾ Han sigter her til Eichhorns Commentarius in Apocalypsin 1791.

³⁾ 1 Kor. 15,6.

kunster — jeg maae desuden tilstaae at jeg har megen Mistanke mod Christi Historie, den ældste Kirkehistorie er yderst dunkel, man har jo næsten ikke et ægte Skrift fra den første Tidsalder, den var overtroisk, det var Tonen at udgive falske Skrifter, *Lucas* taler om flere Christi Levnetsbeskrivelser¹⁾ — Miraklerne varede længe ved efter Christi Død — saavel dette som noget andet mere har ofte foraarsaget mig Tvivl nok, men man kan jo lade det staae ved hvad det er, indtil man engang bliver bedre oplyst deri, om det er mueligt; gjør jeg imidlertid ikke vel i at jeg lægger mig efter Philosophien, Historien og Naturkundskaben, førend man begiver sig ind i en mørk Hule er det dog raadeligst at tænde sig en Fakkell, især da denne er overalt tienlig.«

I et Svar søgte Faderen at hjælpe på Sønnens uklare og tvivlende dogmatiske Standpunkt. Det er ikke Kristi Geringer, Miraklerne, det kommer an på, men derimod hans sunde Fornuftlære. Det er den afblegede Oplysnings Standpunkt henimod Århundredskiftet. Han erindrre endvidere Sønnen om de Krav til videnskabelig Produktion, man — efter de Understøttelser, han har fået — kan stille til ham, når han er kommet hjem.

Min Elskelige Søn!

Dit sidste Brev, som ethvert Brev fra Dig, har glædet mig uudsigelig, naar jeg kun deraf erfarer, at Du befinder Dig vel — men, skal Dit Velbefindende vedvare, maa Du vist ikke arbeide over Dine Kræfter — Nu haver Du omtrent ikkun eet Aar tilbage, og da begynder Dine Glædes-Dage, naar Du tiltræder Din tyske og italienske Reise — Hvad min Idee at ligge næste Vinter i Leipzig angaaer, vil jeg gandske overlade det til Dig selv; da *Tetens* gaaer til Leipzig, anseer jeg det for meget godt at kunne være med ham; at være en heel Vinter i *Göttingen* uden ham, var vist for Dig et stort Savn — og, naar Du i Sommer hører *Heyne* over *Archæologien*, kan Du vist nok i Leipzig ogsaa høre de Forelæsninger over een eller anden Videnskabsgreen, som Du maaskee endnu maatte savne — Lad mig vide, naar Du

---

¹⁾ Han sigter her til Lucasevangeliets Prolog: »Efterdi mange har taget sig for at forfatte en Beretning om de Ting, som er fuldbyrdet blandt os — —« 1,1.

skriver igien, over hvilke Deele af Naturvidenskaben Du haver hørt Forelæsninger — Lad mig og vide, om *Tetens* tænker at kunne gjøre den vidtløftige Reise med Dig — Du spørger, min Kiære Søn, om Du skal afbryde dine Studeringer, for at vise Dig som *Autor*? efter nøye Overlæg svarer jeg med Ney — i den Forudsætning, at ingen Fundatz for noget af dine Stipendier paalægger Dig at skrive nogen Afhandling, hvilket jeg ikke veed. Naar Gud vil, Du kommer tilbage, bliver det vist nødvendigt, at Du viser Dig paa een eller anden Maade — Din Karakter til Examen kunne andre have ligesaa god, andre kunne og prædike ligesaa godt — Du, som haver nydt saa mange Stipendier, maa gjøre noget mere, end enhver anden; man maa udmærke sig frem for andre, naar man vil fordre meer end andre — alle vore Reisende have ved Deres Hiemkomst saaledes udmærket sig ved noget, saaledes *Treschow*,¹⁾ *Birch*,²⁾ *Münter*,³⁾ *Hwiid*,⁴⁾ *Baden*,⁵⁾ *Bentsen*⁶⁾ etc: men den Tid, den Sorg — opsæt det kun, til Du kommer hiem; da lever jeg med Guds Hielp endnu, og kan være Din Raadgiver — Læs nu først, hvad Du kan, da kan Du altid skrive siden — *Eichhorn* over Aabenbaringen haver jeg; hans idee er nye, om den er rigtig veed jeg ikke; det er mig og gandske ligegyldigt, som den heele *Apocalypse* selv, om den siger jeg: *si vis non lege, potes negligere*, fra Gud kan en Bog dog vel ikke være kom-

1) Herman Treschow, 1739—1797, rejste i Udlandet på Studierejse 1768—72; 1773 Prof. theol.; 1774 Sognepræst ved Garnisons Kirke. Jvf. Mynster: Meddelelser om mit Levnet 1854, 34. Bricka XVII. 502.

2) Andreas Birch, 1758—1829, rejste på Studierejse 1781—83, Bricka II. 280.

3) Fr. Münter, 1761—1830, Søn af Balthasar Münter (1735—93) rejste på Studierejse 1781—83 og 1784—1787; blev 1790 Professor efter en Konkurrence med Birch (jvf. Riegels: Tanker ved Gjennemlæsningen af Prøveforelæsningerne for det overordentlige theologiske Professorat. 1789). Bricka XII. 25 f.

4) Andreas Christian Hwiid, 1749—88, rejste på Studierejse 1778—81. Bricka VIII. 204. Han er Forfatter til den interessante og levende Rejsebeskrivelse: »Udtog af en Dagbog holden i Aarene 1777—1780 paa en Reise igennem Tyskland, Italien, Frankerige og Holland.«

5) Torkil Baden, 1765—1849, blev 1789 Dr. phil, fra Göttingen og 1794 Professor i Kiel. Bricka I. 410.

6) Bendt Bentsen, 1763—1830, rejste på Studierejse 1787—89, Rektor i Frederiksborg 1789—1830.

men, som man nu næsten efter 2000 Aars Møye ikke kan forstaae — Gudommen kan ikke handle uden Hensigt — *Schröchs* Store Kirkehistorie fortjener vist at læses, fornemmelig indtil *Conc:Nicænum*. Men, Du bruger, som jeg seer af et andet Brev, *Michaelis* Anmerkninger om det gamle og nye Test: dette Verk er, naar man undtager nogle historiske, antiquariske og geographiske Anmerkninger, forresten en elendig *Commentaire*; det usselste af hans Verker — de symboliske Bøger ere ham alevegne i Veyen, og hindre ham i en rigtig Fortolkning. Siden den Tid have andre gjort Kæmpeskrit fremad — De tvende Indvendinger af *Celsus* ere vist ikke saa betydelige, min Søn — at sige mine Tanker herom, vilde nu føre mig for langt bort; maaskee en anden Gang — Du spørger: hvorfor Christus ikke lod sig see efter sin Opstandelse mit i Templet; og jeg spørger, om han skulde udsætte sig for endnu engang at blive grebet, hudstrøget, korsfæstet? — Du spørger: hvorfor Christus ikke gjorde saadanne Gierninger, som man ikke kunde udleede af Troldomskunster? og jeg spørger, hvad det skulde være for Gierninger? naar man først faldt paa at tilskrive hans Gierninger Dievelens Medvirkning, da kunde man tilskrive enhver Gierning, hvad enten den skeede paa Jorden eller i Luften, saadan Medvirkning; thi *Beelsebubs* Magt udstrakte sig vidt, efter de Tidens Overtroe — Desuden have vi intet at gjøre med de Gierninger, som tillægges Christo; hans Lærdomme selv, ikkun rensede ved en sund exegesis fra jødiske, platoniske og christelige Tilsætninger, tale selv om deres guddommelige Oprindelse; de ere guddommelige som Fornuften, der *dicterer* dem — Du synes at tvivle om Evangelisternes Beretninger — det er og unægteligt, at de paa mange Steder ere *interpolerede*; men, ved Kritiken haver man dog i vore Tider bragt dem temmelig i det rene, skjønt der vel endnu mangler en Deel, inden dette Arbeide bliver fuldkomment — Læs Du kun roelig frem, antegn bestandig det merkværdigste, hvad enten det er *pro* eller *contra*, saaledes gjør jeg endnu — den Tid kommer, at Du med mere Lys og Kraft kan veye det, og give din Forstand et *Resultat*, hvorved den kan blive staaende roelig — jeg haver i Sandhed, i hvor længe jeg end haver tænkt og studeret,

meget, hvor jeg endnu er uvis, jeg henlægger det og indtil videre; faaer jeg engang vished, da er det godt, hvis ikke, da faaer det at være det samme, jeg taber derved intet i min faste Overbeviisning om Christi Lære; thi derfor haver jeg andre Beviser end Mirakler og alle evangeliske Efterretninger — Nu lidet om mit Huus: Du veed, at min gode Kone er kommen i Barselseng med en Søn; men, at Barnet efter 14 Dage døde, at denne Sorg forårsagede hende en Byld i Brystet, af hvilken hun haver lidet forskrækkelig meget; men, at hun nu, Gud skee lov, befinder sig temmelig vel, det veed Du ikke — Du veed, at *Clarette* er forlovet med *Oldenburg*; men at de skal have Bryllup i Efteraaret, det veed Du ikke — Han haver vel endnu ikke Levebrød; men, da han haver en liden Formue, lader det sig vel giøre, at de gifte sig; hensvinder end noget derved af hans Formue, saa kan det ikke sige noget, naar han engang faaer et Embede, og saa meget langt kan den Tid dog ikke være borte.¹⁾ — At *Christian* skal til *Søes* i dette Foraar, veed Du vel allerede; han haver hverken Evne eller Lyst til Studeringer; dette derimod synes ret at være hans *Element*; gud give, at det maa lykkes bedre, end det andet; megen Glæde haver jeg ikke havt af den Dreng — Han, min Kone, Datter, *Oldenburg* hilse Dig alle paa det kierligste ved mig, Din ømme Fader,

Kiøbenhavn, d. 21 Febr. 1795.

C. Bastholm.

I Margen på 1. Side: Det haver jeg glemt at melde Dig, at den gamle Frue *Rothe* er død, derfor er Lakket sort.

I Margen på 4. Side: Da det formedelst lisen i Beltet er saa langsomt med Postens Gang, er det uvist, naar Du faaer dette Brev.

Rimeligvis har Sønnen været ganske klar over det Ønske, der lå på Bunden af Faderens Sind, og som af og til

---

¹⁾ I et Brev fra Oldenburg til Hans Bastholm (P. E.) af 7. November 1795 hedder det, at Brylluppet er berammet til 11. November. De skal bo i samme Hus som de gamle Bastholms, »nemlig paa Hiørnet af *Dronningens Tvergade* og *Borgergaden* hos Urtekræmmeren.«

kunde skimtes på Overfladen: at Sønnen skulde lade sig graduere. Af Biografien ses, at han vel omtrent på dette Tidspunkt må have meddelt Faderen, at han ikke vilde tage Magistergraden i Göttingen; den var ikke agtet, skriver han, man købte Disputatsen og aftalte Indvendinger og Svar med sine Opponenten. Og det var dyrt. Han vilde tage den i Kiel eller i København. Derved fik han Tiden skudt ud. »Men et Menneske, som ikke vil holde sig til et bestemt Studium, kan ikke nogensinde tage nogen akademisk Grad; desuden mangler jeg af Naturen den fornødne Aandsnær-værelse for at disputere offentlig.« Mismodig som han ofte var, syntes han selv, at han anvendte sin Tid slet og gjorde slet Brug af de Penge, Staten anvendte på ham. Hans Trøst var, at de fleste andre vel ikke fik mere ud deraf. De jadskede vel nok en Magister- eller Doktordisputats af, men ingen læste den uden de selv, og for det meste var det også en umoden videnskabelig Frugt. Når de har fået Titlen, lægger de Videnskaben på Hylden. »Et saadant Gemyt var jeg nu ikke; jeg besad virkelig videnskabelig Sands og følte ingen Attraae til den udvortes Ære.« Da nu de usikre politiske Forhold kunde gøre et fortsat Ophold i Göttingen farligt, fordi man frygtede Franskmændenes Indfald i Hannover, besluttede Tetens, Behr, Cramer og Bastholm at forlade Göttingen for at rejse til Kiel, hvis Universitet efter deres Anskuelse var lige saa godt som Leipzig's. Dette meddelte Sønnen Faderen i et Brev af 16. Marts 1795 og fastsatte Afrejsefristen til 14 Dage à 3 Uger derefter. Sønnen har nu opgivet at blive en lærd Mand — foreløbig i hvert Fald er det nok for ham at blive retskaffen og oplyst. Han har hørt om den Opsigt, Faderens Bog om Gejstligheden har gjort; »alle roser den undtagen Professor Abildgaard som siger — jeg har en væsentlig Ting mod denne Bog: min Svoger Bast¹⁾ har roest den.«

Det følgende Brev fra Faderen er af 21. Marts 1795. Rimeligvis er et eller flere mellemliggende Breve fra Sønnen nu tabt.

¹⁾ Povel Danchel Bast, fra 1788 Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke. Bricka I. 584. Om hans Søns sørgelige Skæbne, se C. Bastholms udaterede Brev fra 1812 til Sønnen og Werlauff: Erindringer af mit Liv (Memoirer og Breve XIII) 77 f.

Min Kiære Søn!

Jeg erindrer mig just ikke, hvor længe det er, siden jeg skrev til Dig sidst; men længe forekommer det mig; jeg længes nu ret efter at tale med Dig paa denne Maade — Af dit Brev af 16 f: M: seer jeg, at Handverkssvende lade sig *immatriculere* som Studentere; det vil Øvrigheden vel snart sætte Pind for — jeg skulde vel ikke troe, de bleve omsider saa galne, at lægge Flinten paa Studenterne — skønt, hvad Galenskaber kan man ikke begaae paa nærværende Tid? i saa Fald blive dog vel de fremmede Studentere frietagne — det lader til, at Franskmændene vil trænge ind i det Westphalske; riimeligen for at gjøre en Revolution i det Hannoveriske, hvilket vel let var at udvirke, da Misfornøynelsen der er saa stor, og vel vil gaae uden Blodsudgydelse, som i Holland, da der vel ligesaa lidet vil skee Modstand i hiint, som i dette Land — Hvis deres Fremtrængen skulde lykkes, taler man om, at en *Cordon* skal trækkes i Holstein for at forhindre Indstreifninger af fiendlige Partier — Gud give os Fred i vore Dage; vi have vist ikke Kræfter til at udholde en Krieg; den vilde snart gandske ødelægge os.

Du behøvede vist ikke, min Søn, at give mig en Beregning over Dine Udgifter for at retfærdiggjøre Dig, jeg veed altfor vel, at Du ikke misbruger Dine Penge; men dog fornøyer det mig, at see denne Beregning — Min Datter skrev Dig vel til sidste Gang, at Du gierne kunde sende Vexelen [I Marginen: Nu var der en Vexel hos mig paa 46 rd: som jeg betalte —]. Jeg haver vel mange Udgifter i denne Tid deels til min Datters Udstyr, deels til *Christians Eqvipering*; men jeg faaer dem nok at laane, indtil jeg i *Julio* hæver Dit *Stipendium* — At Du spiller *Billiard*, det ynder jeg meget; det er den eneste og beste *Motion*, Du kan faae om Vinteren; jeg kan kun ikke begribe, hvorledes Du med Dit korte Syn kan spille dette Spil — Vinteren har været og er endnu meget streng her, ligesom i *Göttingen*; naar den er forbi, er, haaber jeg, det ubehageligste af din Reise til Ende. Sommeren gaaer dog godt i *Göttingen*; du gjør vel ogsaa en liden *Excursion*, som i forrige Aar — næste Vinter vil Du uden Tvivl passere paa en behageligere Maade i *Leipzig*, som er et sundere og muntre Sted — og da begynder Din Moerskabs Reise, som jeg ønskede at kunne gjøre med — Min

Bog om Geistligheden,¹⁾ som Du ønsker at læse, faaer Du ved Herr *Gumbrecht*,²⁾ naar han kommer tilbage; maa-
skee Du haver den, inden Du faaer dette Brev, da han er
reist herfra for nogle Dage siden. Den haver her foraarsaget
en Deel *Sensation*; men i Almindelighed finder den megen
Bifald — Geistligheden bør kunne være vel fornøiede med
den; men man siger, at det theologiske *Facultet* er misfor-
nøyet med det første *Capitel* deri³⁾ — Aarsagen vil Du Selv
kunne see ved at læse det — De frygte riimeligen for en
Formindskelse i deres Indkomster for deres Forelæsninger
over det hebraiske og Kirkehistorien — Sig mig dog, naar
Du skriver igien, hvad jeg skal tænke om Prof: *Stäudlin*⁴⁾
— jeg ansaae ham for at være en meget fordomsfrie Mand,
og nu skriver han et *Programma de satisfactione vicaria* til
Dr: Hammers Disputatz,⁵⁾ hvori der røbes streng *ortho-*
doxie og en elendig *exegetisk* Kundskab — er det Maske-
rade, er det Religionstvang i *Göttingen*; eller er det rene

- 1) »Korte Tanker til nærmere Eftertanke over den Geistlige Stand.«
1794. For at forsvare Præsternes Nytte og væрге deres Anseelse
under disse Års hårde Præsteangreb foreslog Bastholm i dette
Skrift en dobbelt Uddannelse, alt eftersom Præsten skulde virke på
Landet eller i Byen. I første Tilfælde skulde Hovedvægten lægges
på Uddannelse i praktiske Fag som Zoologi, Botanik, Kemi, Far-
veri, Brygning, Havedyrkning etc., for at Præsten kunde blive det
nyttigste Menneske af alle i Sognet. Teologien skulde så indskræn-
kes til et Minimum. Anderledes med Bypræsterne; de måtte have
en god teologisk Uddannelse for at kunne føre en Apologi for Kri-
stendommen, fordi Angrebene hovedsagelig rejste sig fra Byerne.
- 2) Gumbrecht var Læge og vilde etablere sig i København. Hans Bast-
holm traf ham i Göttingen, hvor Faderen, en rig Jøde, gav en
større Middag med 6 Retter Mad. Resultatet blev, at Hans Bast-
holm gav den unge Gumbrecht en Introduktionsskrivelse med til sin
Fader.
- 3) Kapitel I bærer Overskriften: Hvad Kundskaber udfordres hos en
Folkelærer.
- 4) Karl Friedrich Stäudlein, fra 1790 Professor i Göttingen, moderat
og supranatural Oplysningsteolog.
- 5) Edvard Snedorph Hammer, f. 24. November 1767, død 27. Oktober
1829, Hovmester hos Christian Conrad Sophus Danneskiold, Dr.
theol. fra Göttingen 1794 (*Mortuorum in vitam revocatio sermonibus
Christi, historicae interpretationis ope, vindicata. Diss. inaug.
Lipsiae, 1794, 4to*). Han blev, medens han som Hovmester opholdt
sig i Leipzig, kaldet som Sognepræst for Herlufmagle-Tybjerg.
Wiberg I. 603.

meent Alvor? hvad skal jeg dømme? Du maa opløse mig dette Spørgsmaal — Efter Prof: *Badens*¹⁾ Tilskyndelse haver jeg søgt for Dig det *Wissingske* Stipendium; jeg havde ikke søgt det, naar det ikke havde været et Familie-Stipendium, hvilket Du paa mødrene Side havde Rettighed til. Det er ikkun 40 rd: aarlig; men Smuler ere ogsaa Brød. Om Du faaer det, veed jeg endnu ikke. *Baden* og hans Kone ere vist dine Venner, hvad De kan tilspaaene Dig, gjøre de vist med Fornøjelse — *Gumbrecht*, den gamle, vilde jeg have havt til Bords for Din Skyld, da han, efter Sigende, undertiden *inviterer* Dig; men min Kone haver endnu efter sin Barselseng ikke været saa vel, at vi kunne have Selskab; hvilket jeg sagde *Gumbrecht*; det blev altsaa imellem os ved en *Visite* og *Contra-Visite* — Naar vi faae Selskab, skal vi *invitere* den unge *Gumbrecht* — jeg ønskede nok ellers at vide, hvorledes Du er bleven bekjendt med denne Jøde, om Du kan gjøre ham nogen Fordeel, eller om det er gandske uegennyttigt Venskab, hvilket var noget besynderligt hos en Jøde [I Sønnens Indholdsangivelse paa Brevet: »*Gumbrecht* — lidt komisk Mistanke.«] Det er ellers en fornuftig og temmelig fordomsfrie Mand, med hvilken man meget vel kan omgaaes, saaledes synes det i det mindste —

Marezoll har her ved en Prædiken gjort en forfærdelig Opsigt; selv hørte jeg den ikke; men han skal have sagt, at

---

1) Jacob Baden.

2) Jvf. Grevinde Charlotte Schimmelmann's Brev af 13. Juni 1794 til Grevinde Louise Stolberg, f. Reventlow (Reventlowske Familiepapirer ved Bobé IV, 1900, 153): »... *Marezoll* a diné ici [nemlig på Sølyst] hier, il me plait tout a fait, c'est le ton franc et uni d'un montagnard, il est né in dem Erzgebürge. Son premier sermon a faite grande sensation et a plu généralement, il m'a dit qu'il étoit cependant tout malade ce jour; il est certainement un homme très éclairé, très peu théologique dans le stricte sens, enfin lui et Christiani [f. 1761, Hofpræst i København fra 1792; oprettede 1795 et Opdragelsesinstitut på Vesterbro; 1810 gik han til Holsten; død 1841 i Lüneborg; Bricka III. 558] s'entendront, mais pour les dehors ils sont bien différens.« — I et Brev indenfor samme Korrespondance af 21. Februar 1795 [sammesteds s. 157] hedder det: »... En attendant les sermons de *Marezoll*, très admirés des uns, scandalisent des autres, son église et remplie comme un oeuf — on y accourt pour entendre des choses nouvelles, mais son éloquence

det gamle testamente angaaer os ikke, at lidet deri tiener til Christnes Nytte, at meget i det nye Testamente ogsaa ikke er for os — han haver vist heri megen Ret; det g: Test: nytter os dog ikkun i Henseende til *historia Dogmatum*, og for at see Guds Bestyrelse i Henseende til Religionens Vedligeholdelse og Fremgang, samt visse *dogmatiske* og moralske Stykker, der ere nyttige for Christne, som for Jøder. Jeg haver sagt det samme i mine Fragmenter af det g: Test:¹⁾ men en deel klogere; derfor gjorde han Opsigt, og jeg ikke — mange er derved blevne vrede paa ham, og andre ansee ham som et Lys, der er udsendt fra Himlen — Jeg

---

ravit et entraîne. Il a dit dimanche passé, dass nicht jedes Wort in der Bibel Gottes Wort wäre, il a parlé assés clair sur le vieux testament. Enfin tout se discute de nos jours, et la vérité n'y perdra pas.« — Den 27. Februar 1795 hedder det i et Brev fra samme [sammedets]: »... Les sermons de Marezoll commencent à faire trop de bruit. Le voila tout à coup tombé comme un hérétique dangereux, enfin tout a changé et l'évêque Balle fulmineux. Des impartiaux m'ont assuré que dans les autres sermons de Marezoll il a dit des choses bien plus hétérodoxes mais qu'on lui a passées. Je vis hier une chanson danoise, qui circule partout dans des cahiers, almanachs remplie d'esprit mais des sarcasmes les plus forts possibles contre les anecdotes scandaleuses du vieux testament. Cette chanson dont il faut rire, mais qu'il faut blamer, passe de main en main comme tant d'autres pamphlets de ce genre, et dans ce moment on ne permet pas qu'un homme éclairé et bien intentionné parle clair sur des sujets si attaqués, c'est ainsi qu'en craignant les lumieres on appelle les ténèbres, et l'on prépare un choc violent ...« Det kan i samme Sammenhæng anføres, hvad Geheimerådinde Magdalene Charlotte Hedevig Løvenskiold skriver om Marezoll; Brevet er dateret Løvenborg 19. Marts 1795 [Anførte Familiepapirer i Bobés Udgave VI, 1903, 78]: »Je vous suis très obligée, ma très chere amie, de l'éclaircissement que vous me donnés par rapport au sentiment du comte Bernstorff sur le fameux sermon de Marezoll. Si cet ecclésiastique n'est pas d'accord avec la révélation pour sa Religion, il ne devoit jamais se mêler de l'enseigner, on ne feroit alors que le pleindre, mais de se vouer à un état où il faut propager ses erreurs, ou parler contre son opinion, cela est impardonnable. Son beau sermon qui devoit servir de réparation pour l'autre, ne me raccommode pas avec lui, car on dit qu'il étoit averti que le Prince Royal s'y trouveroit, je trouve même cette sorte de duplicité indigne d'un homme de bien, car il faut tacher de n'avoir d'autres sentimens que ceux qu'on ose avouer ...«

¹⁾ Udvalgte Stykker af det Gamle Testamente, oversatte efter Grundsproget og oplyste med Anmærkninger. 1792.

frygter, Manden ikke er varsom nok, ikke nok kiender det Land, han er kommen i, hvor Almuen ikke er vel forberedet til at modtage lyse Begreber, faa af vore nye Lærere besidde Christi Varsomhed, som endnu kort før sin Afskeed sagde endog til sine Disciple: jeg haver meget at sige eder; men I kunne endnu ikke taale det — Desuden haver Marezoll ingen udvortes Anseelse, ingen god Udtale, ingen *eloquentia corporis* — Nu, til Enden — min Kone er, Gud skee Lov nu meget vel, min store og lille Datter ligesaa — *Clarette* er ret glad, at hun nu seer en Ende paa hendes lange Forlovelse; *Oldenborg* ligesaa; han holder vist meget af hende — Jomfru Ostenfeldt er meget syg, og phantaserer næsten bestandig, hvad enten hun haver Feberen, eller ikke; Gud veed, om hun nogen Tid kommer sig; det er sørgeligt — Alle hilse Dig min gode Søn paa det kierligste ved mig Din gode Fader.

Kiøbenhavn d. 21. Martii 1795.

C. Bastholm.

E: Sk: giemmer Du mine Breve; jeg giemmer alle Dine. Kiøb nu ikke for mange Bøger; maaskee det i denne Tid vil blive vanskeligt at faae dem hjem — Rousseau (?) haver jeg endnu ikke faaet.

Den 30. Marts rejste Hans Bastholm og Tetens fra Göttingen. Dagen i Forvejen sendte han en Hilsen hjem. »Priserne stige bestandig og Bagerne kan ikke faae Korn meer for Penge, alt er opkiøbt eller lovet bort til Armeen — varer det saadan ved nogen Tid saa har man Hungersnød . . . ; en stor Deel af Troset til den Preussiske Armees er trukket her igiennem — elendige Karle og Heste — en Mængde Emigrerte sværme omkring i det Hannoverske og opføre dem meget slet — voldtage Fruentimmer, plyndre i Landsbyerne . . . « Han har nu taget Afsked med Professorerne, der var »uudsigelig artige« mod ham; han kunde fra Schleusner »(i *parenthesi* sagt han kan ikke saa godt lide Marezoll)« bringe Faderen mange Hilsener, og Reuss kyssede ham ved Afskeden. — De urolige Forhold gjorde, at Rejsen ikke blev så let; det var vanskeligt at få Befordring fra Göttingen, da Armeen lagde Beslag på næsten alle Heste;¹⁾ til Rejseselskab havde han en ung Bondekone, som var gået den lange

¹⁾ Brev til Jacobine fra Kiel 10. Maj 1795 (P. E.).

Vej fra det hannoveranske til den franske Grænse for at besøge sin Mand, en Bondekarl, som straks efter deres Bryllup for tre År siden var taget til Soldat og nu lå såret i Verdun, hvor hun vilde besøge ham. I Celle hørte han, at Indbyggerne roste Caroline Mathilde meget. »Zelle vrimler af de ulykkelige og tildeels lastværdige *Emigrerte*, men der er vist mange imellem, som fortiene høit at beklages, Koner som have fulgt Deres Mænd, Børn deres Fædre, Tieneste Folk Deres Herskaber, mange uoplyste, uvidende Mennesker ere blevne forledte til at forlade Deres Fødeland.« Han nævner således, at han traf en ung emigreret Kone med et spædt Barn og ingen Penge; hun vilde til Hamburg for at søge efter sin Mand, der havde forladt hende. Han kom over Celle til Hamburg, som han fandt »halvfuld af *Emigrerte*.« Hamburg var en overordentlig dyr By; der sagdes at opholde sig der 18 000 fremmede, og for et Par små Værelser blev der månedlig forlangt 150 Rdlr. Det var de Dages Valutamisère. Han glædede sig derfor, da han kunde forlade Hamburg og kom ind i det »elskværdige *Holsteen*, hvor man føler Virkningen af Dannemarks viise Regiering, overalt hersker Velstand og Munterhed, jeg kan ikke sige Dig, hvor det glæder mig at komme tilbage til mit elskte Fødeland, jeg be-
tragter Holsteenerne som Danske.«

Faderen glædede sig over, at han i Kiel havde fået Sønnen så meget nærmere Hjemmet og skrev ham følgende Brev til:

Min Kiære Søn!

Dette vil snarere ligne en Seddel, end et Brev, thi i Dag fik jeg Dit sidste Brev fra *Göttingen*, og i Dag vil jeg igjen besvare det; men Tiden er mig formedelst Embedsforretninger overmaade kort — Jeg maa troe, det skal nu saa være, at Du ikke længere skulde blive i *Göttingen*; thi, havde du opsat Reisen endnu 8 Dage, da havde Du vidst, at Freden var sluttet, og saa var Du maaskee bleven der — men det er mig dog kiært, at tænke Dig mig saa meget nærmere; Du kan og med Fordeel studere i *Kiel*, der har Du i Naturhistorien en *Fabricius*,¹⁾ i Theologien en *Eckermann*,²⁾ begge

¹⁾ Joh. Christian Fabricius 1745—1808. Bricka V. 24 f.

²⁾ Jakob Christoph Rudolf Eckermann 1754—1837; fra 1782 Professor i Kiel.

fortreffelige Mænd, som Du nødvendig maa høre, om Du end hiemme kunde læse det samme; thi fra *Kiel* hertil rygtes det strax, om Du hører Forelæsninger eller ikke, og at høre dem er Hensigten af *Stipendierne* — Der gives vist og andre der, af hvilke Du *profitere* det samme, som i *Göttingen* —

Da Prof: *Baden* og hans Frue virkelig ere De, som Du haver at takke for Dine Reise-Stipendier, troer jeg, det var et *galanterie* at gjøre Dem, hvilket Du og skylder dem, og vist meget vilde fornøye dem, at Du hørte en Forelæsning hos den unge *Baden* over hvad Stykke, der meest kunde interessere Dig — af ham vil Du i *Kiel* kunne i Begyndelsen have megen Anviisning og Fordeel, indtil Du bliver bekiendt — Min kiære Søn, Du er da nu igien paa dansk Grund — det glæder mig vist meget; og i Ferierne vil det udsigelig fornøye mig, at kunne see Dig her, hvilket med Paketbaaden jo let lader sig gjøre; men ved Brylluppet kan Du neppe være nærværende, da det først gaaer for sig i Begyndelsen af *Nov*: maaskee min Geburtsdag,¹⁾ og paa den Tid er der uden Tvivl Forelæsninger i *Kiel*, hvilke ikke kan forsømmes, at Professorerne her ikke skulde fortryde derpaa — Vexlen, naar den kommer, skal jeg vel faae betalt, jeg haver dog saa mange gode Venner, at jeg for en Tiid kan faae Penge til Laans — naar Du nu skriver, lad mig da vide, hvorledes Reisen gik af; hvad Værelse Du haver, hvad det koster; om Levemaaden der er dyrere, end i *Göttingen*; hvorledes *Baden* er mod Dig; hvad *Collegier* Du haver i Sinde at høre *etc: etc:*

Nu ikke mere denne Gang; jeg længes i Sandhed meget efter Brev fra Dig — Hils meget Prof: *Baden* og *Tetens* — Min Kone, Datter, *Oldenburg* hilse Dig alle paa det kierligste, og glæde sig ved at tænke Dig saa nær — min Datter har allerede for nogle Dage siden talt om, at Du nu vel kunde gjøre et lidet Spring til *Kiøbenhavn* i Ferierne; men, af det, Du haver skrevet om saadan Reise, faaer hun intet at vide — lev vel Beste Søn!

Kiøbenhavn d 7 April 1795

C. Bastholm.
i største Hast —

¹⁾ Efter Oldenburgs Brev til Hans Bastholm af 7. November 95 (P. E.) blev det berammet til den 11. November.

I Margen på 1. Side: *Til Göttingen* har jeg ikke skrevet, da jeg troede, det maatte komme for sildigt.

I Margen på 3. Side: Naar du skriver, lad mig da vide Din *Adresse* for ikke at besvære *Baden*.

I et udateret Brev fra Kiel (rimeligvis fra April 1795) meddeler nu Sønnen, at han bor hos en Hr. Brockdorff, hvor også Baden bor; men da Brockdorff er en stolt Adelsmand, kan Bastholm ikke lide ham. Han fortæller Faderen, at en Professor Heinze har oversat dennes Bog om Gejstligheden og gerne vil have et Stykke af den oversat i en ny tysk Journal: »Dänische Blätter«; dog vilde han forinden gerne have at vide, om Forfatteren skulde ønske noget rettet eller tilføjet i Bogen. Og han fortsætter: »De er dog virkelig meget bekiendt, en Pastor *Grafe* i *Göttingen*,¹⁾ Forfatter til det bekiendte Catechetiske Magazin, spurgte mig om jeg var en Søn af den Mand — den wir alle kennen — i Hamburg talte jeg med en Kiøbmand *Rolffs* som jeg havde en Commission til, De kan ikke troe, hvor *galant* han var da han fik at vide jeg var en Søn af den berømte *Bastholm* — neppe var jeg kommen paa de Holsteenske Grændser før end vore Kofferter skulde visiteres, men det var knap Controlleuren vilde aabne min der han hørte at den store *Bastholm* var min Fader. Saadanne Complimenter siges mig overalt, man gjør af mig for Deres Skyld, saaledes gjør De mig godt uden at De veed selv af det — De kan troe at jeg har gjort en Velgierning mod mig selv ved at forlade *Göttingen*, her er sund Føde, en velsignet Egn og meer Omgang, vigtige Ting for mig — af Collegier vil jeg høre *Reinhold*²⁾ over Logik og Metaphysik, Manden er i et saa overordentligt Renommee at man nødvendig maa høre ham, og den gamle Hensler³⁾ over *Physiologien*, saavel fordi Tingen er

---

1) Johann Friedrich Christoph Graeffe, 1754—1816, interesserede sig meget for en praktisk anlagt Undervisning i Kristendom og søgte at omsætte den kantske Filosofi i den praktiske Teologi.

2) Karl Leonhard Reinhold, 1758—1823, Filosof af den kantske Skole, men med særlig Interesse for en psykologisk Underbygning af Kants Erkendelsesteori.

3) Philipp Gabriel Hensler, 1733—1805, Læge; han blev 1789 medicinsk Professor i Kiel samtidig med, at hans ældste Søn Chr. Gotthilf, 1760—1812, blev teologisk Professor.

mig interessant, som fordi han er Overbibliotekar og kan gjøre mig vigtige Tienester. flere Collegier tillader min Tid mig ikke at høre.¹⁾

På dette Brev svarede Faderen følgende 5. Maj 1795.

Min Kiære Søn!

Det er nu, synes mig, meget længe, siden jeg fik Brev fra Dig, eller skrev Dig til — Jeg haver i denne Tid havt udsigelig meget Arbeide, og endnu haver jeg nok af forskiellig Slags; men snart vil nu mine gode Dage begynde, naar Hoffet er taget paa Landet — Det glæder mig i Sandhed meget, at Du er kommen fra det usunde og Kiedsommelige *Göttingen*; Din Sundhed vil vist vinde derved, og Dine Studeringer vil næppe tabe, da *Kiel* i alle Fag have[r] meget duelige Mænd — Siig mig, naar Du skriver, hvori *Hensler*, *Heinze* er Professorer — Den sidste vil Du hilse meget fra mig, og sige ham, at det er mig meget kiært, baade at min Bog over Geistligheden haver hans Bifald, og at den bliver oversat; men Bidrag og Forandringer haver jeg endnu ikke at gjøre — den er nylig udkommen; det er altsaa naturligt, at jeg siden den Tid ikke kan have faaet andre *Ideer* af nogen Vigtighed — Vel have et Par geistlige Smørere skrevet mod mig;¹⁾ men det er i Sandhed saa elendigt, at jeg hverken

---

¹⁾ Han hørte altså Reinhold, iordi ham måtte man høre, men han forstod ham ikke. Sådán skrev han i et Brev (P. E.) 9. November 1795 til Mancin, at han hørte Kantianeren Reinhold over Moralen; men det smagte ham ikke; det var for spidsfindigt skarpt, for lidt praktisk og anvendeligt i Livet.

²⁾ Blandt de ældre i Præstestanden har Bastholm næppe noget Sted kunnet finde Sympati for sine Forslag. Et Udtryk derfor er Jens Møllers Dom, når han i sin Biografi af Bastholm (Teologisk Bibliotek XVI, 1819, s. 375) siger, at Bastholm gennem sit Forslag havde bragt Tidens Ånd sin Stands ærværdige Ejendommelighed som et velbehageligt Offer. Blandt de yngre, som var plaget af det tyngende Ornat, man gik i som daglig Dragt, og som Bastholm foreslog at afskaffe (eller erstatte med en let Kappe), fandt han større Ørenlyd. Uden Ornat kunde man ugenert deltage i Selskabs- og Klublivet, ride, gå i Teatret, danse, spille Kort og Kegler. — Palæophilus: Strø-Tanker ved S. T. Dr. Chr. Bastholms korte Tanker til . . . foreslog, at Folkelærere for Øboere, Fiskere og Skibsfolk skulde aflægge Prøve i Bådebyggeri, Fiskeri, Navigation og Seilmageri for at kunne være lige så nyttige for deres Menigheder som Bastholms projekterede Land- og Byfolkelærere for deres Menigheder. En anonym Ironiker

behøver at svare derpaa, ikke heller derved har faaet en eneste nye *Idee* — Det er sørgeligt, at den danske Geistlighed, uagtet alt det der i vore Dage skrives til Oplysning, dog staaer saa langt tilbage — de faa Tænkende iblandt dem tie stille, og jeg maa allene staae i Spidsen og imodtage alle Ignoranternes Stød — Vel er det, at jeg ikke er ømskindet; min Pande er hærdet. — Jeg havde ikke troet, at jeg var saa bekient udenlands; det ere ikkun faa af de danske Lærde; men en Deel af mine Skrifter maa være oversatte; altsaa staaer mit Navn da i et godt Lys i begge Naborigerne, Tydskland og Sverrig — Det glæder mig dog, kan Du begribe — Nu til Dig, min Søn! i Kammerherre *Brockdorffs* Huus troer jeg, Du er meget vel. I Sygdoms Tilfælde haver Du der en Pleye ved hans Frue, som skal være meget god efter Frue *Badens* Sigende — i Henseende til hans *aristokratiske* Aand maa Du fire og hale — det er og godt at vænne sig til at omgaaes med alle slags Mennesker; meest nødvendigt er denne Øvelse for den, som engang skal være Folkelærer, med saadanne Mennesker maa jeg paa min Post omgaaes hver Dag — *Brockdorff* skal dog med sine smaa Fordomme være en meget god Mand — lad mig vide, hvorledes Maden er — hvorledes Din Omgang er med *Baden*, om den er noget fortroelig — Dog aldrig, min Søn, nogen gandske i alle Henseender *intime* Fortroelighed mod noget Menneske — dertil kan Du ikkun bruge Din Fader og Syster — Lad mig nu endelig vide med første Post, hvad *Collegier* Du hører, hvorledes du finder Dem — hvad Du ellers studerer, hvad i Kiel der er Dig Hovedsagen; hvad Du læser som Bisag etc: etc: Naar Du skriver, læg da altid mit sidste Brev ved Siden, at Du intet glemmer, saaledes gjør jeg ved alle Dine Breve — Er der Haab om, at Du uden Tab for Dine Studeringer, og uden Afbrud i Dine *Collegier* kan gjøre en kort Reise til *Kjøbenhavn* og, naar kan det skee? Ere der

---

foreslog i »Betænkninger, foranledigede ved Igiennemlæsningen af...« en Ridderorden i blåt Bånd og to nye akademiske Grader for Præsterne foruden den Doktorgrad i Landvæsenvidenskaben, Bastholm i sit Skrift (s. 85 og 95) havde foreslået. Det mest afvisende Svar i den franske Revolutions konsekvent ultrerede Form kom fra Baron F. C. Wedel-Jarlsberg, som svarede: »Den geistlige Stand bør afskaffes« I—II, 1795—96.

Frier i Sommer? — Hvor længe tænker Du at blive i *Kiel*; neppe kan Du blive der den øvrige halve Deel af Reisen — man vil nok ikke ansee *Kiel* som et udenlandsk *Universitet* — ved *Leipzig* maa Du vel ende, i hvorledes det end gaaer — Det fossiske *Legatum* vil nu snart komme under *Ventilation* i *Consistorio*; det vil da komme an derpaa, om Du faaer det — der er mange *Concurrentere* dertil — Jeg vil naturligviis meget ønske det, og har talt for Dig til *Baden, Obelitz*,¹⁾ *Münter*, hvilke alle have lovet mig Deres Understøttelse — Lad mig nu snart høre noget fra Dig — Jeg længes meget, og faaer jeg Dig at see engang i Sommer, da haver jeg meget at tale med Dig — Hils paa det forbindligste *Brockdorff* og Frue, *Baden* og *Tetens* — mange Hilsener til Dig fra min Kone, Datter, *Oldenburg* og mange andre — de glæde sig alle ved at tænke sig Dig saa nær — jeg haver og Hilsener til Dig fra den gamle *Rothe* og alle Professores *Theologiæ*, som i gaar ved Examen spurgte meget venskabelig til Dig — endnu et Spørgsmaal: Har Du faaet Bekiendskab med Prof: *Eckermann* og *Fabricius*, begge, hver i sit Fag, fortreffelige Mænd — vi leve alle vel — lev Du og vel — Gud velsigne Dig, min gode Søn!

Kjøbenhavn d 5 Maji 1795.

C. Bastholm.

I Margen på 4. Side: Er det dyrere eller lettere for Dig i *Kiel*, end i *Göttingen*, siig mig og det — bruger Du brav denne herlige Luft — haver Du Selskaber at søge til tidsfordriv?

I Begyndelsen af Juni Måned 1795 udbrød den voldsomme Ildebrand, der begyndte ude på Gammel Holm og bredte sig til Nørregade. Blandt de store Værdier, denne vældige Ildsvåde fortærede, var også den gamle Bastholms Bibliotek og mangeårige Samling af Excerpter.²⁾ Hans egen

¹⁾ Balthasar Gebhard Obelitz, 1728—1806; Bricka XII 374.

²⁾ Jvf. Forordet s. 14 til hans Skrift: Alle Jesu Christi Taler oversatte efter Grundsproget, og oplyste ved Forerindringer og frie Omskrivninger,« Kibhvn. 1797, hvor det hedder: »Jeg skulde maaskee ogsaa selv kunne have givet det [nemlig dette Værk] en større Fuldkommenhed, naar det Uheld ikke havde truffet mig, at den største Deel af min Bogsamling, og deriblandt ikke aleene alt, hvad jeg eiede i det exegetiske Fag, men endog alle mine skriftlige Samlinger til det nye Testamentes Fortolkning, en Frugt af mere end tive Aars Læsning, vare blevne lagte i Aske.«

Bolig, Gammel Strand 13, havde været så truet, at han og hans Hustru måtte skynde sig hjemmefra, idet de overlod deres Indbo til Ildens Forgodtbeholdende.

Hans Bastholm rejste hjem og opholdt sig hjemme en Månedstid. Turen fra Kiel var ikke uoverkommelig; han kunde rejse med Paketbåden, og hans Nærværelse kunde kun være til opmuntrende Glæde og Trøst for de gamle. Til Jacobine skrev han nogle Linier, der i al Kortfattethed dog maler Hjemmets Stemning meget godt.¹⁾ »Da jeg kom hjem,« hedder det i Brevet, fandt jeg mine Forældre med tre andre Familier indpakkede i Etats-Raad *Rothes* Gaard, min Syster er hos Dem, de boer der i den Grad indskrænket at jeg maae sove i min Faders Studeerstue og klæde mig paa i min Systers Kammer. Det glædede Dem ret at jeg kom. Og aldrig har min Nærværelse nogen Sted gjort saa meget Gavn. *Oldenburg* var ved et Guds Under i meget god Bedring, som hverken Doktoren eller andre kan begribe, jeg var rigtig meget bange for hans Liv, og det var en stor Aarsag til min Sorg; min Syster er en rask og kiæk Pige. Hun finder sig i Omstændighederne som en Philosoph . . . . Min Moder er bleeg — seer ud som Døden og føler det dybt, stakkels Kone — hun har ogsaa Aarsag nok til at sørge, hun mistede for kort siden sit Barn, hun er nu i de Værelser, hvori hun er opdragen og hendes Moder nylig er død — Min Fader, min arme Fader ham har jeg meest ondt af; han taler ikke om Saaret men føler det, hans Sorg er virkelig ogsaa meere grundet end jeg kan forklare det for Dig.«

Rimeligvis i samme Brev har Mancin ogsaa fået et Par Linier om de hjemlige Forhold. Her hedder det: »Tabet af min Faders — *Oldenb.* — min egen Formue maae naturligvis være mig ubehageligt . . . . jeg vidste .. at min Faders Bøger var hans *Orm*, at han med al sin paatagne Fasthed er svag og empfindlig, og den Siæls Roelighed min Syster skrev om kunde jeg nok begribe at den ikke betydede meget. Stakkels Mand har mistet alle sine Excerpter, hans Meubler ere temmelig reddede . . . . Her seer elendigt ud, man rydder nu Gruset bort af Gaderne, mange Mennesker ere dræbte, en Muur faldt ned og dræbte 16: man taler me-

¹⁾ Brevet er af 26. Juni 1795. P. E.

get om Paasætning og Sammenrottelser . . . .« Senere, den 7. Juli 1795, fulgte i et Brev til Mancin¹⁾ en mere udvidet Beskrivelse af de københavnske Forhold.

» . . . . . Her seer det underligt ud, Nørrefælled seer ud som en Leier, paa Slotspladsen bygges Gader af Træhuse, imellem Slottets Ruiner opsættes Bygninger, man boer langs op ad Marmor Trappen som er gandske conserveret, i Slotsportene staaer Nicolais Kirkes Liigvogne, Kirken kunde gandske have været reddet havde ikke det store Trykværk, ved hvis Hiælp man kan gandske overgyde den med Vand, været opfyldt med contrabande Varer, som tilhørde Grave- ren — I den store Reberbane og Exerceerhuuset skal indrettes Boeliger for Folk, da man ikke kan tænke paa at faae meget opbygget inden Vinteren, da man deels ingen Materialier har, da Gruset er svært at faae bortryddet, og da Gaderne skal forandres, dette sidste vil vist opvække hos mange megen Misfornøielse endskiøndt det er unægtelig en stor Velgierning for Byen saavel i Henseende til dens Smukhed som *Sundhed*. — Kronprindsen og Regieringen har ellers vist gjort sig overmaade vel liidt ved deres fortreffelige Opførsel. — en Borger hvis Huus brændte, skiældte i Fortvivelse Kronprindsen ud — han svarte: jeg seer Deres Forfatning og undskylder Dem, han postede Vand, flyttede, opmuntrede og alle siger: havde enhver af de fulde Brandkarle og den modløse Brandmajor gjort saameget som han, saa havde Byen været reddet — to Ting ere ellers meget at befrygte, først Allarm med Handværksfolkene, da de fordre saadanne uforskamme[de] Lønninger at det næsten overgaaer al troeværdighed — en 8 til 9 Mark daglig — og Tyve og Røvere følger af Armod, saavel paa Gaderne som paa Landeveiene — man taler allerede stærkt derom og 10 skal alt være arresterede. Man hører bestandig tale om at Folk kommer til Skade da de gamle Muure ofte falde ned — Nikolai Kirke skal ikke mere opbygges, derimod siger man at Marmor Kirken skal blive to Etager høi og forsynes med en Kuppel — Da Muurene af Slottets underste Etager ere skikkelig conserverede saa taler man om at de øverste skal reent nedrives og de underste bruges til offentlige Byg-

---

¹⁾ P. E.

ning[er]. Ridehuset er conserveret og fuldt af Mennesker — i Kongens Stalle boer Folk — hver Familie maae lade sig nøte med saa stort et Rum som en Hest ellers har, saaledes seer her ongefær ud, sørgeligt nok for nærværende Tid, endskiøndt Efterslægten vil vist vinde derved . . . .«

Kort Tid efter Afsendelsen af dette Brev er han rejst tilbage til Kiel igen. I Kiel med sine halvtredje Hundrede Studenter befandt han sig uden Sammenligning langt bedre end i »det fatale Göttingen«. ¹⁾ Studenternes Levemåde var ganske vist slem; de var forfaldne til Spil; men man var dog i Kiel ikke udsat for Dueller, fordi Studenterne der havde oprettet en Ret, som afgjorde alle Æressager. »Magist. og Doctor Disputatser ere ligesaa intetsigende som ved et andet Universitet.«

På Tilbagereisen fra København besøgte han sin Kæreste og Mancin i Kolding. I Nyborg havde han ved at se Fæstningsværkerne tænkt på »Remus som sprang over sin Broders *Romuli* Muure.« Den 14. Juli var han med Mancin på Besøg i Dons Mølle ved Kolding. Kolding Slot forekom ham gammelt og stygt, men han fandt, at det kunde være godt skikket til Universitets Bygning, og omkring den 20. Juli var han atter i sin Universitetsby. Den 21. August skrev han til Faderen, ²⁾ at han var glad og tilfreds; »mine Studeringer moere mig ubeskrivelig, jeg føler det at jeg gjør godt Skridt fremad, jeg er tilfreds med de Mennesker jeg omgaaes med, med Egnen, Klima, heele Verden og med mig selv, jeg er kortsagt saa lykkelig som jeg kan forlange at være det under nærværende Omstændigheder.« Han glæder sig over den filosofiske Standhaftighed, Faderen har udvist under Ildebranden; »det kan vist gierne være at denne Ildebrand kan være Dem gavnlig, nu angriber De Dem mindre, nu strænger De Deres Siæleevner mindre an, og kan maa-skee derfor blive mange flere Aar end ellers den muntre, spøgefulde, blide og elskværdige Fader, De altid har været os.« Han udtrykker Ønsket om at blive Bibliotekar ved det kongelige Bibliotek forudsat, at han kunde leve deraf, men

¹⁾ Udateret Brev til Mancin; gælder også det umiddelbart følgende (P. E.).

²⁾ P. E.

tilføjer i Følelse af, at det vel er en Utopi »men nok om den Drøm.« Han har med nogle Landsmænd gjort en Udflugt til Eutin og Plöen. I Eutin sad Digteren Friedrich Leopold Stolberg (1750—1819) på en Bænk ved Søen; »hvormange af hans henrivende Poesier har vel ikke dette Paradis indgivet ham, Skade at hans Phantasie har forladet ham, han skal paa sin Reise til Italien være bleven Sværmer for den katholske Religion, og Rygtet fortæller, at han skal have givet en Indformator Afskeed fordi han lærte hans Børn at Korstogene vare blevne foretagne af Sværmerie.«¹⁾ Bastholm fortæller endvidere, at han har haft en lang teologisk Samtale med Eckermann, »jeg mærker at hans Meeninger ere meget overensstemmende med Deres, denne Mand taler og skriver meget frit, han har givet mig en Afhandling som han har skrevet at giennemlæse, om at man nu bør forlade de Symbolske Bøger og Grundene derfor.« Han har nu også læst Plancks Einleitung in die Theologische Wissenschaft,²⁾ men med denne Bog var den radikale unge Teolog meget utilfreds. Han fandt, at den besad »alle Tydskhedens nuværende Feil, slet Stihl og en til Ekel dreven Vidtløftighed, Følger af Hastværk og Vindesyge.« Men han var på den anden Side heller ikke tilfreds med det af Malte Møller udgivne Repertorium, hvis filosofiske Indhold han naturligvis, da det skulde være lånt fra Kant, som han ikke forstod, fandt dunkelt.

Derefter følger to Breve fra Faderen; det første, der er af 1. August 1795, takker for Meddelelse om, at han nu vel er ankommet til Kiel; det andet, der er af 28. September samme År, beretter om huslige Forhold og søger at få Bibliotekarplanen ud af hans Hovede, men fremholder til Gengæld Spørgsmålet om et literært Arbejde fra hans Hånd:

---

¹⁾ I 1800 trådte Stolberg officielt over til den katolske Kirke.

²⁾ Kirkehistorikeren Gottlieb Jakob Planck, 1751—1833, blev 1784 Professor i Göttingen og 1805 Generalsuperintendent for Fyrstendømmet Göttingen; hans dogmatiske Stilling kan karakteriseres som en moderat oplyst Overgangsteologi; han er nærmest en rational Supranaturalist, det vil sige, han anså Kristendommen for på én Gang at være fornuftig og guddommelig. Hans Einleitung I—II kom 1793—1795.

Min Kiære Søn!

Du er da nu kommen til *Kiel*, og, som jeg seer af Din Skrivelse af 23 *Julii*, frisk og vel, hvilket uudsigelig glæder mig; at Du er træt og søvrig efter Reisen, det gaaer nok over — Jeg behøver vel ikke at sige Dig, hvor meget Din Nærværelse her fornøiede mig, saa meget mere, som den traf ind paa en Tid, da jeg hverken kunde eller vilde bestille noget — Dette korte Ophold gav mig mere Lys i din Fremgangsbane til Videnskabers Erhvervelse end halvandet Aars Brevvexling — Det er mig kiært, at Du fandt Din *Jacobine* i *Colding*, dette Møde maa have fornøyet baade Dig og hende — Frue *Baden* fortalte mig for faa Dage siden, baade, at Du havde opholdt Dig i *Colding*, og, at Du var forlovet; hvorfra hun havde begge disse Efterretninger, spurgde jeg ikke om; man seer endogsaa deraf, hvor lidet noget kan blive skiult — Hvad det angaaer, om Universitetet skulde henlægges til *Colding*, da synes det, at den heele Sag nu er bortfalden; man hører og taler aldeles intet derom. Man skulde troe, det ikkun haver været et Flyveindfald — ønskeligt var det, om Sagen var iværksættelig; Videnskaberne skulde da vist blive drevne med mere Held baade af Professorerne og Studenterne — Min *Situation* er, Gud skee Lov, gandske taalelig; jeg arbejder paa at *raisonnere* mig bestandig frem til mere Sindsroelighed. Til saadanne haarde Stød behøver man vist Religion og Philosophie, under saadanne Omstændigheder maa man bruge begge Deele; bruger man dem ikke her, da veed jeg ikke, hvad man skal med dem. Vist er det, at intet haardere Stød har mødt mig i mit gandske Liv; thi dette Tab er gandske uopretteligt; men Følgerne af dette Tab kunne og være gode; med mine Bøger haver jeg og tabt min umættelige Skrivelyst, som dog vel engang havde berøvet mig mit Syn tilligemed Siels og Legems Kræfter, hvorved min Alderdom var bleven gandske sørgelig — Jeg er nu strax 55 Aar; jeg har arbeidet og levet nok for Verden, nu vil jeg begynde at leve noget mere for mig selv og mine Venner; dertil kan jeg vel nu være berettiget — De tomme Rum i mit Liv vil jeg see at fylde, dels ved at læse andre, dels ved at arbeide i al Magelighed frem paa den Bog, jeg haver begyndt, hvilket vist bliver den sidste; lever jeg, og faaer den færdig, da er det godt, hvis ikke,

da kan det overlades til Dig, om Du vil, at fuldende den — I øvrigt leve vi alle, som da Du var hos os, friske og vel; vi længes ikkun efter at kunne komme engang i Orden; thi den Uorden, vi nu leve i, er mig gandske modbydelig — mange Hilsener til Professor *Baden* og *Brockdorff*. Min gode Kone, som elsker Dig meget, min Datter, *Oldenburg*, alle hilse Dig paa det Kierligste, ligesom og jeg, Din hulde Fader

Kiøbenh: d 1 Aug: 95

C. Bastholm.

Glem ikke at hilse *Tetens*; han haver vel efter Løfte skrevet *Collegierne* for Dig, saa at Du ikke haver faaet nogen *hiatus* i Dine Sager.

Min Kiære Søn!

Du skulde næsten troe, at jeg enten var død eller syg, siden jeg endnu ikke haver svaret paa din Skrivelse af 21 *Aug*: Aarsagen er aleene, at jeg haver ventet paa noget at skrive om, som kunde *interessere* Dig; men dette er endnu ikke kommen; jeg vil da skrive, hvad der under Pennen først indfalder mig, og først bevidne Dig den Glæde, jeg følte ved det sidste Brev, hvori Du bevidnede mig, at Du var vel fornøyet med Verden og Dig selv. Du er da lykkelig, min Søn; thi al lyksalighed bestaaer i Selvtilfredshed og Fornøjelse med sin *Situation*, og da Din Selvtilfredshed synes at være grundet, saa er Din Lyksalighed ogsaa virkelig; Gud give, at den maa være ligesaa varig, som virkelig — Mit Sind er just ikke i den Forfatning, at jeg tør ansee mig selv for lykkelig, der støder for meget sammen i dette Aar for at forstyrre min Roelighed — Du saae min Systersøn, den herlige *Jacob*,¹⁾ som er i Huuset hos min Broder, efterat man nu i mere end et Aar har flikket paa hans Been, ere de beste *Chirurgi* nu eenige om, at det maa afsættes under Knæet, hvilken *Operation* maaskee vil gaae for sig i denne Uge — Ah! gud! dine Veye ere indhyllede i Taager, som Evigheden maaskee først skal adsprede! smertelig er denne Tanke for mig, naar den henvendes paa den stakkels Dreng, men endnu smerteligere, naar jeg tænker paa hans ømme, skrøbelige

---

¹⁾ Bastholms Søster hed Margrethe Hedevig, døbt 7. April 1750, gift 6. August 1774 med Løjtnant Lorentz Alexander Oxholm.

Fader, og min gode Syster, som ved dette sørgelige Budskab staaer stoer Fare for at miste sin gode Mand, og blive efterladt Brødløs med 6 eller 7 Børn — Nu, nok om dette — Du haver, min Kiære Søn, giort en liden *Excursion* for at see Dig om; deri gjør Du meget vel; engang vil det *amuser* Dig at tænke tilbage paa, hvad Du haver seet, og kunne fortælle andre det — jeg veed, Du optegner, hvad du seer og bemærker paa dine Reiser; thi uden det vilde det engang altsammen blive *caotiskt* — Du ytrer det Ønske engang at kunne blive *Bibliothekar* — Du kalder selv dette Ønske en Drøm, og jeg frygter, det ikke heller er mere, da der ere, saa vidt jeg veed, trende, som arbeide ved Kongens *Bibliothek*, og alle arbeide i det Haab at *ascendere* — den største *gage*, troer jeg, er desuden ikke mere end 400 rd: og det er for lidet til at gifte sig paa i *Kiøbehaun*. Altsaa er herved vel intet at gjøre — Jeg hører af min Datter, at Du haver paa-taget Dig at *rangere* det theologiske Fag ved det *Kielske Universitet*; dette er for Dig en meget god Adspredelse; men, naar Kulden indbryder, kan Du vist ikke gaae i det kolde *Bibliothek* uden at sætte Din Sundhed i Fare — Er-indre Dig, hvad Du leed ved at sidde den første Vinter i [*Bib*]-*liotheket* i Göttingen — gjør Du denne [*Ran?*] *gement* efter egen valgt Plan eller efter en Plan af Professorerne? det sidste var for Dig det sikkerste — Tænker Du paa en Afhandling at *regalere* Publikum med, naar Du kommer hiem — jeg meener at samle Materialier dertil, thi Ud-arbeidelsen kan dog først skee hiemme? — Mere haver jeg ikke denne Gang at skrive — Smaa Nyheder kan min Datter tilmælde Dig — Vi ere alle, Gud skee Lov, ret vel, og min Kone, Datter, *Oldenburg* hilse Dig alle paa det kierligste ved mig, Din kierlige Fader

Kiøbenh: d 28 Sept: 95.

C. Bastholm.

E: Sk: Efterat jeg havde sluttet, fik jeg Dit sidste Brev. det indeholder just ikke meget godt — jeg skal i Morgen berette *Baden* det — De vil vist blive bestyrtsede, og, som jeg, længes efter at vide Sammenhængen.

Det Brev, hvortil Efterskriften sigter, er af 25. September 1795, og lyder i al sin Korthed sådan:

Beste Fader

Det er længe siden jeg skrev Dem til, jeg har mangfoldige videnskabelige Ting at skrive om, men jeg maae til-sidesætte alt for at meddeele Dem en Sag af yderste Vigtighed — Her har i den seenere Tid passeret i dette Huus de frygteligste Ting man kan forestille sig, nu kiænder jeg min Vert han er det skrækkeligste Uhyre Jordan eier, han mishandler sin ømme og fortreffelige Kone og som han er sin hele Velfærd skyldig, han er sammensat af de sorteste Laster og tager ikke i Betænkning at begaae de grusomste Handlinger. Hun har anraabt *Baden* og mig om Hielp og vi har ved List og Magt paa det varmeste beskyttet hende, men der er nu intet andet for end at hun forlader Byen, da hun er ikke sikker paa sit Liv og *Baden* har besluttet at ledsage hende til hans Forældre i Kiøbenhavn. Jeg vil bede Dem at gaae derhen og berede dem derpaa. Ved næste Leilighed, eller i det mindste saasnart hun er borte skal jeg skrive Dem heele Historien til som er meget vidtløftig og hvori jeg har været meget virksom, De skal ikke befrygte en urigtig opførsel der, Profess. Fabritius, den gamle *Ehlers*¹⁾ og en Doctor *Reyher*, en meget fornuftig Mand, ere medvidere i alle vore Foretagender. Det er mig ikke mueligt at faae Tid at skrive meere — Lev vel beste Fader

H. Bastholm.

Jeg seer mig nødsaget til at flytte.

Som det vil sees af det følgende Brev fra den gamle Bastholm frembyder Brevsamlingen nogle Huller, et Brev fra hver Side er gået tabt.

Min Kiære Søn!

Imellem Dine tvende Breve i den *Brockdorffske* Sag, fik Du et Brev fra mig — jeg haver været noget uroelig ved den Tanke, at Du skulde være blandet ind i en Sag af den *Delicatessen*, som den mellem Ægtefolk; hvad der beroeliger mig, er det, at Du havde nogle gamle og erfarne Mænd til Raadførsel — jeg ønskede nu at vide, om Du endnu er der i

---

¹⁾ Martin Ehlers, 1732—1800; fra 1776 Professor i Filosofi; hans Interesse lå på det pædagogiske Område, og han følte sig som en god luthersk Mand.

Huuset, eller er fløttet derfra, og hvorledes Din *oeconomie* da er — Jeg formoder, at Professor *Reinhold* haver i dette Efteraar fuldendt sine Forelæsninger over den Kantiske Philosophie. Lad mig, naar Du igien skriver, endelig vide, hvorledes Du haver fundet det, om Du haver lært mere, end Du tilforn vidste, eller, om Du i det mindste haver faaet *solidere* Grunde for hvad Du tilforn haver vidst og troet — Jeg maa tilstaae, at af det, jeg veed af *Kant*, troer jeg, det ikke er *aliud*, men *aliter* — Et kunstigt Sprog, der med nye Ord siger mig gamle Sandheder, og fører os igien tilbage til den gamle *scholastiske* Damp af *terminis*, der love meget og holde lidet — mine gamle *physico-theologiske* Beviiser for Gud og Udødelighed ere i det mindste for mig tilstrækkelige og mere indlysende end *Kants* moralske Beviiser, i hvilke jeg synes at opdage en *circulus in demonstrando* — men lad mig vide Dine Tanker — Forresten, min Kiære Søn! hvorledes lever Du? hvad gjør Du? samler Du *Materialier* til en lærd Afhandling engang, naar Du kommer hiem? skal den være *physisk*, eller *philosophisk* eller *theologisk*? den maa dog henhøre til det Fag, som udgjør dit Favorit-Studium — jeg vil ikke *genere* Dig ved at foreslaae Dig noget; Du maa selv best vide, hvori Du haver den meeste Styrke — Kunde Du finde en Materie, hvori Philosophie eller Physik kunde forbindes med theologie, da var det saa meget bedre, eftersom Du dog reiser som theolog — — Nu et Par Ord om mig selv — Efter 4 $\frac{1}{2}$ Maanedes uophørlige Uroe, haver jeg nu endelig faaet nogen Roelighed; men ganske fuldkommen er den endnu ikke. Jeg er indflyttet i mine Værelser paa Hiørnet af Dronningens Tvergade og Borgergaden — De ere ret smukke, men endnu ikke gandske ferdige, og virkelig for smaae for mig — om Du kommer hiem næste Efteraar, haver jeg ikke engang her et Kammer til Dig — Min Datter maa derfor ligge i et lidet Pige-kammer i sine egne Værelser, hvor hun meget plages af Malerlugt — hendes øvrige Værelser ere endnu ikke færdige, og inden de blive færdige, kan ikke tænkes paa Brylluppet¹⁾ — Hendes *Meubler*

1) Brylluppet fandt Sted 1795, 11. November. »Aar 1795, den 11te November bleve Hofjunker Friderich von Oldenburg og Frøken Marie Clarette Benedicte Bastholm copulerede af Hr. Bruun i Steden for Confessionarius Bastholm; Brudgommens Forlover var Kammer-

maa imidlertid for en stor Deel indrammes hos mig, og saa længe kan jeg ikke komme i Orden — mine Bøger ligge endnu paa *Bastes* Loft; ingen Reoler kan jeg faae opsatte; alt, hvad der hører til mine Studeringer, er et afskyeligt *chaos*, hvorfra fødes Kiedsommelighed og Misfornøjelse — men, maaskee dette kan altsammen om 14 Dage have en Ende; det er i Sandhed og nu Tid, at jeg engang kommer til Orden og Hvile — Den unge *Tetens* har i gaar været hos mig for at tage Afskeed, han haver søgt mig engang før, men begge gange uden at finde mig, hvilket i Sandhed gjør mig meget ondt; hvilket Du ikke vil glemme at sige ham; jeg havde gjerne talt med ham, og haver ikke vidst at finde ham; maaskee han haver sagt sit Opholdssted, og jeg kan have glemt det, hvilket er let mueligt i den Forvirring, i hvilken jeg til *dato* haver levet — den unge *Behr* har og været hos mig, han haver vel ikke plyndret *Minervæ* Tempel — Til *Ryberg* haver jeg betalt en Vexel paa 50 rd: — Min Syster-Søn, den lille *Jacob*, er endnu lige slet i sit Been; man frygter, at det maa afsættes; da frygter jeg for den svage, *hypochondriske* Faders Liv, og da min Syster, Enke, i maadelige Omstændigheder, med 6 eller 7 Børn; det er en sørgelig Udsigt; men: *tirons le rideaux* — glem ikke at hilse Professor *Baden*, han er vel endnu Din Ven — haver han endnu ingen Tilhørere? er han endnu *hypochondre*? hvorledes gaaer det med dit Arbeide i *Universitets-Bibliotheket*? overslæb Dig ikke — Jeg, min gode Kone og vi alle ere ret vel; alle hilse Dig paa det Kierligste ved mig, Din Kierligste Fader

Kiøbenh: d 24 Oct: 1795.

C. Bastholm.

E: Sk: Man siger her i Dag, at Keyseren, Keyserinden af Rusland og Engelland skulde have sluttet en Alliance mod Kongen af Preusen — atter Blodsudgydelse, atter Bestialiteter — Man siger og, at Rusland vil angribe Sverrig, fordi den erklærer Frank: for Republik —

Herpå svarede Sønnen den 29. Oktober 1795:

---

junker Bülow og Brudens Confessionarius Bastholm.« Slotskirkens Copulationsprotokol i Landsarkivet. — Datteren var konfirmeret 2. April 1788 i Christiansborg Slotskirke af Faderen. Slotskirkens Confirmationsprotokol i Landsarkivet.

» . . . . Jeg seer De er roelig, De kan ogsaa med Grund være det, det frygtelige Uveir er gaaet over, Stormen har lagt sig, Skibet er i Havn, men ak i en fiendlig Havn, ført ind med Magt uden Vaaben og uden Forsvar.

En Dag lod Brocdorff sin Kone vide, at han uagtet sit Løfte og sit Forsæt vilde flytte ind til hende, og at han dersom hun vovede at lægge sig i en anden Stue end i deres fælleds Sovkammer saa vilde han tage Nøglen fra hende (har De kiændt en større Despot) jeg gik ind til hende — tiggede og bad hende at hun skulde give efter — har De ikke Mod (sagde jeg) til reent at forlade ham og udsætte Dem for en tienendes besværlige Kaar, saa vogter Dem at det ikke kommer til Voldsomheder, enhver Modstand er spildt naar man ikke kan seire — Hun fulgte ikke mit Raad listede sig ind i et andet Kammer og tog Nøglen af ind til sig — Om Morgenen er jeg hos *Baden* Han faaer en Seddel fra hende at han maatte være forsigtig, lukke sin Dør og ikke gaae ud — Budet sagde at han var ude af sig selv og slog alting itu, jeg havde Mod nok at gaae ind til ham, han saae frygtelig ud — guul og bleg, og det Hvide stak ham ud af Øinene — mod mig var han meget artig men fremmed — Om Eftermiddagen sendte han Bud op til mig og *Baden* at vi skulde komme ned, nu var han i et andet Humeur, spillede den ædelmodiges Rolle, tilbød sig at glemme alt og aldrig tale derom — naar hun kun vilde blive hos ham, jeg tiggede og bad hende at give efter, hun gjorde det og saaledes blev Freden stiftet — I Begyndelsen var deres Foreening vel sørgelig — nu bliver det Efterhaanden bedre, da han fører sig gandske vel op, og hun er god og let til at tilgive. Denne hans forandrede Opførsel veed jeg ikke anderledes at forklare mig end af Frygt for at hans Opførsel skulde blive bekiendt om hun forlod ham (desuden har hun en Deel Beviiser i Hænderne imod ham) og maaskee ogsaa af Fortrydelse over hans Mishandling, da han selv har sagt mig at han er hende overordentlig meget skyldig — Naar jeg engang taler med Dem skal jeg sige Dem meere herom — Det vilde nu blive for vidtløftig. — Kun det maae jeg endnu forsikkre Dem om, at jeg ikke paa mindste Maade har blandet mig i denne Sag, men har næsten været nødt til at tage Deel deri. Nu er alting fuldkommen i sin gamle Orden som før — De

vide mig alle ubeskrivelig megen Agtelse — Kammerherren og jeg er i det udvortes de beste Venner af Verden — snakke og spøge sammen og der tales aldrig om hvad der er passeret — i øvrigt er jeg overmaade vel fornøiet her i Huuset.« Han fortæller endvidere Faderen, at han også læser noget Teologi som Stipendiat, men med den Motivering, at hans Fremtid kræver det. En Afhandling vil han ikke skrive, før end han kommer hjem. Hans Arbejde i Bibliotheket er approberet. »De skal ikke frygte for Kulden — at slæbe paa de gamle *Patres* og Exegeter er saa godt som en Kakkellovn.« Om den kantiske Filosofi ved han ikke meget at svare. »*Reinhold* har sluttet sine Collegier over *Logiken* og *Metafysiken*, jeg har det skrevet, men jeg maae tilstaae ikke for døiet, det er skarpsindigt, svært og tager man sig ikke i agt og forhaster sig saa risikerer man at tage ord for Begreber . . . . Det mærker jeg nok at den kantiske Philosophies Hovedformaal er at bestemme skarpt Grændserne for den menneskelige Kundskabs Evne — som er saameget vigtigt.«¹⁾ Han hører nu Reinhold over praktisk Filosofi og Naturretten, men han synes, at det »er en kunstig væv af sofismer;« derimod er han stadig mere overbevist om »Lyksaligheds-systemet, rigtig forklaret.« »Kunde De ikke hæve Dem over alle Fordomme og gaae engang imellem paa Comoedie — det vilde adsprede Dem.«

I et følgende Brev af 6. November fortæller han Faderen, at Professor Fabricius har foreslået ham at rejse med sig til Paris; det skulde kunne gøres meget billigt. Tur og Retur foruden et halvt Års Ophold anslog han til at beløbe sig til 400 Rdlr. Den unge Bastholm vilde selvfølgelig meget gerne til Paris — det Sted, hvorimod Europas Øjne nu i en Række År havde været rettet, og som måtte drage enhver ungdommelig revolutionær Sværmer. Spørgsmålet var nu, om den gamle vilde give sit Minde — derfor beder han Faderen om hans Råd.

---

¹⁾ Jvf. om Kant af Dagbogen for 5. Februar 1797: »hans Methode at philosoph[ere] paa behager mig slet ikke, ingen Iagttagelse over den menneskel[ige] Natur, uafladelige, synthetiske Sætninger, spidsfindige — vanskelige at forstaae og at prøve — og ikke overbeviisende.«

Sønnens næste Brev af 25. November indeholder en Tak for et nu tabt Brev fra den gamles Hånd. Principielt har den gamle intet mod Rejsen til Paris, men visse Betæneligheder kan han dog ikke komme udenom. Nu mangler Faderens Brev ganske vist, men af Sønnens beroligende Imødegåelse af Faderens Indvendinger kan vi slutte os til dennes Betæneligheder. Den første gik ud på, at det teologiske Fakultet kunde misbillige Rejsen. Sønnen svarer, at det tror han ikke; thi flere Teologer har opholdt sig i Paris; da Hans Bastholm modtog Stipendiet, har han kun forpligtet sig til ved sin Hjemkomst at levere en Afhandling om en interessant teologisk Genstand. Da Faderen rimeligvis har foreslået ham at opholde sig i Leipzig et halvt År efter Pariser-turen, skjuler han ikke, at det ikke smager ham, men er det nødvendigt, skal han gøre det, men han vil og kan også godt studere Teologi i Paris. Med Hensyn til det økonomiske Spørgsmål, som Faderen også har berørt, svarer Sønnen, at han nok skal klare sig; han forlanger kun 100 Rdlr. udover de 300, han ellers skulde bruge af sin Arv til en Sommerrejse i Tyskland; men naturligvis gør det ham ondt, at Faderen skal have Ulejlighed med at skaffe Pengene. Faderen har imidlertid også ytret Betænelighed angående Fabricius og hans Pengeforhold, men dette Emne giver Sønnen Anledning til at lukke op for sin skriftlige Veltalenheds Sluser; »denne Frygt er vist ugrundet, han staaer her i Orde for at besidde en Capital paa 30 000 rd. Hans Meublement er prægtigt og en Mand som kan give hver af sine to Sønner som Studeerer i *Jena* 600 rd. aarlig, og som kan tage Deel i *Lombre* Parthier hvor det undertiden giælder om 4 a 500 rd, kan vist ikke være saa fattig; nu foruden dette er det en meget honet Mand; for at komme til at laane ham frygter jeg ikke, men det jeg frygter for er at hans naragtige halvgale Kone skal med, som vil blive meget ubehageligt . . . . forlanger han et Laan saa tilbyder jeg ham en 30—40 rd — dette Tab kunde man dog til Nød udholde. jeg kunde ikke have en Hovmester for saa godt Kiøb.« —

Endelig har den gamle Bastholm udtalt sin Ængstelse for, om nu ikke Sønnen kastede for megen Tid bort til blot at se sig om i mange forskellige Videnskabsgrene uden at få samlet sig på ét Arbejdsfelt. Heroverfor forsvarende han sig

med, at det at studere på den Måde leder til den sande Oplysning — til Kundskab om Naturen og Mennesket. Han nævner, at han kunde have Lyst til at oversætte og omarbejde Plancks Einleitung, hvoraf nu anden Del er udkommet, og at han for at øve sig i Græsk og for at indvies i Kristi Tidsalders Ånd og Karakter læser Josephus.

Faderen svarer følgende 26. December 1795:

Min Kiære Søn!

Jeg seer da af Dit sidste Brev, at Du bliver ved Dit Forsæt at reise til Frankerig; jeg haver i Sandhed intet derimod, og troer vel ikke heller, at Professorerne skulde have noget derved at bemærke — Reisen kan vist være meget interessant, fornemmelig paa nærværende Tid — Penge skal jeg vel faae at laane; thi paa ingen anden Maade kan jeg tilveyebringe dem — Kunde Du nu ikkun faae nogen god Ferdighed i det franske; thi ellers kan Du ingen Steder komme; om ikke for andet er det vigtigt for at forstaae *Debatterne* i *Conventet*, hvor en *Cicero* og en *Demosthenes* saa ofte træder op — Du vil da, foruden mange herlige Ting, faae det *republicanske Lycæum* i *Paris* at see — Efter det Begreb, jeg haver derom, var det værdt at reise til Frankerig allene for at see det — Det er Skade, at Du skal have den ommeldte Frue med; der er nogen Uleylighed derved, men maaskee og nogen Moerskab — Manden er den fortreffeligste *Reise-Compagnon*, man kan ønske sig — Finanzerne vil jeg ikke tale om; her ere Meeningerne uliige — Du maa i dette Stykke bruge Klogskab — men, naar skal denne Reise gaae for sig; maaskee i Foraaret? det lader Du mig vide, naar Du skriver igien.

Professor *Heinze* vil Du hilse fra mig, og takke ham for den tilsendte Oversættelse af min Afhandling, hvormed jeg er meget fornøyet — Oversættelsen er god — Smaating vil jeg ikke tale om, for Ex: at han oversætter *Leediggængere* ved *Tagediebe*, det er et uædelt Udtryk; hvorfor ikke hellere *Müsziggänger* — men derom taler Du ikke til ham.

Du skriver om *Plancks* Einleitung — ja, jeg troer vist, at en forkortet og lidet omarbejdet Oversættelse deraf kunde være nyttig for unge danske Theologer, saadant kunde engang blive et Moerskabs-Arbejde for Dig, naar Du kommer

hiem; men ikke det, hvorved Du skal viise Dig, som den, der vel haver anvendt nogle 100 rd: af *Universitetets* Midler — Til denne Hensigt vil jeg foreslaae noget andet, hvortil Dit Brev selv haver givet mig Anledning — Du skriver, min Kiære Søn, at Du, for at øve Dig i det grædske, læser *Josephus*; dette er meget godt i sig selv; men paa det nye Testamentes Exegesis haver *Josephus* græske, efter mine Tanker, ikke megen Indflydelse; hans græske er meget for godt — til dette Brug tiener bedre LXX og *Apockrypha* — de første, kan man see, Apostlerne have læst, og derefter meget dannet deres Grædske — Desuden have *Otto*¹⁾ og *Krebs* givet os exegetiske Anmerkninger af *Josephus*, hvad *sensum litteralem* angaaer — men, i en anden Henseende kan *Josephus* blive vigtig, for saa vidt han haver Indflydelse paa den Historiske Deel af Evangelisterne og Apost: G: Vil Du allene læse *Michaelis* Einleitung ins N: Test: 8. 170 — hvor han ikke allene paastaaer, at *Josephus* i den Deel, som begynder med Herodes Regiering indtil Enden af hans Alderdomme, endnu ikke er nok brugt, at meget endnu er tilbage; men endog giver et meget oplysende Exempel paa, hvorledes denne Forfatter endnu kan benyttes — Her er endnu en ikke nok dyrket Mark for Dig — men, dette er ikkun et løseligt Forslag af mig, vel et Forslag, som var en Theolog meget værdigt, og hvis Udførelse kunde gjøre Dig megen Ære, naar det lykkedes; men, dertil udfordredes, at denne Deel af *Josephus* maatte adskillige Gange giennemlæses med et granseende Øye, og bestandig Hensyn til Evangelisterne, hvortil der maaskee nu ikke er Tid for Dig; Du haver og riimeligen nu allerede en anden Materie i Hovedet, som interesserer Dig mere, eller hvori Du haver mere Styrke — Nu til mit Huus — Min gode Datter er i Tirsdags afreyst med sin Mand til Norge; Denne Skilsmisse var os noget haard, og dog ikkun en liden Forsmag paa den langt større, naar hun engang reiser bort for bestandig — Hun eller *Oldenburg* vilde endnu før deres Afreise have skrevet Dig til; men mange nødvendige Sysler til Reisen hindrede

¹⁾ Rimeligvis Johann Tobias Otto, 1718—1782, Filolog af Ernestis Skole, skrev: *Observationes in N. T. e Flavio Josepho 1755. Decreta Romanorum pro Judaicis facta, e Fl. Josepho collecta, 1768.*

det, og det have de bedet mig at lade Dig vide, samt at hilse Dig paa det Kierligste; Nu haver jeg lovet dem, at tilmelde dem efterhaanden, hvad Nyheder jeg faaer fra Dig; thi *Correspondencen* mellem *Kiel* og *Friderichshald* bliver vel for vidtløftig — Du veed maaskee allerede, at min Kones Fader er Død; Hans Sygdom var intet andet end en bestandig Aftagelse i Kræfter — min gode Kone hilser Dig paa det Kierligste, ligesom og jeg, Din ømme Fader.

Kjøbenhavn d 26 Dec: 1795.

C. Bastholm.

I Marginen på 4. Side: Glem ikke at hilse Professor *Baden* og *Tetens* — I onsdags var den unge grev *Moltke* hos mig, et fortreffeligt ungt menneske, som har studeret udenlands; han reiser nu til Lybek, og gaaer giennem *Kiel*, hvor han vil besøge Dig — viis ham al muelig Høflighed; han fortjener det.

Sommeren 1796 tilbragte Hans Bastholm i Paris. Selve Byen indgød ham mere Bedrøvelse end Glæde. »Saamegen Usædelighed, Armod, Overdaadighed, slet Levemaade, saa lidt Enthusiasme og Fædrelands Kierlighed, saalidt Oplysning og Dyd, er ikke behageligt at se,« hedder det i nogle Dagbogsnoter.¹ Men Republikens Forbedringer sporede han overalt og skildrede dem med Begejstring. Rimeligvis for at opmuntre Faderen skriver han følgende i et Brev fra 1796:²) »De forbereder virkelig sand Oplysning i Dannemark, ved at vænne Folket til at tænke i Stedet for at troe, og til at læse Bøger som er skrevne i et smukt Sprog, saadanne Revolutioner gaae for sig stille og umærkeligt og ere dog store og velgiørende.«

Til Faderen findes bevaret følgende Brudstykke af hans Lovprisning af det republikanske Styre.³)

»... Jeg kommer nu til at tale om Frankerig — Politiske Nyheder kan jeg ikke fortælle Dem, for det som skal holdes hemmeligt faaer ingen at vide, og det som maa bekiendtgjøres kommer ligesaasnt i Aviserne som jeg kan

¹) Til 12. Maj 1796.

²) Begyndelsen mangler, men det må være efter 4. August, da der refereres til et Brev af den Dato.

³) Fra August 1796.

skrive det — De kan ikke forestille Dem hvorledes alt gaaer frem med stærke Skridt til Forbedring, hvilke store Anlæg her er, hvorledes de bestandig meere udvikler sig, og hvordan alt spaaer forestaaende Magt og Lykke for Frankerig og jeg tør sige for Menneskeslægten; det er ikke alleene min Bemærkning, men alle fornuftige Mænd som jeg taler med og som just ikke ere de strengeste Republikanere, ere eenstemmige deri — Regieringen vinder idelig fleere Venner.

Jeg vil give Dem en kort Oversigt — Den indvortes Krig er bragt til Ende, de Trupper som bleve tilforn anvendte til at udgyde Borgerblod, marscherer nu mod de udvortes Fiender; i de oprørte Departementer indrettes alt paa Republikansk Fod, og Indvaanerne er i den højeste Grad tilfreds med Direktoriets viise Administration, deri stemmer alle Efterretninger derfra overeens; — Regieringen gjør alt hvad den kan for at ophielpe Agerdyrkingen over heele Landet, den har forordnet en Fest aarlig til Hæder for den, hvor alle fortiente Landmænd offentlig belønnes. Der er en egen Commission derfor, der bliver opretted skoler til at danne dueelige Landmænd — 24 unge Mennesker som selv besidder Jord skal aarlig reise paa Republik: Bekostning. — Man skaffer Haandværkerne Arbeide, man understytter Fabrikerne, man belønner alle Opdagelser — man tænker paa at udvide Seinen for at befordre den indvortes Handel især paa *Paris*, Landhandelen paa Spanien begynder alleerede stærkt at blomstre. Der er sendt Commissairer med nye Instruktioner til Colonierne og alting bliver der bragt i Orden — Der anvendes store Summer paa Marinen (men man mangler Officeererer — de fleeste ere Emigreerede.) Der er oprettede skoler for Navigationen — ligeledes for Kunster og Haandværker, for Biergværker, for Bygningskonsten, for landeveienes og Broernes forbedring — for Militæriske Videnskaber, kort sagt for alt det som kan bidrage til Statens Flor. Fæstningen *Meudon* ved *Paris* er fuld af Chymiker og Physiker som gjør idelig Forsøg. Man skal alleerede være kommet meget vidt med at dirigere Luftmachinerne, og man tænker paa (saa har et Medlem af *Agence des Mines Citoy*: *Silvestre* fortalt mig) at forbinde Telegraphen med Luftmachinen — saa at en General kan i Marken naar hans Trup-

per ere udstrakte paa et stort terrain kommandere ved Signaler som en Admiral paa sin Flode — det var meget fortreffeligt da det ofte arriverer at Adjudanterne, naar de har en lang Vei at ride med Ordrene blive skudte inden de kommer derhen — Telegraphen paa Slottet *Louvre* er hver Dag i Bevægelse og man gjør bestandig Forsøg med den. — med Frankerigs Financer har det aldeles ingen Nød — 1) Regieringen har langt meere Formue i Faste Eiendomme end Giæld — ongefær en 5000 Millioner *Lire* (?) meere. (jeg har læst Beregningerne) naar kun der er nogen som kan kiøbe dem 2) Regieringen vinder bestandig meere Credit saa at saavel Indvaanere som fremmede tør vove at anvende deres Penge derpaa 3) Armeerne koster nu næsten intet — de ernære sig selv i de erobrede lande, de sender endogsaa Regier: store Summer, saaledes har Buonap: sendt flere Vogne med Penge hertil fra Italien 4) Arbeidsomhed og Handel begynder alleerede at komme sig og naar Freden kommer, vil den unægtelig blive blomstrende — for Rettens Pleie bliver der overmaade sørget, Indvaanerne ere meget fornøiede dermed — Tribunalerne er offentlige og jeg har seet dem — der er nu udkommet en Bog over den borgerlige Ret, kaldet *Code civil* af en af Frankerigs største Tænkere som nu skal prøves af den lovgivende Magt, den skal være et Mesterstykke. De offentlige Fester blive fra en til den anden, kiendelig bedre, og bestandig meere skikkede til at forbedre Sæderne og fornøie Folket — man bliver overhovedet efterhaanden meere opmærksomme paa Sæderne — Direktoratet viser megen Moralitet i sit private Liv og i alle sine offentlige Handlinger, Armeerne indskyder den Menneskelighed — Folket ved alle Leiligheder — Følelse for borgerlige og huuslige Dyder — saaledes i sine taler og Proklamationer — saaledes i sin Bestraffelse af laster f ex Bestikkelse — saaledes ved offentlige Indskrifter f ex paa Hospitalerne den: *Respect au Malheur* — Politiet bliver bestandigt skarpere, her er sa a roeligt og sikkert som i Kiøbenhavn. — Den lovgivende Magt er ikke mindre opmærksom derpaa — saaledes f ex ved sine Love angaaende Begravelser — Men for ingen Ting gjør man meere end for Kunster og Videnskaber, man opretter store Anstalter for begge Deele over heele Landet, man giver alting den muel-

ligste Publicitet, man kan see og lære hvad man vil uden det kan koste noget — man skaffer enten alle Kunstnere og Lærde Arbeide eller understytter dem; — Det store National Institut er et Mesterstykke af en Indretning (nu kiænder jeg det nøie) — *Museum histoire naturelle* ligeledes. — Der er og oprettes specielle Indretninger for mangfoldige Videnskaber — Der er alleerede oprettede 90 Central skoler (en Art af *Gymnasier*) over heele Landet — man arbeider stærkt paa Primairskolerne efter et herligt Anlæg (men man mangler Lærere) — i dette heele Skilderie er intet overdrevent, da det ikke er min Hensigt at sige dermed at alt er mesterligt, men blot at viise at Regjeringens Villie er god, og at her er store Anlæg som bestandig kan modtage Forbedring. — Imidlertid kalder jeg dog ikke tilbage min Dom over Parisernes Ligegyldighed, fordærvede Sæder og alle de sørgelige Levninger af det nedbrudte Monarchie. — —«

Den 4. September 1796 forlod han Paris og ankom til Bryssel fire Dage derefter. Dagen før sin Afrejse fra Paris havde han sendt Faderen et Brev, som ikke findes nu; på dette svarer Faderen med nedenstående Skrivelse:

Kiøbenh: d 20 Sept: 1796.

Min Kiære Søn!

Dit sidste Brev fra *Paris* af 3 Sept: haver jeg rigtig bekommet, hvoraf jeg seer, at Du d. 4de tiltræder Din bortreise fra Frankeriig — gud give, at Du, inden dette Brev indløber, maa være ankommen til *Göttingen*; det lader af Dit Brev, at Du, før Din Afreise fra Frankerig, ikke haver gjort nogen vis Plan, angaaende Din Reise-Rout; dette forundrer og *inquietherer* mig meget. Jeg frygter, Du skal komme midt ind i Kriegstheatret, og da er Du næppe vel faren, fornemmelig nu, da Franskændene ere i *Retirade*, og Tydskerne dominere paa denne Side af *Rihnen*. Jeg troede, Du havde overlagt Din Reise med *Fabricius* og andre kyndige Mænd; nu komme mine Raad for sildig; lad mig endelig snart vide, hvorledes denne Reise er løben af; jeg er virkelig meget bange for Dig, og ikke ret roelig, førend jeg seer Brev fra Dig — Du skriver, min Kiære Søn, at Du havde ventet endnu eet Brev fra mig. Jeg formoder deraf, at Du endnu ikke har bekommet min sidste Skrivelse, hvis *datum* jeg nu ikke

erindrer mig; men det veed [jeg], at det ikke er meget længe, siden jeg skrev; thi jeg gjorde Regning paa, i Følge Din næst foregaaende Skrivelse, at Du ikke forlod *Paris*, førend d 17, eller i det tidligste, d 12 D: M: og i saa Fald skulde Du vist have faaet Brevet; om Du nu ikke faaer det, er Du selv Skyld deri; dog formoder jeg, at Pastor *Guerike* sender det efter Dig til *Göttingen*, da jeg ikke tvivler paa, Du jo baade har bedet ham om at tilsende Dig, hvad Breve der kunde indløbe efter Din Bortreise, og tillige har givet ham Din *Adresse* i *Göttingen* — Gaaer alting vel, saa er Du vist der, inden mit Brev kommer — At Du vil høre *Planck* og *Ammon*,¹⁾ det bifalder jeg gandske. Disse Mænds *Credit* er afgjort; men, er *Ammon* ikke i Jena; det havde jeg troet — ..... — Uden Tvivl skrev jeg i mit foregaaende Brev, at jeg ønskede, Du hørte et *Collegium* over *Chymien*; dette er i vore Tider næsten den vigtigste, og altid den interessanteste af alle Videnskaber; det kunde være et Moerskabsarbeide til at forsøde det tørre i de theologiske Videnskaber — Imedens Du er i *Göttingen*, tænker Du ikke paa at skrive Afhandling eller noget deslige? — Et halvt Aar behøver Du vist gandske og allene for selv at forøge Dine theologiske Kundskaber; naar Du kommer hjem, kan Du more Dig med selv at skrive noget, eller i Orden at udføre det, hvortil Du haver samlet Materialier udenlands — Dine Vexler skal rigtig blive betalte, naar de komme; at denne Reise koster en Deel, maa ikke fortrydes; saadan Leylighed til at see Verden, kommer riimeligen aldrig mere; man maa altsaa underveys tage med sig alt, hvad man kan — Nu noget her hjemme fra: I morgen tage vi fra Landet til *Kiøbenhavn*, og om 14 Dage omtrent, eller maaskee 3 Uger flytte vi til Hiørnet af Vestergaden og Volden; gud give, at denne Uroe, som og er en Levning af Ildebranden, maatte blive den sidste; saadan Flytning drager, foruden Bekostningen, mange Ubehageligheder efter sig — Kongen giver mig ikkun 300 rd: til Huusleye, og jeg maa give 400 rd: aarlig; denne nye Udgift af 100 rd: aarlig, falder mig virkelig noget tung

---

¹⁾ Christoph Friederich Ammon (1766—1849). 1794 kom han som Professor i Teologi til Göttingen fra Erlangen, hvortil han 1804 vendte tilbage.

— men, nu haver jeg igien gandske frasagt mig den Fornøvelse at købe Bøger, hvortil vel hengik omtrent 100 rd: aarlig — At *Clarette* er nedkommen med en Datter, det haver jeg tilskrevet Dig; efter 3 Ugers Forløb forlod hun *Acchouchement*-Huuset, og kom hiem — Hun er nu temmelig vel; men haver udstaaet en Deel. En slem Tandpine haver nødte hende til at lade en Tand udtrække, hvor efter hun i den Henseende haver faaet Linding — men, hun vilde selv give Brystet; det lykkedes ikke. Hendes Skiebne blev, som min Kones; hun haver faaet tvende Huller i det ene Bryst, hvoraf hun haver lidt meget; men nu tegner dette til snart at kunne blive godt — Den Stakkell haver i en Tid af 4 Uger erfaret mere, end tilforn i 24 Aar. Men saadant hører med til Ægtestanden. *Edens* Strømme ere ikke saa reene og ublandede, som man indbilder sig, førend man endnu haver drukket af dem — Fra hende og hendes kierlige Mand skal jeg hilse meget, ligesom og fra min gode Kone, og *Wøldikes* Huus — Vi samles aldrig uden at tale om Dig — Alle ønskede at kunne være i Dit Sted i Frankriig — Alle ønske snart at kunne see Dig igien — En 8 à 9 Maaneder vil, haaber jeg, opfylde dette Ønske for os alle, og fornemmelig for mig, Din Kierlige Fader
C. Bastholm.

Ef: Sk: Det Holbergske *Legatum*, som er 1500 rd: søges nu for *Benedicte Wøldike*, gud give, hun maatte faae det — *Kall*¹⁾ søger det og for een af sine Døttre; men, man formoder, at det lykkes for *Wøldike* — det er sandt, *Kall* haver 3 Døttre; men Stakkels *Wøldike* haver intet; *Kall* er vist formuende.

Fra Bryssel sendte han en mindre Rejsebeskrivelse hjem, dateret 9. September 1796. Rejsen gjorde, at han måtte se Revolutionen og dens Virkninger fra flere Sider end fra den énsidigt optimistiske, der tidligere kom til Orde.

»At rejse fra Paris til Bryssel er langsomt, men ikke fatigerende. Diligencen er en stor Vogn til 15 Personer og temmelig kommod, den gaaer ikke om Natten af Frygt for

---

¹⁾ Abraham Kall (1743—1821). Bricka IX. 84.

Spitsbuber; man betaler 15 rd og saa har man foruden en Plads i Vognen frit Natteleie og Aftensmad — Det er ikke dyrt, især da man spiser meget godt; men Reisen kommer dog næsten paa 30 rd, da man har kun 15 Pund frie og Overfragten er meget kostbar; da man maae overalt give Drikkepenge, og da de lader sig i Værtshuusene paa mange Stæder betale uforskammet.« . . »Er man ikke meget overbevist om at der er langt meere godt i Verden end ondt, troer man ikke urokkelig paa at alting udvikler sig til det bedre, er man ikke fast i sine Grundsætninger om Godheden i den nærværende franske Regieringsform, og at denne maae sildig eller snart frembringe sine ufeilbarlige gode Virkninger, saa er man let udsadt for, naar man reiser i Frankrig — især naar man er følsom for Menneskevel at nedsynke i dyb Melancholie. Jeg har fundet saameget ondt, saamange lidende og misfornøede, saa at jeg kunde udkaste Dem et Malerie saa sort som Natten naar jeg vilde beskrive alt det sørgelige jeg har seet og hørt — Frankerig er sagde *Vergniaux* engang i *National* Conventet, som hiine Ægyptiske Pyramider, som udenfra seer prægtige og majestætiske ud, men som inden til er opfyldte af Aske og Dødningeben — Denne Beskrivelse passer for en stor Deel endnu. Der er næsten ikke et Menneske i Frankerige uden Familiesorg, og næsten ingen Familie som ikke har lidt et større eller mindre Tab af sin Formue, jeg talte med en Pariser paa Veien i et Vertshuus — jeg begyndte at rose Constitutionen, — kan giærne være, svarede han, jeg læser aldrig Aviser og bekymrer mig ikke om Politiske Sager, det eneste jeg veed er at Revolut: har kostet mig 10 000 livr: jeg kørte med en Dame af Opdragelse paa Veien til Valenciennes — hun var Capitalist og var blevet ruineret ved Assignaterne, nu da alting betales i klingende Mynt var Bønderne paa hendes Jorder forarmede og kan ikke betale — hun var naturligviis ogsaa misfornøiet selv endog i de Byer hvor der ingen Terrorister har været og hvor altsaa Revolut: har anrettet mindst Ulykke, som f ex: i *St. Qventin* (jeg har talt med en reisende derfra) er man misfornøiet formedelst de Rekvisitioner og Hævelsen af Soldater som Krigen udfordrer, man er Taalmodig derved naar man haaber at det skal gaae bedre i Fremtiden, men de franske ere dels blevne formeget

bedragne i deres Haab, deels har de ogsaa haabet for overdrevent til at ikke Lysten til at haabe er forgaaet dem, de som endnu kan haabe er ikkun de som kan indsee Godheden af Constitutionen, og hvor mange kan vel det? og om endogsaa flere kunde det, hvormange har vel Dyd nok til at bære det nærværende onde med Taalmodighed, og at glæde sig ved Efterslægtens Vel, da de maaskee aldrig selv kommer til at høste de gode Følger af Revolutionen; denne Lige-gyldighed skader meget det almindeliges Vel — Et andet stort onde er det Had som Faktionerne har antændt imellem Indvaanerne, De veed det var det Robespierreske System at sætte Spliid imellem de fattige og de rige, at lade de sidste dræbe og plyndre af de første, dette System [Resten fattes].

Hans Rejsets Mål var Göttingen. Da han var ankommet dertil, skrev han et Brev hjem,¹⁾ hvor han fortalte om sin Rejse.

Han var den 10. September rejst med Diligencen fra Brüssel til Lüttich. Turen tog to Dage, skønt Strækningen kun var ca. 10 Mil, men alle Diligencer på den anden Side Rhinen lå over om Natten grundet på de urolige Forhold og kørte iøvrigt meget langsommeligt. »Der lader sig ikke tænke noget sørgeligere Syn end at see det Lütticher Land; imellem den skønneste og frugtbareste Natur som jeg endnu har seet, øiner man overalt den elendigste Armod; jeg har aldrig seet en saadan Mængde af Betlere og saa udhungrede og usle som her og jeg reiste endda i Høsten — det er umueligt andet, end et Menneske her maa fryse og sulte i hiel i Hobetal om Vinteren; de farer paa Folk som glubende Ulve, man kan ikke gaac paa Gaden i Hovedstaden eller passere igiennem en Landsbye uden at have en Snees efter sig, denne græsselige Armod er vel til Deels følge af Krigen, men Bøndernes jammerlige Huuse, viser at den har ogsaa tiligere Aarsager og bærer Hierarchiets Præg, Indvaanerne hader ogsaa Deres gamle Regiering, Geistligheden og Østerrigerne som har udplyndret dem, de er i almindelighed vilde Demokrater — Lüttich er en stor Stad, folkerig — ligger deiligt, men den er over al Beskri-

¹⁾ Göttingen den 28. September 1796 (P. E.).

velse afskyelig, her tales næsten intet andet end fransk, jeg har seet her *Guillotinen* for første Gang — Synet af dette frygtelige alt for meget anvendte Mordinstrument gjorde mig endnu meere melancholsk end jeg var, det var bestemt til Straf for en Mand som havde dræbt sin Kone og sit Barn, er det ikke græsseligt?»

Den 12. September rejste han med Diligencen fra Lütlich til Aachen; undervejs hørte han, at Jourdan var slået og at Hovedkvarteret var i Bonn; han blev just ikke godt til Mode, da han hørte det, »at komme midt imellem en retirerende armé er ingen spøg,« men i Aachen hørte han, at Jourdan holdt sig ved Wetzlar, og at man godt kunde passere Cöln. »I Aachen var jeg Vidne til en ny Scene — de bambergske, Frankfurter og Nürrenberger Gidsler — var der i Byen, de Nürrenberger logerede i samme Vertshuus som jeg, jeg spiiste om Aftenen med dem ved table d'hot de var i alt 15, Mænd af den fiineste Levemaade, men bare tilige Præget af deres Aristokratiske Fødebye; ved Siden af disse stolte og *galante* Herrer sad 5 franske Soldater, deres Vogtere, som bliver underholdte paa deres Bekostning, disse vare vilde Krigere, sang Frihedssange og røgede Tobak over Bordet — De kan troe, det var en underlig Gruppe.«

Den 13. September kom han til Cöln og lå den fjortende over i Byen. Byen var fuld af franske Tropper, og der var Bolignød; han måtte ligge sammen med et Par franske Soldater, »det var forvovent, men det gik godt.« Domkirken synes ikke at have bevæget ham til Omtale. »Cölln er ikke smuk — fuld af Geistlige — Indvaanerne hader dem — de er nu satte paa Pension af de franske, som hæver deres Indkomster.«

Den 15. September kom han til Düsseldorf; »aldrig har jeg meere erfaret hvor megen Usandhed der er i Aviserne end denne Gang — jeg har læst siden efter i dem Ting som skulde have passeret i den Tid jeg var i Byerne ved Rhinen og som har været aldeeles urigtige.«

Turen fra Düsseldorf til Göttingen tog fire Dage. I Göttingen traf Bastholm Tetens, som nu agtede sig til Paris og blev fulgt til Cassel af Bastholm. Rejsen havde været meget dyr; den havde kostet hened 140 Rdlr., og Bastholm havde under Vejs måttet sætte sit Ur i Pant.

Min Kiære Søn!

Du kan neppe forestille Dig, hvor let jeg blev om Hier-tet, da jeg i Løverdags fik Dit meget kiærkomne og længe forventede Brev fra *Göttingen*. Jeg havde virkelig i lang Tid været ilde tilmode, jeg vidste *Jourdans* Nederlag, og saae af Aviserne, hvorledes Østerrigerne og Frankerne slæbe omkring med hinanden i Tydskland; jeg var altid bange, at Du paa Din Route skulde støde an paa et eller andet omstreifende Partie. Gud være lovet, at denne Frygt haver ophørt; nu er Du da i Sikkerhed, og alle Dine Venner her glæde sig ikke lidt derover — Dit Brev kunde naturligviis ikke give mig Anledning til at skrive noget, Dine Sager vedkommende, jeg vil da derfor ikkun underholde Dig lidt med vore nuværende Familie-Tildragelser — Min gode Datter fik, som Du veed, hendes Barnefødsel vel overstanden; men hun vilde selv give Brystet; det lykkedes ikke; hun maatte tage en Amme; derpaa standsede Melken i Brysterne; hun fik først to Huller i det ene Bryst, og var derpaa nærved at faae to i det andet, men, nu fordeeler det sig, og hun bliver hver Dag bedre, om en Uges Tid vil hun uden Tvivl være ganske restitueret — hendes lille Glut er ferm. Du erindrer Dig nu vel, at Du er *Oncle*; men stolt skal Du just ikke være deraf, da min lille *Karen* ogsaa er Tante — En anden Nyhed: Provst Bredenbergs Datter, *Ingeborg*, skal givtes med en Kiøbmand fra Lolland, ved Navn *Cidenius*. Bekiendtskabet og Forlovelsen blev afgjort i 4 Dage, om 4 Uger skal de holde Bryllup, og jeg har lovet at gjøre Vielsen¹⁾. Resolutionen på hendes Side er stor; han er Enkemand, og haver 7 Børn, siger Syv Børn, af hvilke den yngste er et halvt; men han skal være en god, retskaffen, velhavende Mand, saa det kan vel blive godt, og det ønsker jeg i Sandhed den gode, fortreffelige Pige — En tredie Nyhed: jeg ligger nu i Flytterie til over Ørene; hver Dag flyttes noget; paa Fredag kommer jeg ind i Gaarden, hvor man endnu maler Betrækket og Panelet; gud give, at mine Øyne og Bryst ikke derved maatte lide for meget — En fierde Nyhed: *Lorentz*, en Broder til *Christian Oxholm*, er kommen hertil fra Vestindien, for at lære noget; men han vil

¹⁾ Om denne Vielse indeholder Slotskirkens Vielsesprotokol i hvert Fald intet.

absolut være *militaire*, og det bliver han uden Tvivl. Han er 18 Aar, i Sæder og Tænkemaade en sand Nordamerikaner. Jeg haver faaet ham sat i Pension hos Professor *Krebs*; hans *Oncle* i Vestindien haver tilstaaet ham 500 rd: foruden hvad hans Underviisning koster; det gaaer nok an; snarere er det for meget, end for lidt — En femte Nyhed: Vor Dronning ligger meget syg; man troer ikke, hun gaaer derfra; dør hun, da taber jeg derved aarlig noget over 100 rd: dette er i Sandhed en Formindskelse i mine Indkomster, som jeg ikke vel kan taale, saa meget mindre, som jeg maa give i Huusleye 100 rd: mere om Aaret, end Kongen haver tilstaaet mig; dette udgør da en aarlig under-*Balance* af 200 rd: — En siette Nyhed: der er i disse Dage kommen en Comedie ud over Biskop *Balle*, som hedder *Harlequin-Præsten*;¹⁾ jeg haver ikke læst den endnu; men meget grov skal den være. Han haver vel for sine mange Uforsigtigheder fortient Revselse; mange haver han og faaet; men denne er dog for haard. Saadanne Uforskammenheder haver man dog aldrig tilforn tilladt sig mod en geistlig Mand, end sige en Biskop. Jeg frygter, man dog engang dræber ham ved blotte *Chicaner*, og da en Enke med mange uforsørgede Børn — En syvende Nyhed: jeg er nu færdig med alle Christi Taler; ikkun hans korte Sententser ere endnu tilbage. Dog vil Bogen, som uden Tvivl kan udgiøre 30 Ark, med Polering og Trykning neppe komme ud, førend i

¹⁾ Harlekin Præst blev udgivet 1796 af Otto Horrebow (1769—1832): fra 1797 var Horrebow Redaktør af det deistiske, skarpt antikirkelige Propagandaskrift »Jesus og Fornuften«. I det stille bestod der et spændt Rivalforhold mellem Bastholm og Balle; at Bastholm til Balles »mange Uforsigtigheder« regnede hans Bibellæsninger, der fra 1793 indtil Ildebranden blev holdt i Vajsenhuskirken og derefter til 1798 i Garnisonskirken, er utvivlsomt, og sikkert falder også ind under Bastholms Dom Balles Fremgangsmåde overfor M. C. Bruns Skrift »Aristokraternes Katechismus«, et Skrift, som Balle sendte til Kancelliet med sin Betænkning [»Biskop Balles Indberetning til det Kgl. Danske Canc. ang. Skriftet Arist. Katechismus,« Kbhvn. 1795], fordi han fandt Statens Sikkerhed truet. Bastholm havde intet imod at indføre Censur, sikkert i den Hensigt, at Oplysningsarbejdet roligt kunde blive fremmet; Balle vilde ikke øve nogen Vold eller Tvang overfor Kættene og havde udtrykkelig frarådet Kancelliet at anlægge Sag mod Repertoiret; men han indskærpede sine Præster, at de ved deres Embedsed var forpligtet overfor Kirkens Lære.

næste Efteraar.¹⁾ Jeg troer vist, at jeg ved dette Verk skal gjøre den reene Christendom en betydelig Tieneste; men jeg frygter, jeg faaer alle *Orthodoxerne* paa Halsen; thi efter min Fortolkning bliver der i Christi Taler intet at finde om Treenighed, Christi Guddom, den Hellig aands Personalitet, *Satisfactio vicaria etc. etc.*: men jeg haver forklaret disse Taler efter min Overbeviisning — Min sidste *Piece* om den religiøse Oplysning²⁾ har uden Tvivl gjort den tilsigtede Nytte; thi siden den Tid er aldeles intet udkommen mod Christen-Systemet; alle vore Unger tie; man siger endog, at baade *Marezoll* og *Hornemann*³⁾ ere blevne mere forsigtige i deres offentlige Foredrag; det gik i Sandhed ogsaa meget for vidt — Jeg troer min Fremgangsmaade er den rigtige; den gjør mindre Opsigt, men gjør og mindre Skade

---

1) Alle Jesu Christi Taler oversatte efter Grundsproget, og oplyste ved Forerindringer og frie Omskrivninger. Kiøbhvn. 1797.

2) Tanker om vor Tiids Fremgangsmaade for at befordre den religiøse Oplysning. 1796. — Bastholm har her under de for Kirken katastrofale Forhold krævet Ro om Oplysningens Sag, ja endog tilrådet Censur overfor de frivolt deistiske Angreb på Kirke, Præstestand og Kristendom. Han skilte sig afgjort fra Deismens Fremgangsmåde, dens Spot, uovervejede Angreb og psykologiske Metode; den vilde storme frem, hvor han anså de langsomme, vel forberedte Overgange for det mest opportune. Han udtaler her åbent, at Prædikanten ikke behøver at stå inde for sin Forkyndelse; han kan — hvor det for Eksempel drejer sig om Forsoningslæren, som var et tidshistorisk jødisk Levn —, lempe sig efter sine Tilhøreres gammeldags Opfattelse, og bør gøre det, hvor han ser, at den har Værdi for de gammeldags troende. Men Prædikanten behøver ikke selv at hylde denne Anskuelse. Han akkommoderer sig efter sine Tilhørere. Bastholm så hen til den Tid, da den historiske Åbenbaring, knyttet til Skriften, var et tilbagelagt Standpunkt; Fornuften skulde da kunne vejlede sig selv på Sandhedens og Dydens Bane. Men den oplyste Fornuft kan foreløbig ikke stå alene, og så længe den ikke kan det, må Argumenter og Opbyggelse i lige Grad øse af Skrift og Fornuft. Målet er det rene Fornufteevangelium. — Bastholm havde med sit meget uklare dogmatiske Standpunkt håbet at kunne føre en Apologi for den kirkelige Kristendom ved med hele sin kirkelige Autoritet at stille Kirkens Trosindhold frem i det gunstigst mulige Lys; han har villet tage Brodden af Populærfilosofiens Angreb og troede at kunne gøre det ved at gå den i Møde. Skriftet afsatte intet Spor i Striden.

3) Claus Frees Horneman (1751—1830), i sin Person og sit Arbejde en Discipel af Michaelis, Bricka VIII. 89.

— En ottende Nyhed: Du veed vel, at *Reperteuren*¹⁾ har, i Anledning af *Rosenmüllers* Oplag her, sagt *Gyldendal* en *Injurie*; han stevnede Forlæggeren, da Forfatteren ikke vilde give sig tilkiende, hvilken blev dømt i en Pengemulkt af 1000 rd: Forlæggeren maa nu see, hvad *Regres* han kan faae hos Synderen, *Müller* [Malte Møller] i *Jena*, som vel for en stor Deel tænkte at leve af disse Smørerier — Nu har Du vel Nyheder nok denne Gang, min Kiære Søn, og, naar jeg nu haver sagt Dig, at vi alle leve ret vel, at alle Dine Venner hilse Dig paa det Kiærligste, fornemmelig min gode Kone, som holder ret meget af Dig, Din Syster og hendes Mand, som længes begge efter Dig, saa bevidner jeg Dig ikkun min faderlige Deeltagelse i den Fornøjelse, Du vist maa føle ved igien at befinde Dig blandt dine *göttingske* Venner, og ved i Roelighed at kunne fortsætte Dine Studeringer i *Musernes* Residentse — Arbeid kun ikke over Dine Kræfter; sid ikke for længe i Vinter i det kolde Bibliothek; husk forrige Gang, og gør Dig lidt tilgode — Jeg er din kierlige Fader

Kiøbenh: d 11. Oct. 1796.

C. Bastholm.

I Margen på 4. Side: Lad mig vide; naar Du igien skriver, om der paa nærværende Tid ere nogle Danske i *Göttingen* — om Du imellem har noget behageligt Selskab, som er saa vigtigt for Din Sundhed — lev vel —

Imellem dette og det følgende Brev af 4. Februar 1797 har der foreligget et Brev fra Sønnen, hvori denne har klaget over sin Sundhed.²⁾ Kun Slutningen af Brevet er bevaret. Det viser, at selv om Fader og Søn var så frisisdede Oplysningsmænd som vel tænkes kunde, følte de sig Oplysningsraseriet fjernt med alle dets Journaler, Pjecer, Tidskrifter og højrøstede Agitation. Og dog var de enige med denne Bevægelse i dens oprindelige, kosmopolitiske Understrøm: Gud, Dyd og Udødelighed, hvori Jesus var Læreren, og i dens Program: en fremadskridende, skriftuafhængig og fornuftmæssig Oplysning og Tro. Men mod to Sider gjorde de Front, dog ikke uden apologetiske Tilnærmelser, nem-

¹⁾ D. v. s. Malte Møller, se Side 22 og 49.

²⁾ P. E.

lig 1) overfor Populærfilosofiens *Agitationsmetode* og 2) mod den deistiske Materialisme.

Det hedder i Resterne af dette Brev: »Jeg vil i Fremtiden blot lægge mig efter Kirkehistorie: vil gjøre mig bekendt med den øvrige Theologie men ikke bestræbe mig for at blive Forfatter deri, lad de andre Theologer see, hvorledes de kommer ud deraf, jeg vil ikke blande mig deri . . . . det er et sørgeligt Skilderie som De har udkastet over vor Litteratur, er det ikke en Jammer at vi saa slet benytte den dyrebare og siældne Skrivefrihed, men hvordan er det da ogsaa, sover alle Dannemarks Mænd? eller er der ingen Mænd meere i Danmark?

Jeg kan ikke sige Dem hvor jeg afskyer disse Mode Demokrater og Fritænkere, disse elendige som tvivler uden at have Grunde for Deres Tvivl, og som fører skønne Grundsatninger i Munden uden at kiænde deres Værd, eller uden at følge dem i det daglige Liv, og som blot snakker derom af Forfængelighed, jeg skal vist altid søge at holde mig langt borte fra dem.«

Faderen svarede:

Min Kiære Søn!

Dit sidste Brev af 11 *Jan*: satte mig i noget ondt Lune, og gandske fornøyet bliver jeg ikke, førend jeg igien faaer Brev fra Dig, og derved kan forvisses, at Du igien er fuldkommen *restitueret* — Deels Stedets Usundhed, deels den slette Føde, som gives i *Göttingen* var foruden andre, een Aarsag med, hvorfor jeg ønskede, Du havde reist til *Leipzig*; men, nu nærmer Tiden sig, da Du kan vente at forlade Stedet — Kunde jeg kun skaffe et hundrede Daler til Veye, da vilde jeg endnu gierne unde Dig den Fornøjelse, før Din Hiemreise, at gjøre en kort Omvey for at see *Leipzig, Jena, Halle*, og der gjøre lidet Bekiendskab med lærde Mænd, see disse universiteter og deres Bogsamlinger; men, deels haver Du maaskee ikke Lyst dertil, deels, kan jeg maaskee vanskelig faae Penge; vanskeligt vilde det just ikke være at faae dem til laans, men vanskeligere maaskee at faae dem igien betalte — lad mig ellers, naar Du skriver igien, herom vide Dine Tanker — begge Dine Vexler, som tilsammen

udgiorde 436 rd: haver jeg betalt; Du haver altsaa endnu ikke optaget mere end omtrent 400 rd: af Din mødrene Arv, hvoraf 400 rd: endnu ere tilbage — Et Aar endnu faaer Du det Ehlerske *Stipendium*, og følgelig til næste Nyeaar haver Du 700 rd: med det Fosseske *legatum* at vente; men, du maa og vel tage noget op, naar Du skal gjøre Din Hiemreise, det kan jeg let begribe — *Gyldendal* har raadt mig, at, om Du vil være gandske sikker, at ikke en anden udgiver en Oversættelse af det Verk af *Plank*, hvorpaa Du arbejder, maa Du lade det her melde i Aviserne, at Du haver saadan en Oversættelse i Arbeide, og det med Forbedringer og Tillæg, hvilken ved Din Hiemkomst skal udkomme. Vil Du have det, saa send mig saadan en Anmeldelse, naar Du skriver igien, i den Form, som Du vil have det — En Seddel er tagen for Dig i Classe-Lotteriet.

Du skriver, min Kiære Søn, at *Stüudlin* og *Ammon* gjøre Christus til en Kantisk philosoph — Saaledes fandt og de første Christne af *Platos* Skole deres *Plato* i Biblen, og jeg tvivler ikke paa, at *Chineserne*, om de bleve christne, jo vilde deri finde deres *Confucius* — Mennesket bliver altid sig selv liggt — der sker intet nyt under Solen, siger Salomon — Nu finder man *Kant* i Biblen; naar dette Veyerlys er forsvunden, vil man finde en anden Philosoph der; maa-skee igien vende tilbage til *Plato* — Det er sørgeligt med Menneskeforstanden, naar den vil fordybe sig i det spekulative; Erfarenhed lærer, at Mennesket er ikke bestemt til at spekulere, men til at handle — Den *Paetz*, Du skriver om, nægter den christelige Religions Guddommelighed; men dette er meget ubestemt sagt af ham — meener han dens guddommelige Inspiration, da er jeg fuldkommen eenig med ham; men nægter han en guddommelig middelbar bestyrelse ved denne Religions Indførelse i verden, da er jeg ham imod. Historien lærer altfor tydelig, at her var en Guddoms Plan, at denne Religion hørde til Planen, hvilket jeg, om jeg lever et Par Aar, har i sinde at beviise offentlig; men deraf følger endnu ikke, at den er gandske feilfrie; det er ey Forsynets Gang, at føre Mennesket paa eengang fra det tykkeste Mørke til det reeneste Lys — Vor Christus var vist bestemt af Forsynet til at gjøre et stort stød fremad til Oplysning, og hvad han haver giort, har jeg tydelig viist i

min Bog om Christi Hensigt¹⁾ — men derfor haver han vist ikke gjort alt, hvad der kan gøres; han gjorde ikkun alt, hvad der var mueligt paa den Tid at gjøre — *Dr.*: Phankuche (sic!) nægter evangelisternes *autentie*; ja, dette gielder vel *for en Deel* om de 3 første; om Johannes gielder det vist ikke — Jeg siger: *for en Deel*; at de 3 første ere Forfattere til de Bøger, som bæres deres Navn, derpaa tvivler jeg ikke; Kirkefædrene have vidnet derom fra de ældste Tider; det troer jeg at have beviist i min Bog: *Jesu Udødeligheds lære*;²⁾ men Spørgsmaalet er, hvorfra de have deres Efterretninger? herom haver jeg dristet mig til kortelig at sige mine Tanker i min Fortale til Jesu Taler³⁾ — Jeg tvivler ikke paa, og det siger *Lucas* og, at der have været tidligere Efterretninger om Christo, førend disse skreve, af hvilke alle tre have øset;⁴⁾ om disse have været de hos Kirkefædrene omtalte ὑπονημονευματα (sic!) των αποστολων, det tør jeg ikke med Vished sige, men ikkun formode — og da man ikke med Vished kan afgjøre det, hvo der haver været Forfattere til disse tidligere Efterretninger, af hvilke disse trede Evangelister haver øset, kan man i den Henseende nægte deres *autentie* — Naar hertil kommer, at vi ikkun have en Oversættelse af *Matthæus*, og ikke vide, hvormeget denne Oversætter kan have føyet til eller taget fra, hvoraf man i den Tid vel ikke gjorde sig megen Samvittighed, naar en *fraus pia* kunde lykkes, saa er man i Sandhed ikke saa vel faren med disse Ævangelister — men det er dog godt, at vi have dem; bedre end intet — Johannes haver vist ikke øset af nogen fremmed Kilde, det seer man klarligen; men, at han, mange Steder i det mindste, haver udført Christi Taler i sit Sprog, det seer man ligesaa klarligen, og nu veed man ikke allevegne, om man og rigtig haver Christi Ord; hvad Uvished flyder ikke deraf for *Dog-*

¹⁾ Den Hensigt, som den Christelige Religions Stifter havde med sine Bestræbelser for Verden. 1793. Skriftet er en videre Udvikling af de Spørgsmål, han rejste i Bogen om den åbenbarede Religions Historie (1789) og en Station på Vejen til det i det foregående nævnte Skrift fra 1796 om Tidens Fremgangsmåde til at befordre den religiøse Oplysning.

²⁾ Jesus Christus, Udødelighedens Lærer. 1792.

³⁾ Det tidligere nævnte Skrift fra 1797.

⁴⁾ Se Side 30.

merne — Du seer heraf min Kiære Søn, at *Dr.* Pfankuche, eller *Dr.* Pandekage, (paa dansk) ikke skal kunne sige mig meget nyt; men dog længes jeg efter at see den ommeldte Bog fra ham; alt dette kan Du, om Du vil, gierne sige ham [Tilføjeelse i Margen: dog, det er ikke værd, at nævne mig for ham; men udspørg selv nærmere hans Tanker, om du vil] — At disse Mænd finde noget sværmende i Christi Karakter, det finder jeg og, herom vidner den Begivenhed, at han uddrev Kiøbmændene af Templet; men kan nogen blive en stor Mand, skikket til store Foretagender uden noget Sværmerie — Sværmeriets sædvanlige Feil, Hevngierrighed, *intolerance etc.*: havde vor Christus vist ikke — men jeg seer, at Papiret er til Ende — nu da til Slutning, at Din Syster befinder sig vel; at den gode *Oldenburg* søger, men endnu faaer intet; at vi alle ere vel, og alle hilse Dig ved Din kierligste Fader

Kiøbenh. d. 4 Febr. 1797.

C. Bastholm.

Sønnen havde imidlertid ikke Lyst til at gøre den projekterede Rejse rundt om i Tyskland;¹⁾ han længtes efter det lange Fravær hjem. Han fortæller Faderen, at Ammon efter en Forelæsning havde kaldt ham ind til sig og meddelt ham, at han ingen Andel havde i en kritisk Recension af Bastholms Forslag til den forbedrede gejstlige Uddannelse (1794), en Recension, der var kommet i en tysk Journal, der også bar hans Navn som Udgiver, men nu havde han meldt sig ud deraf. Og Bastholm fortsætter: »det er ellers meget begribeligt at theologiske Professorer ikke kan være meget fornøiede med denne Bog; thi hvorledes vilde det gaae med deres Pung og Anseelse, naar de tilkommende Folkelærere ikke havde en lærd theologisk Dannelse nødig;²⁾ hvorlidt denne ellers frugter kan jeg see af de theologiske studeerende her, som jeg er overbeviist om at de ikke er stort bedre end hos os. — Doktor Væsenet her ude bliver saa afskyeligt, saa at Studeerende som ikke kan bestaae sig til Examen for Consistorierne blive Doktorer ved Akademiet, Pengene gjør alt. — Det er overhovedet sørgeligt at see, hvormegen lav Egennytte der hersker hos Menneskene, den

¹⁾ Brev fra Göttingen af 9. Marts 1797. (P. E.).

²⁾ Se Side 36.

har i sær en yderst skadelig Indflydelse paa Videnskaberne, Studeerende af alle Classer selv Professorer beherskes og bestemmes af Boghandlerne til hvad de skal skrive om, og Menneskevel er sjældnest Drivefiædren — saadan er nu Tænkemaaden i Almindelighed.«¹⁾

I Slutningen af Marts 1797 tog han Afsked med Göttingen og rejste over Kiel, som han forlod 16. April for over Eckernförde og gennem Slesvig at nå op til Horsens, hvor han opholdt sig fra 18. April til 12. Maj.

Da han kom til København, fortsatte han den Dagbog, der ikke var ganske ufarlig for hans lunefulde, sentimentale Karakter.²⁾ I Dagbogen spejlede han sig gerne, og Billedet, han så, betragtede han ikke altid med Misfornøjelse. I den udgød han sig, og just fordi det var de mindre og mindste Ting, der kom med, blev der et meget godt Billede af hans lille, uklare og urolige Jeg. I mangt og meget minder Hans Bastholm om den unge Grundtvig. Forskellene træder vel klart frem: hvor Grundtvig var robust og landlig, var Hans Bastholm lyrisk og galant afslebet; men i deres åndelige Habitus var de — deres vidt forskellige Hjem, Opdragelse og Verdenshorisont ufortalt — begge Børn af den afblegede Oplysnings Nøgternhed. Deres Spørgsmål om, hvem Kristus egentlig var, stillede de begge.³⁾ Her var deres Ud-

---

¹⁾ Slutningen mangler. Vedlagt Udkast til en Anmeldelse af Plancks tidligere nævnte Einleitung.

²⁾ Til det følgende, hvor ikke andet er bemærket, er hans Biografi benyttet. Originalen findes i Sorø Akademis Bibliotek. En Del af dens Indhold er skrevet med Lønskrift, jeg ikke har kunnet dechiffere.

³⁾ »... ei maa Vi her glemme, at selve Treenighedslæren, denne Dumhedens og Rigorismens Udklækkelse, Aritmetikens Karrikatur og al sund Fornufts Antipode, at denne, høilovlig Ihukommelse, meget konsekvent ledte til slige Begreber; thi naar den Enfoldige maatte tro, at Verdens Skaber fødtes af en Skabning, oprørte sig dog hans praktiske lovgivende Fornuft mod den Tanke, at Gud, Retfærdigheds Kilde, der selv bød — ved Naturens klare Stemme — Børn ære og lyde dem, som gav dem Livet og satte dem i Stand til at nyde det, at han selv skulde overtræde denne helligste af alle Pligter. — Altsaa, ville Vi tro Treenighed, maa Vi ogsaa tro Fir- enighed, eller sætte Maria i den Helligaands Sted, hvis personlige Existens desuden er saare problematisk.

Ved denne Leilighed maa Jeg anmærke, at skjønt Jeg ei troer,

gangspunkt fælles. Thi det var selve Tidens Spørgsmål. Men den vældige Krise, der i Efteråret 1810 indtrådte i Grundtvigs Liv, og som varede helt til Maj i det følgende År, da han blev ordineret, gav ham det faste, nyskabende Centrum, om hvilket alle hans Evner kunde samles. Oplevelsen gav ham Vækst, den frelste ham ud af det 18. Århundredes endelige Vindstille og gav ham Mål og Dybde for hans Livsgerning. En sådan Oplevelse nåede Bastholm ikke. Han blev Barn af sit Hjem, sin Tid og sin Faders Ideer. Hans faste Punkt blev hans forbedrede økonomiske Kår. Og han voksede efterhånden til at blive en Særling,¹⁾ hvis Bog-samling på over 5000 Bind blev mere berømt end han selv.²⁾

Jesus var Gud, saasom det forekommer mig urimeligt, veed Jeg dog ei, hvad Jeg skal antage ham for, thi simpel Menneske synes han ei at have været, men snarere Idealet af det fuldkomne Menneske. Hvad Navn tør man give det? Intet, thi Immoralitet maatte netop høre ligesaameget og ligesaalidet til hans Natur som til vor, ellers var hans Dyd et Fantom, og i andre Regioner maatte man søge hans Efterlignere, ei paa vor Jord —«

Dagbog til 23. Juni 1804. Grundtvigs udvalgte Skrifter ved Begtrup I. 61 f.

¹⁾ H. R. Magnus: En gammel Læges Liv og Oplevelse. 1920, 17 f.

²⁾ H. C. Andersen: Mit Livs Æventyr:

»Da jeg seent om Aftenen naaede Slagelse og steg af i Gjestgivergaarden, spurgte jeg Madamen der, hvad Mærkeligt her var i Byen.

»Den nye engelske Sprøjte og Pastor *Bastholms* Bibliothek!« svarede hun, og det var omtrent ogsaa alle Mærkelighederne. Et Par Landseneer-Officerer udgjorde den finere Herreverden. I hvert Huus vidste man om en Discipel i sidste Maaned var flyttet op eller ned; Skolen var i Byen et stort Conversationsthema, der vexlede med Talen om Privattheatret; til Generalprøverne her havde Skolens Disciple og Byens Tjenestepiger fri Adgang, hvorved det bevirkedes, at de Spillende vænnede sig til at træde op for fuldt Huus. — I »*Billedbog uden Billeder*«, fjerde Aften, har jeg givet en Skizze heraf. . . . Den lærde *Bastholm* i Slagelse, Redacteur af den vest-sjællandske Avis, levede afsluttet fra Selskabslivet, hengivende sig ganske til sine Studier; ham havde jeg aflagt et Besøg, givet ham et Par af mine tidligere skrevne Smaating, og ved disse fik han Interesse for mig, og hans Raad var fornuftigviis ogsaa, at jeg skulde holde mig kun til mine Skolebøger; et Brev, han i den Anledning skrev mig til, er i sine velmeente og rigtige Raad af en Sandhed, at det vist kan i alle Tider lægges Mange paa Hjertet. Han skrev:

»Jeg har læst Deres Prolog, min unge Ven! og jeg maa tilstaae, at Gud har begavet Dem med en levende Indbildningskraft og et

Efter Hjemkomsten blev han atter indført i de fornemme Cirkler — han var nu den unge vidtberejste Lærde, der vel vidste, hvad han var værd og kunde sige om sig selv: et Menneske af saamegen Sjælssmaghed som jeg.¹⁾ På Spadsereturene, som Fader og Søn foretog enten om Morgen, inden den gamle red i Ridehuset, eller om Eftermiddagen, mødte de mange Standspersoner; en Dag nød de at møde Prinsesse Lovise Augusta;²⁾ »jeg følte Hang hos mig,« noterer Sønnen, »til Forfængelighed. Hvor man dog kan være svag.« Han besøgte Rahbek ude på Bakkehuset og noterede,³⁾ at Rahbek havde en ubehagelig Stemme, men var iøvrigt en meget dannet Mand og talte godt. Henrik Steffens, som han synes at have stiftet et løseligt Bekendtskab med, traf han i September 1797 i København. Steffens Ildfuldhed kunde ikke andet end berøre ham, han kalder ham »denne Veddeløber til Udvikling — denne kraftfulde — kiæmpende — til Seier iilende Yndling.«⁴⁾ Den 22. Septem-

varmt Hjerte; der mangler Dem blot endnu paa Aandsdannelse; men den kan komme, da De nu har Leilighed til at forskaffe Dem den: det maa derfor være Deres faste Formaal at arbeide med yderste Flid paa at fuldende Deres Studier og at sætte derfor alt Andet til Side. Jeg vilde ønske, at Deres Ungdoms-Forsøg ikke vare blevne trykte; thi hvorfor skal man bebyrde Publicum med det Ufuldkomne: det har man nok af; dog er det forsaavidt godt, at det kan tjene til at retfærdiggjøre den offentlige Understøttelse, De nyder. Den unge Digter har blot at vogte sig for Forfængelighedens Smitte og at vaage over sine Følelsers Reenhed og Styrke — skriv kun i denne Deres Studiers Tid sjeldent Poesi og kun for at skaffe Deres Følelser Luft — skriv Intet, hvorved Ord og Tanker skulle søges, men kun naar Sjælen er oplivet af en Idee og Hjertet opvarmet af Følelser. Betragt Naturen, Menneskelivet og Dem selv med et opmærksomt Øie, for at skaffe Dem et originalt Stof til Skildringer: vælg Dem smaa Æmner af de Ting, som omgive Dem, betragt alt hvad De seer fra alle Synspunkter, inden De griber til Pennen, — bliv Digter, som ingen Digter havde levet i Verden førend dem, og som De ikke skulde lære af Nogen — og bevår altid det Ædelsind, den Sjælens Reenhed og Høihed, uden hvilken Digterkrandsen aldrig kan tilkomme en Dødelig.

Slagelse, 1ste Februar 1823.

Deres hengivne

Bastholm.«

1) 22. Juni 1797.

2) 6. Febr. 1798.

3) Juni 1797.

4) 21. September 1797.

ber fulgte han Steffens på Vej til Bakkehuset, gik om ad Frederiksberg og hjem; han beundrede Steffens raske Hoved og store Genie. »Godhed, Uafhængighed og Siæls Høi-
hed har fæstet dybe Rødder i hans Charakter.«¹⁾ Men der blev ingen Guldhorn smedet af det Møde mellem Bastholm og Steffens; thi den unge Bastholm var ikke den Kat, der gav dejlige Gnister, når man strøg den mod Hårene.

Han følte sig efter Rejsen nu lykkelig i Hjemmets Ly, men hans urolige Selvbeskuen drev ham til en sentimental Ulykkesfølelse: »O man maae være frygtesløs — selvstændig — frie — uafhængig — og dog eftergivende, dog rette sig efter andre — af Kierlighed til Mennesker.«²⁾ Idet han gjorde de enkelte Momenter op i den Tilstand, han kaldte sin *Lykke*, fandt han,³⁾ at den bestod af et godt Helbred, hans kære Familie, et godt Udkomme,⁴⁾ at han nød god Agtelse hos Folk, at han var færdig med Universitetet og havde »en fortreffelig Fader, der er taalmodig og overbærende.« På Baggrund af Opholdet i Göttingen, der stod for ham som et Skræmmebillede, hvor det havde været »ennui-
ant at løbe paa de slemme Kollegier,« hvor han spiste slet og savnede Selskab, kunde han sige: nu er jeg virkelig meget lykkelig.⁵⁾ Som daglig Valgsprog at leve efter satte han sig følgende Idealer for: »Klar Forstand — venlig Følsomhed — Mod og Standhaftighed — Taalmodighed være mine daglige Valgsprog.«⁶⁾ At nå disse Mål var for ham Fuldkommenheden, men da han følte, han ikke kunde nå dem, blev han grebet af Melankoli og Hypokondri.⁷⁾ Faderen forsøgte, om det ikke skulde kunne hjælpe med en Rejse til Horsens. Han foretog den og opholdt sig i Horsens i August

---

¹⁾ 22. September 1797.

²⁾ 5. Juni 1797.

³⁾ 8. Juni 1797.

⁴⁾ Dette må dog tages med noget Forbehold; Faderen havde økonomiske Bekymringer og kunde derfor være i ondt Lune (29. Nov. 1797) og måtte minde Sønnen om at spare på Brændet (1. December 1797); han mener med sit Udtryk om det gode Udkomme næppe andet, end at han foreløbig kunde regne med at bo hjemme og fortsætte sine Studier uden selv at behøve at tjene en Øre.

⁵⁾ 23. Juni 1797.

⁶⁾ 11. Juli 1797.

⁷⁾ 16. Juli 1797.

og Halvdelen af September. Fra Opholdet i Horsens er opbevaret følgende Stykke af et Brev til Hjemmet. Brevet viser hans eget Standpunkt og den kirkefjendtlige Deismes vide Udbredelse også i Provinsen. Brevet er rimeligvis fra 1797, men kan også være fra 1798.

».... De store politiske Tildragelser maae tage den Gang, som de vil; men det er unægteligt at ligesaastore Forandringer tilberedes i Stilhed, nemlig Forandringer i Tænkemaaden; jeg har i et andet Brev fortalt Dem at her yttres sig megen Frihed i Meeningerne angaaende Religionen, og jeg bemærker dette bestandig meere; jeg kiænder en Mængde vedvarende Læsere og Yndere af Jesus og Fornuften [se Side 71 Fodnoten], og deriblandt nogle uden Forstands Cultur, jeg har truffet Folk her i Byen læse i *Voltaires* Domme over Religionen, som *Horrebow* har udgivet; jeg veed at simple Kiøbmandsfolk har talt om det Gamle Test: som en Bog fuld af Fabler, *Mancin* mærker en kiendelig Tilvæxt af *Heterodoxien*, men han tænker selv frit og modsætter sig den ikke; men er det ikke besynderligt at *Worm*,¹⁾ som dog har saamegen Læsning og som engang har tænkt saa frit, at han kan sige til mig, at han troer Forsoningen og at Kristus var meer end Menneske; han er desuden meget mod alle de nye Forandringer i Politiken, hader de franske og *Buonaparte*, jeg begriber det ikke, han roser Bibelen forsvaret sig selv,²⁾ og har reent ud sagt mig, at han var misfornøiet med Deres Jesu taler og at han tiltroede Dem meere Orthodoxie; jeg svarede at enhvers Overbeviisning maatte være frie, og at man dog hverken kunde beskyldte Dem for letsindig Fremgang, eller Nyheds Syge eller Uklogskab i at komme frem med Deres Meeninger, det tilstod han. — Jeg har talt med en fornuftig Præst fra *Wiborg* en Hr. *Sartmand*,³⁾ han har fortalt mig at Grev *Schimmelmann*⁴⁾ har gjort meget gode Anstalter paa sit Baronie *Lindenberg* der i Egnen for Bondens Oplysning, at det lykkes herlig, at

---

¹⁾ Oluf Worm (1757—1830), Rektor i Horsens (Bricka XIX. 195).

²⁾ »Bibelen forsvaret sig selv« var Navnet på Balles Religionsblad, der udkom 1797—1802 som Genmæle mod Horrebows »Jesus og Fornuften«, der standsede 1801.

³⁾ Henrik Christian Zahrtmann (1762—1826), Præst ved Sortebrødre Kirke i Viborg; Wiberg III. 552.

⁴⁾ Heinrich Ernst Schimmelmann (1747—1831); Bricka XV. 131 f.

præsterne selv maae tilstaae det, men at det koster megen Umage at overvinde Bøndernes Fordomme, de læser Geographie, men de holdt det i Begyndelsen for Billeders Tilbedelse.«

Han oplevede i Horsens en Del fornøjede Timer, men de var desværre blandet med en Del misfornøjede, uden at han angiver Grunden til de sidste. Hans Hypokondri trivedes kraftigt, da han kom hjem: han kunde ikke tåle Blomsterduft, så fik han Hovedpine;¹⁾ han græd over sin Hypokondri i Faderens Nærværelse og mente, at han spiste for meget og derved blev dorsk;²⁾ »jeg bør spiise mindre, aflægge Brændeviin — at ikke min Sandselighed skal hindre min Tænekraft.«³⁾ Manisk Frygt plagede ham: han fik Angst for, at han havde Kræft i Næsen⁴⁾ og frygtede på sine Spadsereture, der ofte gik ud til Familiens lille Landsted på Østerbro, for at møde Hunde og Tyre, og havde til Tider Mistanke om, at Folk havde noget imod ham, omend han godt vidste, at denne Mistanke var ugrundet.⁵⁾ Han roser sin egen Godgørelighed og glæder sig over sin Følsomhed. To gode Egenskaber finder han hos sig selv og fremhæver dem: *han hjælper fattige og taler aldrig om sine Gaver til andre.*⁶⁾ Da den gamle i April 1798 blev alvorlig syg, skrev han: »min Fader er bleven syg, det gjorde mig saa ondt, denne Følsomhed glæder mig.«⁷⁾ »Vaagnede imellem 6 og 7. Læste paa Sengen i danske Ugeblade med Interesse. Stod op og læste det samme til 9. Samlede det sammen for at kunde fortælle min Fader. Det var nu kiønt giort.⁸⁾ Men alligevel var han utilfreds; »det smerter mig, naar jeg hører

¹⁾ 24. September 1797.

²⁾ 28. September 1797.

³⁾ 16. Januar 1798.

⁴⁾ 5. Marts 1798.

⁵⁾ 26. Maj og 12. April 1798.

⁶⁾ 6. Marts 1798, hvor han skildrer sin Hjælp til en fattig Kone »med et guulblegt Ansigt, som havde fire Børn og laae paa Slotstrappen.«

⁷⁾ 4. April 1798.

⁸⁾ 18. April 1798. Faderen havde på det Tidspunkt været ret syg; i Bekendtskabskredsen havde denne hørte nogle hviske om, at han havde Ansats til Forrådnelsesfeber, og Ængstelsen for denne Sygdom og for at dø pinte ham meget; 4. April 1798. Han kom over Sygdommen, og hans Rekonvalescens skred langsomt fremad. »Hans Philosophie og Religion befrier ham fra Utaalmodighed, hvor gavnlig dog for Menneskene;« 18. April.

tale om en lys og klar Siæl, ved at tænke paa mig selv.«¹⁾ Han var et let Bytte for forskellige Følelser, for nye Projekter og Planer. Sine Studier udvidede han stedse, men intet bestemt Formål holdt den spredte Læsning sammen. Foruden i sin Dagbog var han også virksom med sin Pen på anden Måde. I Begyndelsen af Juni 1797 skrev han i Dagbogen, at nu arbejdede han på en Bog; han syntes, han havde Lethed ved at ordne og forbinde en Mængde Begreber, men havde mindre Evne til at adskille Begreberne — øjensynlig føler han her Mangelen på Skarpsindighed og systematisk Evne. Henimod Månedens Slutning — den 27. Juni — havde han udkastet en ny Studieplan uden at angive dens Indhold nærmere, men han tilføjede dog, at han jævnlig forandrede på den. At disse Ændringer nøje hang sammen med hans mentale Tilstand fremgår af det umiddelbart efter denne Meddelelse om Ændringerne i Studieplanen følgende Sjælsmaleri: han frygter for, at han skal blive distraet, er ængstelig for Døden og kæmper med Vellysten, der klemmer ham om Hjertet. Ved Midten af den følgende Måned har han føjet Matematik til sine øvrige Studeringer i den Hensigt at øve Tænkekraften.

Efter at han havde ofret så mange Penge og så megen Tid på en Udenlandsrejse, måtte imidlertid det Spørgsmål dukke frem for at få en virkelig Besvarelse, hvad han vilde slå ind på. Hvad vilde han være? Det var et nødvendigt, praktisk og påtrængende Spørgsmål. At hans Udenlandsrejse skulde kunne blive Forudsætningen for en videnskabelig Løbebane, var sikkert Faderens Håb og Ærgærrighed, og at denne Mulighed har tiltalt hans egen Forfængelighed og pustet Liv i nogle Drømme er givet. Men for at kunne gøre sig Håb om Befordring ad den Vej måtte han ved et videnskabeligt Arbejde henlede Opmærksomheden på sig. At skrive en Disputats og derigennem vise sin Habilitet var den nærmeste Udvej, og efter hvad der var kostet på ham, var denne Mulighed ikke så urimelig endda. På en af deres Spadsereture — den 8. Juli 1797 — søgte Faderen at vejlede denne Muligheds Værdi for Sønnen ved at lede Samtalen

¹⁾ 13. Marts 1798.

ind på hans Fremtid. At Faderen har udtrykt sit bestemte Ønske om, at Sønnen skulde lade sig graduere fremgår af, at Sønnen skriver i Dagbogen: »fik ham lidt denne Doktorgrad ud af Hovedet.« Han sagde til Faderen, at han kunde tænke sig at prædike nogle Gange den kommende Vinter og dernæst søge Præstekald til Foråret. Således lå hans Planer nu; han fik skudt Spørgsmålet om Fremtiden et Stykke ud og så resigneret på den Mulighed at blive Præst — hans Studium havde jo nu peget i den Retning, og det var i den Gerning, Brødet lå, nærmest som et Håndværk, et Arbejde, man var blevet sat til — men uden Kald. At blive teologisk Professor kunde han drømme om — også om at uddanne sig dertil, og denne Drøm var ham nok.¹⁾ Men til mere end en Drøm blev det heller ikke.

Så var der altså Præstegerningen. Som Dreng havde han haft en læspende Udtale; den havde i det store og hele fortaget sig, men når han blev ivrig, kunde den minde ham endnu, og det sårede hans Forfængelighed og gjorde ham usikker, så meget mere som han til nærmeste Censor havde Tidsalderens — både som Teoretiker og Praktiker — beundrede Retor. Han kendte Faderens strenge formelle Regler i Talekunsten (1775), han vidste, hvilke formelle Krav denne stillede til sig selv,²⁾ og med hvilke Forventninger man hørte ham, og han måtte idelig udsætte sig for at blive sammenlignet med Faderen og bedømt efter dennes Talekunst. — I Slutningen af Oktober — den 26. — prædikede han;³⁾ Faderen havde gen-

---

1) 31. Februar 1798. Jvf. 16. Januar 1798: »... føler meget for at blive en lærd Mand og endog en lærd Theolog — min *tvivlende, tænksomme Aand trænger til Føde.*«

2) »Bastholm sagde engang til Gutfeld, da denne som Candidat ønskede at prædike for de kongelige Herskaber: »Hvad vil De prædike for et saadant Auditorium. Jeg kan forsikkre Dem, at Mænd som Adler og jeg maae hver Gang søge at overgaae os selv.« Mynster: Meddelelser om mit Levned. 1854, 35.

3) Ved en af de Lejligheder, hvor han tidligere havde prædiket, har han i sin »Biografi«s anden Del fortalt, at da han skulde prædike i Helligåndskirken, var Døren op til Prædikestolen laaset af. Men han var ikke rådvild — Klokkerens Substitut bøjede Ryggen, han sprang op paa ham og sprang over Døren lige ind i Prædikestolen. Sin Prædiken jadskede han af, siger han; thi han var i stor Angst for, om Døren

nemlæst Prædikenen, ved hvis Udarbejdelse Hans Bastholm havde kedet sig, og den gamle havde rost den; »det viser, hvad jeg formaaer.« Særlig havde det været ham en Pine at lære sin Prædiken udenad, »især da jeg ikke er saa forlibt i den.« Faderen hørte også hans mundtlige Fremstilling og var velfornøjet med hans Udsigter. Kort efter var det Faderens Fødselsdag, den anden November. Sønnen noterede i Dagbogen: »Fra 6—12 de fremmede — en Misfornøjelse med min for *hurtige og utydelige Udtale*, en Mistillid til mine Forstands Evner til at jeg kan sige noget interessant, en Frygt for at mit Udvortes skal foraarsage et ubehageligt Indtryk — gjorde mig utilfreds og *forlegen*.« Men Faderen var ikke altid lige tilfreds med ham. Han kunde for Eksempel dadle ham for hans Udtale, hans Stemme, hans konfuse Sprog — hvad der gav Sønnen en forstærket Følelse af, at han havde naturlige Vanskeligheder at kæmpe med¹⁾; han øvede sig derfor ligefrem i Udtale ved at læse sin egen Prædiken eller en af H. G. Clausens Prædikener højt.²⁾

Intet drog ham imidlertid mod Præstegerningen. Da han havde været i Kirke den 24. September og hørt Dr. Bloch, noterede han, at der både var mange i Kirke, og at de var temmelig andægtige, men han tilføjede: »den religiøse Stemning maae nok længe bestormes inden den kan indtages;« dog holdt han for, at de idelige Angreb sagtens svækkede den noget. Hans religiøse Standpunkt var en Følelsesindeisme, der kunde rækkes og strækkes efter et elastisk Akkommodationsprincip. »Religion er velgiørende for Menneskets Haab og moralske Følelser, varmer Hiertet.«³⁾ Han viste, at han kunde rette sig efter sine Tilhørere, når disse var at finde indenfor en folkekirkelig Ramme; havde Tilhørerne været at søge indenfor en snæver deistisk Ramme, er der ingen Grund

---

var blevet lukket op, men det var den dog, og han kom på en skikkelig Måde ud af Prædikestolen. — I Vinteren 1797—98 prædikede han jævnlig og spillede — ligesom Grundtvig — Kort bagefter.

¹⁾ 2. December 1797.

²⁾ 6. December 1797 (han prædikede 9. December i Holmens Kirke og noterede sin Utilfredshed dermed: han var frygtsom og distrahit; det sidste kom af det første) og 11. December s. A. Klage over vanskelig Udtale og et svagt Bryst: 6. Februar 1798.

³⁾ 22. December 1797.

til at tvivle om, at han også kunde have befundet sig vel der og med større Ærlighed. Faderens Standpunkt var, at kunde for Eksempel Offertanken og Forsoningslæren yde Hjælp og Trøst, så burde en Prædikant uden Hensyn til, om han selv delte disse Forestillinger eller ej, lempe sig efter Tilhørernes Krav. Dette hindrede ikke, at man kunde håbe på og arbejde for bedre Tider, hvor disse tidshistorisk bestemte, jødiske Levn blev afskaffet og erstattet med rene Fornuftbegreber. Men så længe de gammeldagstroende hyldede Offer- og Forsoningstanker i gammeldogmatisk Forstand, måtte man bruge dem, men uden at behøve selv at dele dem, ja, man kunde bruge dem, om man end for sit eget personlige vedkommende endog var en Modstander deraf.

Er det ikke at lyve for Almuen? Således spurgte skarpt den gamle Kirkefjende Otto Horrebøw, hvem Bastholm blev Svar skyldig. Den unge Bastholm har sikkert delt Faderens Standpunkt, om han end har følt en Brod i det uærlige Dobbelstandpunkt. Men han har ikke haft Kraft til at bryde igennem det; han har affundet sig med det og givet Tidernes Ugust Skylden. »Jeg glæder mig ikke saa farligt ved at tænke paa at blive Præst paa Landet og især ved at faae Propriet. Kald.«¹⁾ Han havde den 15. November i Garnisons Kirke overværet den kateketiske Prøve (som han selv »udstod« 7. Januar 1798), men det var som en svunden og fremmed Verden, han stod overfor: »gyste ved at lære alle de Absurditeter.«²⁾ Han gik hen i Garnisons Kirke for at overvære Balles Bibellæsninger, og da han rimeligvis ikke kom der med noget modtageligt Sind, blev Resultatet også magert: »i Garnisons Kirke: hørte Bibellæsningen — hvad trækker den Mængde af Mennesker derhen, Foredraget er hverken rørende eller begejstret, eller lydt eller skøndt, Stemmen ubehagelig og klynkende; komme de af Nysgerrighed, Usædelighed eller af Religiositet? jeg kiædede mig afskyelig, det forstemte mig for heele Aftenen.«³⁾

---

¹⁾ 5. December 1797.

²⁾ 15. November 1797.

³⁾ 10. December 1797. Det blev fortalt, at der fandt umoralske Optrin Sted ved Bibellæsningerne, som af Elskende benyttedes til Stævne-mødeplads. Balles blev dybt bevæget, da disse Rygter kom ham for Øre og tabte Modet til at fortsætte, men en Kreds af Tilhørerne

Endog selve Kirkehuset kunde frastøde ham. »Man kommer ind i en stor og gammeldags hvælvet Bygning«, skriver han den 27. Maj 1797 i Dagbogen, »der skummel og smagløs allerede ved det første Øiekast opvækker Modbydelighed — — dens Prydelser ere Billeder paa falske Begreber, der enten vanære Menneskeforstanden eller sætter Hiertet i Oprør. Man seer Enevældens fornedrende Idee overdraget paa det højeste Væsen, og slette Figurer af Engle som ved deres fade Skikkelser synes at ligne denne Jords Hoffolk. Eller man seer Despotens uretfærdige Hevn forestillet at udøves af skrækkelige Diævle eller man seer paa de mange crucifixerede [s] sørgelige Forestilling af de Lidelser, som det høieste Væsen skulde finde nødvendigt for at tilgive Menneskeslægtens Forseelser — lutter falske Ideer fra den vildfarende og forstømte Menneskelighed overdraget paa Guddommen.

Man kommer nu ind i Skriftestolen, hvor den geistlige foredrager som oftest de almindelig bekiendte Sandheder paa en ligesaa almindelig Maade, eller aabenbare Usandhed, som han maaskee selv indseer; man gaaer ligesaa kiædet ud som man kom kold derind.

Og alle disse Usandheder skal jeg ogsaa engang til at sige, alle disse Latterligheder skal jeg engang til at begaa — det gyser i mig. —

Den christelige Relig. nærmer sig sin Undergang.

Revolutionerne i den politiske og religiøse Maade faae mere Overhaand — deres Fart er nu ikke meere at standse. Censuren kan ikke dæmpe den i mit Fødeland, om den end kom, saa vilde det være for sildigt, da Skrifter som nu udkomme blive og virke uafsladeligt.« Han nævner i samme Sammenhæng, at de nye Ideer trænger frem i Tale og Skrift selv »til den ringeste Almue«, og at de nye Seminarister bidrager dertil. Men Foragt for Religionen er overalt. Præster

---

arrangerede sig som et Slags Privatpoliti. Jvf. Ludvig Helwigs Kirkehistorie efter Reformationen, II. 1855, 292 f. Teologisk Bibliothek XII, 177 f. L. Koch: Biskop Nicolai Edinger Balle, 1876, 118 f. Kirkehist. Samlinger 3 R. I. 671. Personalhistorisk Tidsskr. 5 R. IV. 156. Schellenberg: Freie Bemerkungen über Kopenhagen in Briefen, 1796, 90 f. — I Bastholms Kritik af Balle er *det klynkende* det mest rammende. Med Balles Mod kunde det overfor personlige og saglige Angreb være meget småt bevendt.

og Seminarister støder mangfoldige Steder sammen. Måske havde han tænkt sig, at noget dog kunde rettes, om Gejstligheden kunde akkommodere sig efter de nye Ideer, men det var kun en Følelse, der fik ham til at udtrykke et sådant Håb; thi i det foreliggende Kaos kunde kun Håbet om en fremadskridende Oplysning på kirkelig Baggrund skinne meget svagt. »Vore høie Geistlige veed ikke at give efter, at redde Religionen, ved at passe den til Tiderne. Selv vore unge Skolelærere biedrage til Relig. Fald. De tabe intet derved, de ere bedre oplyste og de modsætte sig Præsterne med Fornøielse. Samme Dag hedder det: »Talte med min Fader om det slemme i at være Præst. Han tilstod det . . . alt forbereder sig til den christ. Relig. Undergang.«

Selv en optimistisk Oplysningsforkynder som gamle Bastholm anså nu »Oplysningen« som Fremtidsmaal for en Kimære, fortæller Sønnen, som var enig med Faderen i dennes Betragtning, 30. Maj; hos den almindelige Mand vilde den efter deres Mening nu ikke kunne lade sig indføre, »desuden er der megen Oplysning, som ikke har nogen stor Værdie, og ofte kan den være skadelig.«

Efterhaanden som Månederne gik, måtte Tanken om Præstegerningen rykke ham nærmere. Det gjorde den også, men han blev ikke mere fortrolig med den derfor. Den var det uundgåelige, det ubehagelige, det, der skulde påtvinges ham. Når Faderen bragte denne Embedsvej på Bane, kunde den gamle sætte ham i slet Humør ved at tale derom.¹⁾ Da Faderen viste ham nogle Spørgsmål til Bispeeksamen, bragte han sine egne få teologiske Kundskaber i Erindring og blev også i slet Humør derover, men vilde så afbøde det forsømte ved at forandre sin Studieplan.²⁾ Af og til kunde han føle sig tilfreds med sin Prædiken, både med Hensyn til Indholdet og det mundtlige Foredrag; så var han som en Illustration til en Side i Faderens Talekunst og talte som denne. »Jeg kunde see paa mine Tilhørere med Mandighed, hviile og betænke mig, jeg gestikulerede med Fynd og naturligt, at nødes til at vise sig offentlig giver Siælen Kraft og Styrke, saadan dannes man af Nødvendighed«, skriver han efter at have

¹⁾ 11. December 1797.

²⁾ 16. December 1797; jvf. 22. samme Måned: det glædede ham at høre, at Bispeexamen kun var en Bagatel.

prædike 4. Marts 1798 til Eftermiddagsgudtjeneste i Runde Kirke (Trinitatis Kirke).

Men det var ikke altid, det gik så tilfredsstillende fra Hånden. Den 1. April 1798 skriver han efter en anden Prædiken: «forlegen med min Gestikulation, den maa bedre studeeres.»

Nu og da gik han også selv i Kirke som Tilhører; han sammenlignede da Prædikantens Tekstbehandling med, hvad han selv vilde have kunnet få ud af Teksten. Som efterfølgende Eksempel vil vise, faldt Bedømmelsen flatterende ud for ham selv. Han hørte en Konfirmation den 18. April 1798 hos Slotspræst Kofoed, som han iøvrigt intet havde tilovers for. Hans Karakteristik af Kofoed er: »maadelig Taler uden Liv, Kraft, Følelse, Skønhed eller Tanke Rigdom, uheldig fortredelig Charakter . . . . Saadan en kunde du ogsaa være, tænkte jeg; jeg kiædede mig, blot min egen Phantasie over det smukke som jeg vilde sige ved en saadan Lejlighed glødede i mig.«¹⁾

Midt i alt dette var Forholdet til Faderen af meget variabel Karakter; thi den unge Bastholms Stemninger svingede mellem alle Grader indenfor de skiftende Følelser af Begejstring, Agtelse, Angst og Træthed.

Da han kom hjem fra sin Rejse, havde han næret adskillig Frygt for, at Faderen havde været utilfreds med Resultatet set under en videnskabelig Synsvinkel, og dette havde — som han siger²⁾ — udbredt en sort Melankoli, som

---

¹⁾ Der findes i hans Optegnelser ingen Bedømmelse af Faderen som Prædikant eller af dennes gejstlige Virksomhed. I mærkværdig ringe Grad giver også den store Pjecedebat i 90erne om Kirken, Kristendommen og Gejstligheden Genlyd i hans Notitser; det er hans eget Jeg, det meste drejer sig om. 10. Maj 1798 hedder det dog: »1½—2 læste i Jesus og Fornuft[en]: jeg bæver ikke for Orthod[oxiens] Fald. Jeg haaber paa Sandheden — og tiltroer mig Evner.« I Klublivet, som stod i fuld Flora i disse År, deltog han meget aktivt; der fik han at føle, hvor foragtet Kirken og Præstestanden var, men Optegnelserne om Klublivet er ret sparsomme; de indskrænker sig til at meddele, at han den og den Dag var i Klubben; en enkelt Gang, 25. Maj 1798, hedder det: »i Klubben, *drukken af Interesse for Politik*, det er Valgenes mærkelige Tid i Frankeriig, min Gud hvilket Stof tilbyder ikke vore Dages Tildragelser for den kommende Historiker.«

²⁾ 8. Juni 1797.

imidlertid viste sig at være uden Grund, og på Baggrund heraf måtte Faderen forekomme ham liberal og kærlig; thi begge, både Fader og Søn, kunde med god Grund være utilfreds med Rejsens videnskabelige Resultat.¹⁾ Den Bitterhed han tidligere havde kunnet nære mod Faderen, der havde sendt ham ud på en Rejse, hvis Udbytte han ikke havde Forudsætninger for at kunne optage eller forarbejde, veg nu, da han tilsyneladende ikke fandt den gamle utilfreds, for en højstemt Agtelse, en Følelse, hvis Levetid dog var begrænset til en Ugestid, idet den afløstes af en ubestemt Ængstelse for den gamle. Hans Agtelse gav sig følgende Udtryk: »Det er siældent at see en Mand, som er ved Hoffet — som er Theolog — at være saa oplyst og tolerant. Jeg havde ikke før troet at han kunde leve saa godt og saa vel tilfreds — Held mig om jeg kunde bidrage noget dertil.«²⁾ Han forsøgte at bidrage alt, hvad han kunde til, at Faderen kunde befinde sig vel og var i det daglige angst for at mishage ham. Det må være denne Følelse, som han ikke selv rigtig har Rede på, der kommer til Orde, når han siger, at når han taler med den gamle, var det, som om han var bange for ham, og dog har han intet at bebrejde sig; »hvormeget godt er der dog ikke ved mig? blot denne Bestræbelse efter at blive bedre; — hvor fortienstfuld er ikke dette Arbeide?«³⁾

Denne Følelse af Ængstelse kunde stige i en sygelig Grad, så han, når han om Morgenens konverserede Faderen ved Tebordet, kunde føle sig som en Forbryder, og hans legemlige Vel led derunder.⁴⁾ På den anden Side kunde han også tale fortroligt med den gamle om Ting, han efter sit eget Sigende ellers aldrig talte med nogen om, uden at han derfor meddeler os Samtaleemnerne. Han mente at besidde Faderens hele Fortrolighed, »det er i høieste Grad smigrende for mig.« Og han måler sin Lykkes Storhed ved at tænke sig en kedsommelig eller herskesyg Fader, hos hvem der var

---

1) 21. December 1797: »føler nu skadel. Følger af at ikke nok have studeret Theologie udenlands, skjøndt jeg kan undskyldes noget.«

4. April 1798: »gid jeg havde mine Reise Aar nu for mig, hvor herligt skulde jeg ikke benytte dem.«

2) 8. Juni 1797.

3) 14. Juni 1797.

4) 18. Juni 1797.

tusinde Fordomme at overvinde, »hvormeget anderledes var da ikke min Forfatning.«¹⁾ »Min Fader er en herlig Embedsmand«;²⁾ han undrer sig over Faderens Tolerance, Blidhed og Beskedenhed, ligesom han på samme Tid er stolt og lykkelig over sin Familie: »en saa god Familie — saadan en Fader — saadan en Syster.«³⁾ Muligvis har Faderen til Tider været vanskelig at omgås, men den unge vil gerne overfor den gamle vise al mulig Varsomhed, Eftertanke og Ærbødighed — »det er ikke meere end min Pligt.«⁴⁾ Siden han skulde bestræbe sig så eftertrykkeligt for at kunne omgås Faderen og derfor måtte anvende Kunst for at få et naturligt Forhold frem, må han have følt visse Vanskeligheder ved at kunne forene det naturlige Forhold mellem Fader og Søn med den yngres Respekt og Ærbødighed for den ældre. Vanskeligheden synes at have ligget deri, at han havde Lyst til at føle sig som den unge, docerende Lærde og dog ikke turde gøre det — dels af Hensyn til sit ringe Studieudbytte af Udenlandsrejsen — dels af Hensyn til den gamles Værdighed. Han må således, siger han, gøre sig Umage for, at Faderen ikke med Ubehag skal føle, at Sønnen ved mere end han selv.⁵⁾

Men har den unge åbnet sig noget for den gamle, har denne til Gengæld også ladet hin få et Indblik i hans tidligere Liv. Dagbogen har ingen Detailler om disse Samtaler, men vi kan ane deres Indhold, når Faderen siger, at han ikke vilde leve sit Liv om igen; ganske vist er Følelsen af Livets Behageligheder større end af dets Ubehageligheder, men han fandt alligevel, at hans Studenterdage var hans bedste Tid — de var så sorgløse.⁶⁾ Han talte med Faderen om den gamle Rothes Forfængelighed i at kaldes Olding, i at anses for gammel, hans Genie og Flid, men Mangel på Livsklog-

¹⁾ 21. Jni 1797.

²⁾ 29. Juni 1797.

³⁾ 4. Juli 1797.

⁴⁾ Slutningen af September 1797 citer Besøget i Horsens. Jvf. 28. September 1797: han omgås Faderen overmåde godt med al mulig Ærbødighed og Forsigtighed, med al mulig Bestræbelse for at adspredde ham Tiden og more ham.

⁵⁾ 18. November 1797.

⁶⁾ 17. November 1797.

skab og Selvkundskab,¹⁾ hans Lidenskaber, Sværmeri og Egensindighed.²⁾ Det synes af spredte Ytringer i Dagbogen at fremgå, at man i det Bastholm'ske Hus har smilet af den gamle Rothe og fundet ham sær og trættende. At Rothe og Christian Bastholm skulde have øvet Indflydelse på hinandens Tankegang er ikke at vente. De var begge markerede Personer, der gik deres egne Veje, som de selv bestemte uden andres Mellemkomst, og da de personligt traf hinanden og kom i Familie med hinanden, var deres Udvikling forlængst afsluttet. I deres Sprog var de som to Antipoder: Bastholms danske Sprog er Kirkens bedste — klart, afglattet, elegant, Rothes derimod er næsten søgt i sin knudrede Forvendthed.

En direkte Uenighed mellem Fader og Søn kunde egentlig kun opstå i en politisk Debat. Sønnen har vel i og for sig ikke været bange for at tale med Faderen om sin Franskvenlighed, men snarere ængstet sig for den Fryghed, der kunde besætte dem begge i en Meningsudveksling og de skarpe Sammenstød, der deraf *kunde* komme. Men Dagbogen indeholder heller ikke meget om Rammen for deres Diskussioner eller disses Indhold. Blot hedder det for Eksempel: »spadserede med Fader paa Volden, var bange for at han skulde tale for høit og for frit om Politik, denne Frygt gjorde Touren noget ubehagelig.«³⁾ Og er der gennem deres Diskussioner om Politik kommet en øjeblikkelig Rift i den gensidige Venlighed, hvormed de behandlede hinanden, fremstiller Sønnen det, som han var den, der gjorde alt for at hele Riften. »*Jeg gør mig al Umage for at gøre Livet behageligt for min Fader* ved at installere ham Interesse for Tiderne, Tillid til Tingenes Gang i Verden, oplivende Haab om det tilkommende, ved at underholde ham, ved at fortælle ham allehaande Ting som kan fornøje ham, ved at lade ham føle Værdien af hans Fortienester, det gode, som han virkelig har stiftet, at han ikke skal troe sig miskiendt eller upaa-

1) Sønnen arbejdede netop i de Dage på en Prædiken om Selvkundskab — et af Oplysningstidens hyppigt anvendte, moraliserende Temaer.

2) 1. December 1797.

3) 19. Februar 1798.

skønnet — og jeg smigrer ham dog aldrig.«¹⁾ Derimod fandt han, at Faderen jo nok kunde holde inde med sin Skribentvirksomhed, fordi han så, at Faderens literære Virksomhed i disse spændte År, hvor det gik på Livet løs, forskaffede ham mange Ærgrelser, enten når hans Skrifter blev skarpt angrebet, eller når de ligefrem blev forbigået i Taushed og ikke syntes at have tjent det almene Vel eller Oplysningens Sag det ringeste. Således hedder det, at han rådede Faderen fra at være Skribent, »som jeg saa ofte har gjort.«²⁾ Teologi har de to naturligvis også debatteret — nogle Gange nævner Sønnen, at de har talt om Moralens Teori og Princip, men Kant forstår han ikke.³⁾

Stifmoderen træder naturligt tilbage i Dagbogen. Han nævner, at han har en god Stifmoder,⁴⁾ og at han med yderste Opmærksomhed og Omhyggelighed omgås sine Forældre;⁵⁾ han kunde diskutere med hende, men han bemærker, at hun til Faderen benævner ham som »din Søn« — »men hvad skal hun kalde mig?« spørger han.⁶⁾ »Vi nyde megen huslig Lykke, artig Omgang, ingen kiæder den anden, ingen har noget mod den anden, jeg og Fader omgaaes som Venner, min Moder og jeg som velvillige og høflige Bekjendtere . . . . Jeg er meget tilfreds med min Opførsel mod min Fader, jeg er tjenstvillig, søger at fordrive ham Tiden, er eftergivende.«⁷⁾ »Vi lever i alle Henseender i den beste Eenighed og Forstaaelse, aldrig høres et ondt Ord, aldrig sees et suurt Ansigt, tjenstvillighed og Venlighed hersker i vor Omgang . . .«⁸⁾ Min Fader og jeg lever sammen som Venner, min Moder lærer jeg bestandig meere at agte og elske, Fred og Eenighed hersker i vor Familie.«⁹⁾

Jacobine er også trådt i Baggrunden. Han kunde på Afstand føle for hende — såvel som han også ved at læse i

---

¹⁾ 24. Februar 1798.

²⁾ 1. Maj 1798.

³⁾ 12. Oktober 1797; 19. Marts 1798.

⁴⁾ 28. September 1797.

⁵⁾ 12. Oktober 1797.

⁶⁾ 1. December 1797.

⁷⁾ 20. December 1798, Stykket fortsættes med Lønskriit.

⁸⁾ Af et Brev til Jacobine (P. E.) af 12. Maj 1798.

⁹⁾ Af et Brev til Jacobine (P. E.) af 17. December 1798.

Faderens »Åndelige Taler« (I—II 1779; ny Samling I—II 1787) kunde føle for det Embedes Vigtighed, han skulde og måtte glide ind i¹⁾ — men han nærede den Forestilling, at Ægteskabets ubehagelige Sider var flere end de behagelige.²⁾ Tanken om hans kommende Ægteskab var intet oplivende Moment i hans Tilværelse.

Men så kom da det konkrete Spørgsmål, *hvilket* Embede han skulde søge. Noget Initiativ til selv at søge et bestemt Embede havde han ikke; han måtte af sine Omgivelser have Forslag stillet og drives til at søge. En økonomisk Side havde Sagen også; thi Faderen var svag og plaget af Svimmelhed, en Lidelse, som efterhånden tog til³⁾ og nødte ham til at søge sin Afsked. Hvor længe han kunde holde Sønnen hjemme, vidste han ikke. Faderen foreslog ham at søge Kaldet på Rosenkrantz Gods;⁴⁾ dets faste Indtægt var på 1000 Rdlr. — en anselig Sum i Sammenligning med Faderens faste Indtægt på 1450 Rdlr. i det fornemme Embede og med de dyre Bypriser. Men han vilde ikke søge det. Faderen foreslog ham at søge Sorø,⁵⁾ Familien trængte på, han vaklede i sit Forsæt om ikke at søge det — »var i Lidenskab heele Dagen«⁶⁾ —, søgte det, men var ganske uinteresseret i Afgørelsen — »jeg skal være gandske ubekymret enten jeg faaer det eller ikke«⁷⁾ — det vil realiter sige, at han helst var fri for det. Thi da han hørte, at Sorø Kald var gået op i Statsrådet, skrev han: »frygtsom for at faae det.«⁸⁾ Hans Frygt gik ikke i Opfyldelse; thi han fik det ikke.

---

1) 29. November 1797.

2) 13. December 1797.

3) I et Brev til Jacobine (P. E.) nævner Hans Bastholm allerede 20. Maj 1797, at Faderen er faldet om en Dag, da han ved Gudstjenesten prædikede for de kongelige. Klagerne over denne Svimmelhed tager til i Dagbogen. F. Eks. 7. Januar 1799: »Min Stakkels Fader er ikke meget frisk, Hovedsvimmel og Blodets Presning til Hovedet plager ham meget; længe kan han ikke blive i sit Embede, neppe meere end et Par Aar.«

4) 28. November 1797.

5) 18. December 1797.

6) 19. December 1797.

7) 9. Januar 1798.

8) 22. Februar 1798.

Til den Literatur, han nu beskæftigede sig med som en Forberedelse til at blive Præst, hørte blandt andet hans Faders Prædikener og Lærebogen. Med Hensyn til de første fældede han en gunstig Dom og reviderede sin tidligere negative Dom, som skyldtes Uvidenhed: »Op 7 $\frac{1}{2}$, til 8 $\frac{1}{2}$ læste jeg i Faders Prækener, godt og med Følelse, saadan forandres man; for en Tid siden ringeagtede jeg dem uden at kiænde dem og have læst dem.«¹⁾ Om Lærebogen derimod fældede han en ganske anden Dom. Vel havde hans Fader og Balle været fælles om Arbejdet på denne Bog, der fra 1794 skulde indføres i alle Skoler, men den unge Bastholms store Utilfredshed med Arbejdet viser netop, at Faderens Arbejde kun har bestaaet i en ren stilistisk Gennemgang og Udglatning af Balles tungere Sprog.²⁾ Derpå tyder også den gamle Bastholms Taushed om dette Arbejde. At læse i Lærebogen kalder Sønnen »et stygt Arbejde,«³⁾ Det er en Ynk, at man skal følge en saa daarlig Bog som Balles, saa fuld af Fordomme, af Nonsens, saa slet skrevet og saa uforstaaelig — skal jeg da plages med den, saa længe jeg er Præst?⁴⁾ Bogen var Udtryk for en afbleget Ortodoxi, en Formidling mellem visse Strømninger i den nye Tid og den ældre konservative Oplysning, der anerkendte den historiske Forsknings Ret indenfor den bibelske Kanon. Men denne Formidling står på konservativ Grund og er et Udtryk for Balles Ånd. Om Bastholm havde givet den sit Præg, havde det været den gamle Tids Tribut til den nye. Nu blev det omvendt — den nye Tids Tribut til den gamle ved at overtage dens Indhold. Men derfor blev heller ingen tilfredsstillet af Lærebogen. De gammeldagstroende fandt den nye Ånd deri og holdt krampagtigt fast ved Pontoppidans »Forklaring« (1738), og de unge — som Hans Bastholm — så intetsomhelst

---

¹⁾ 31. Oktober 1798.

²⁾ Altså ikke som L. Koch mente at kunne slutte af Sønnens Utilfredshed, at denne skulde have været uvidende om Faderens Andel i Arbejdet (L. Koch: Oplysningstiden i den danske Kirke 1770—1800. 1914, 212). Bastholm og Balle var så forskellige, at Balles store og naive Glæde over Lærebogen kun kan skyldes, at den helt er hans Værk.

³⁾ 24. December 1797.

⁴⁾ 29. Januar 1800.

Fremskridt i den, da den beholdt de gamle dogmatiske Kunstord og Talemåder og ikke gav Plads for de rene Fornuftbegreber.

Den eneste, der i nogen Tid formåede at fængsle den unge Bastholm, var H. G. Clausen, den senere Stiftsprovst, der 1797 kom til Frue Kirke. En lille Prædikensamling fra hans Hånd to År i Forvejen havde fået den gunstigst mulige Modtagelse.¹⁾ H. G. Clausen var Rationalist i den Forstand, at han anvendte Kant's Fornuftprincip overfor Åbenbaringen og lyste Dogmerne på Døren. Til ham henvendte i 1799 tolv teologiske Studenter sig og bad ham om at oprette og bestyre et homiletisk Selskab; dette Selskab havde privat Karakter, men dannede Udgangspunktet for det i 1809 oprettede kongelige Pastorseminarium. Clausen blev søgt navnlig af den akademiske Intelligens, og Hans Bastholm, som også fandt Behag i at høre og læse ham, måtte give dette stærke Udtryk. Prædikenerne fandt han smukke og rørende;²⁾ Manden selv fandt han oplyst,³⁾ så han både derfor »med stor Fornøjelse« kunde høre ham prædike⁴⁾ og tildele ham Prædikaterne »den ypperlige, mandige« Clausen.⁵⁾

I Sommeren 1798 besøgte han Jacobine i Horsens.⁶⁾ Også for hendes Skyld måtte han tænke på et Embede. Da han kom hjem, var Forældrene flyttet ind i Badstuestræde hos en Brygger Müller. Faderen havde ikke mange Kræfter — Moderen var ikke rask; nu vilde han søge Embede og gøre Geheimeråd Brandt en Visit.⁷⁾ Sandsynligheden taler for, at Familien i Horsens har fået sat nogen Ild i ham ved at henvise ham til hans Forpligtelser overfor Jacobine og Faderen. Men Ulysten til Gerningen sad fremdeles i Blodet: »det er mig ikke behageligt at tænke paa, at jeg skal være Præst.«⁸⁾

---

1) »Prædikener af H. G. Clausen, residerende Kapellan i Marieboe og Hillested. Kjøbenhavn 1795.« Forfatterens Forlag.

2) 25. November 1797.

3) 1. December 1797.

4) 3. December 1797.

5) 24. December 1797.

6) Det Side 82 anførte Brev kan altså være fra denne Rejse.

7) Af et Brev til Jacobine (P.E.) 29. September 1798.

8) 7. November 1798.

Han gik nu flittig til Brandt, der var meget artig, men næsten døv.¹⁾ Den 12. December skrev han Ansøgninger om Slagelse og Ringsted, og fem Dage efter sad han og skrev Klokken seks om Morgen til sin Kæreste:²⁾ »jeg har allerede været ude i et afskyeligt Sneevejr med sorte Klæder og Silkestrømper og aflagt min Visit hos hans Excellents Herr. Geheimeraad Brandt. Den tour maae jeg nu gjøre hver Mandag, og jeg kan ikke sige, at det moerer mig at gaae der omkring paa Gaderne som et Spøgelse førend Solen staaer op.«

Det er en hel ny Rolle, Hans Bastholm nu viser sig i: den ivrige Supplikant, der får sit Tålmod øvet, idet han begiver sig på Nådens Vej. Den, der har fulgt de foregående Sider ved, at det ikke var Interessen eller Lysten, der drev ham af Sted som Supplikant — det var Hensynet til Faderen, til Hjemmet, til Jacobine, til Fremtiden, til Brødet. Med en Kierkegaard'sk ironisk Vending: Det var Hans og Jacobine — det var Frederik og Juliane.

Den 29. Januar 1799 skrev han til Jacobine,³⁾ at Sagen om Kaldet endnu ikke var afgjort. »Jeg har faaet en Vellynder til i Biskop *Balle*, da jeg har vidst at vinde hans Yndest ved at tale med ham, og Brandt har sagt mig at han har talt meget til ham til min Fordeel. Biskoppen har saamæn endog i den forrige Uge været oppe hos ham for at skynde paa ham, at min Skiæbne snart skulde afgjøres; (det er dog alt hvad man kan forlange), men Geheimeraadens svarer ham, at Omstændighederne ikke kan tillade det.« Den 15. Februar blev han tilsagt hos Brandt, som fortalte ham, at han vilde blive kaldet til Slagelse. Den 18. Februar, samme Dag, han gik til *Balle* (»talte for at vinde hans Yndest«) meddelte han Jacobine,⁴⁾ at han skulde være Kapellan i Slagelse og Sognepræst for en dertil hørende Annex Kirke, et Embede, han nok mente skulde tiltrædes før Pinse, et godt Embede på 600 Rdlr., måske 7 à 800. Den 22. Februar 1799 blev han udnævnt til residerende Kapellan i Slagelse og Sognepræst

---

¹⁾ Til Jacobine (P. E.) 14. Oktober 1798 og 9. November samme År: besøger flittig Brandt og klemmer ham på alle mulige Måder.

²⁾ Brev af 17. December 1798 (P. E.).

³⁾ P. E.

⁴⁾ Brev i privat Eje.

i Hejninge.¹⁾ Da han næppe var 25 År endnu, måtte han søge Dispensation, som han fik.²⁾ Med de åndelige Forudsætninger, hvormed han gik ind til Præstegerningen, måtte han være nødsaget til at anvende en højst åndelig Symbolopfattelse, der blev muliggjort ved en praktisk Akkommodation fra hans Side. Han gled ind under Kirkens Rammer, brugte Kirkens Sprog, fremstillede dens Dogmatik, men som en Foredragsholder, en Fremstiller, der ikke selv stod inde for Fremstillingens Sandhed. Han var Embedsmanden, hvis Embede det var at repræsentere Kirkelæren, men hvis personlige Opfattelse ikke faldt sammen — og efter hans Tids og hans egen Opfattelse heller ikke behøvede at falde sammen — dermed. Men at Akkommodationen for ham alligevel havde en moralsk Brod, som han trods alle logiske og rationelle Argumenter ikke formåede at afstumpe, må anses for givet. Thi da han bestod Bispeeksamen 15. April 1799, skrev han i sin Dagbog, at Bispen var en honnet Mand, god og følsom for sin Religion og fornøjet med Hans Bastholms Kundskaber, men tilføjede: »men ærgerligt er det, at man skal forstille sig og bedrage.«³⁾ Den 3. Maj blev han ordineret og indsat i sit Embede 12. Maj 1799.⁴⁾

I Slagelse så han sig om efter en Bolig, og da der ikke fandtes nogen, der passede ham, fik han en Købmand Kierulf til at bygge et Hus til ham; i Leje skulde han udrede 50 Rdlr. om Året.⁵⁾ Brylluppet rykkede nu nær, og han lod efter en Fortegnelse af Jacobine Moderen købe Udstyr i København.⁶⁾ Den 16. Juli kunde han meddele Jacobine, at han sidst i August ventede at komme til Horsens.⁷⁾ Udstyret vilde efter Moderens Overslag løbe op til 87 Rdlr. Desuden

---

¹⁾ Sæll. Reg. 1799, Nr. 202. Rigsarkivet. Efter Balles Indberetning i 1792 var dette Embede fast lønnet med 264 Rdlr. 2 Sk. (Danske Kancelli A, II, 5). Rigsarkivet.

²⁾ Sæll. Reg. 1799, Nr. 386. Rigsarkivet.

³⁾ 15. April 1799, jvf. 18. April: hos Balle, »forsigtig og ærbødig«.

⁴⁾ Fra 1800 blev han tillige ansat ved Latinskolen, hvor han fik Tilladelse til at undervise i levende Sprog og Naturvidenskaberne mod en Godtgørelse af 200 Rdlr. årligt. Sæll. Reg. 1800, Departement I Nr. 293, 4. Juli 1800. Rigsarkivet.

⁵⁾ Brev til Jacobine fra Slagelse af 28. Maj 1799. (P. E.).

⁶⁾ Brev til Jacobine af 22. Juni 1799 (P. E.).

⁷⁾ Brev i privat Eje.

havde han forskrevet en Sofa og 6 Stole fra København; i Slagelse lod han lave et Chatol, et Skab af Eg, et Spisebord med to Klapper, to Spilleborde, et Tebord, et Skrivebord og et Sybord; det skulde koste 57 Rdlr. Haven lod han beplante med Grønkål, og i det følgende Efterår vilde han lade den ordentlig anlægge. »Her er mange smukke Familier i Slagelse,« skrev han i samme Brev af 16. Juli til Jacobine — han nævnede især en Dr. med. Lund og Postmester Fenger, »som har to meget godlidende Koner.« Da Faderens Helbred var meget vaklende, foreslog Sønnen ham at flytte ned til sig i Slagelse; han mente at kunne finde en god Bolig til ham. Inden Brylluppet sendte den gamle Sønnen, der nu opholdt sig i Slagelse, følgende Linier:

Min Kiære Søn!

I gaar Aftes fik jeg Dit meget kiærkomne Brev ude paa Roelighed,¹⁾ hvoraf jeg seer, at Du befinder Dig vel, og jeg behøver ikke at sige Dig, min Kiære Søn, hvor meget det glæder mig — Dette skriver jeg her i Byen; Tiden er mig knap, derfor skriver jeg kort — Rygtet om vores Indtrædelse i *Coalitionen* er her gandske almindeligt; men for mig ikke troeværdigt. Jeg talte for to Dage siden med en Mand af *Admiralitets Collegio*, som forsikkrede mig, at man i *Collegio* vidste intet deraf; og det skulde dog være underligt, i Fald Rygtet var sandt. Jeg haaber derfor, det er en Opdigtelse; maaskee en Kiøbmands-*Speculation* — At der er i Slagelse en saa god Udsigt for mig til en god Gaard, det fornøyer mig, var jeg kun først herfra; men det vil vel forarsage mig adskillige Vanskeligheder. Naar Kronprindsen kommer, vil jeg begynde med at bringe denne Sag i Bevægelse — ligesaa godt først som sidst; thi jeg mærker altfor vel, at jeg ikke bliver mere skikket til offentlige Forretninger — Paa Din *Commission* tænker min Kone alt, hvad hun kan — Kokkepigen løber Byen over for at kiøbe; men, da

---

¹⁾ Agent Gyldendals Gård uden for Øster Port ved Søn. Bastholm havde lejet det halve af den. Gyldendal var Bastholms Forlægger, der tjente store Summer på Bastholms Værker. At bo på Landet om Sommeren eller helst eje et Hus udenfor Byen til Sommerbeboelse var enhver nogenlunde velsitueret Borgers honnøete Ambition. Bobé: Fra Renaissance til Empire. 1916, 20

man ikke strax kan faae, hvad man vil, gaaer der en Del Tiid bort — Hos *Mad: Hempel* var min Kone selv i forgaars — hun har en god Zofa med 6 Stole; men behøver Penge (de skal koste 66 rd:) og dem har jeg ikke. I gaar gik mine sidste Penge bort til Brænde — Speile havde hun ikke; de maa vel kjøbes nye — skal man nødes til at lade Stole og Zofa bestille af nye, saa faaes de vanskelig til rette Tiid — nu faaer man at see, hvorledes man kommer ud deraf — Jeg faaer ikke Tid denne gang at skrive mere — En lykkelig Reise — hils *Mancin* og *Jacobine* fra min Kone og mig.

Din Kiærlige Fader

Kbh: d 10 Aug: 99.

C. Bastholm.

E: Sk: med *Oldenburg* vil det ikke blive ret godt — min Datters Øyne ere og meget svage.¹⁾

Den 6. September 1799 blev Hans Bastholm i Horsens viet efter Kongebrev til *Jacobine Beyer*. Forloverne var *Pastor Mancin* og *Vejermester Beyer*.²⁾

I 1798 havde den gamle været alvorlig syg. Hans Sygdom efterlod både en kronisk Svimmelhed, som gjorde ham det umuligt at betræde en Prædikestol, og en nervøs Hovedpine, der meldte sig, såsnart han vilde tage fat på et mere anstrengende, intellektuelt Arbejde. Fra sin Virksomhed i Skolekommissionen havde han allerede søgt Afsked i Oktober 1799 og havde angivet Hovedsvimmelhed og Nervesvaghed som Grund til, at han ønskede at fritages for sit Hverv.³⁾ Nu ønskede han ogsaa at tage sin Afsked som Hofkets Præst. Efter Faderens Diktat har Sønnen rimeligvis skrevet Afskedsansøgningen, og den gamle har så sat sit Navn under. Den er dateret 9. Januar 1800. I Ansøgningen gør han først Rede for sine tidligere Embeder; hans Nervesystem er blevet svækket allerede ved Opholdet i Smyrna på Grund af den uvante, overordentlige Hede, og hans Helbred blev yderligere nedbrudt i Citadellets fugtige Præstebolig. Han fik

¹⁾ Brevet i privat Eje.

²⁾ Horsens Købstads Kirkebog, Landsarkivet i Viborg.

³⁾ 22. Oktober 1799. Skolekommissionens Forhandlingsprotokol III, Nr. 560, Rigsarkivet.

derved en Forrådelsesfeber, hvis Konsekvenser hans svage Nervesystem aldrig ganske forvandt. Sit Embede som første Hofprædikant tiltrådte han med et yderlig svækket Legeme, men syntes fra nu af at samle flere Kræfter; men Nervesvagheden og det stærkt anspændte Hovedarbejde forøgede hans svækkede Tilstand, så at han endog fik en mere tiltagende Hovedsvindel. Til Tider med usigelig megen Møje forrettede han sit Embede ved en overspændt Anspændelse af Kræfterne, men en hård Galdefeber [i Selvbioografien Side 62: Nervefeber] i 1798 berøvede ham ganske hans sidste Kræfter. Siden den Tid har han ikke kunnet prædike, og selv et mindre vedholdende Arbejde nedsløg ham ofte ganske. »Kraftløs i høy Grad, maa jeg med Bedrøvelse see, at jeg er uskikket næsten til alle Forretninger, som udfordrer nogen Anspændelse af Siæls eller Legems Kræfter.« På anden Sommer har han således ikke kunnet foretage de ham påhvilende Visitatsrejser i Slotskirkerne eller bivåne Skoleeksamen eller Regnskabsaflæggelsen i Frederiksborg, hvor han dog stod til Ansvar for Pengesagerne.¹⁾ Det er kun rolige Studeringer, han kan beskæftige sig med; thi dem kan han forlade, så snart han mærker, at Kræfterne forlader ham. Han har anvendt alle mulige Midler — forgæves, konsulert flere Medici, men ingen giver ham Håb om, at han kan få de mistede Kræfter igen. Han ansøger da om at kunne beholde fuld Gage til April Kvartals Udgang, da han dels ikke kan nedlægge sit Embede førend April Måneds Udgang på Grund af Konfirmationen og dels på Grund af Huslejens og Levnedsmidlernes Kostbarhed må forlade København. Til at få opsøgt et andet Opholdssted og komme derhen går i det mindste Begyndelsen af Sommeren hen for ham i København. Hans visse Indkomster — Huslejen iberegnet — andrager 1700 Rdlr., og disse Penge ansøger han om at måtte beholde. De visse Indkomster opgør han så-

¹⁾ En Gang om Året var Bastholm kommet til Examen i Frederiksborg; han kom pr. Vogn fra København og fik Befordringen godtgjort fra Skolens Side (hvad der fremgår af et Brev fra Rektor Bendtsen til Balle af 9. August 1800. Pakken i Landsarkivet: Dokumenter Confessionarii Embede vedk. mest ang. Fr.borg latinske Skole. 1746—1800).

ledes: *Gage* 1000 Rdlr., *Husleje* 300 Rdlr., for *Pagerne*¹⁾ 200 Rdlr., *ekstra Tillæg* 200 Rdlr., ialt 1700 Rdlr.²⁾

Omend han ikke i Skildringen af sine Forhold har ladet Hensynet til Pensionen og dens Størrelse ude af Betragtning, giver Ansøgningen sikkert et meget godt Billede af den tredsindstyveårige Mands deprimerede Sinds- og Legemstilstand. Den Påskønnelse, han fra Hoffets Side modtog, bestod i, at hans Ansøgning uden Afkortning bevilligedes. Den 31. Januar 1800 resolverede Kongen: »Vi corroborere herved denne mundtlige Befaling, i Følge hvilken Confessionarius Bastholm i Naade er entlediget fra de ham anbetroede Embeder, og nyder i Pension de 1700 Rdlr., han i visse Indkomster hidtil har haft, uden nogen Decourt.«

Efter Resolutionen fulgte 7. Februar 1800 den officielle Meddelelse om, at Afskedsansøgningen var bevilliget: »Vi give Dig hermed tilkiende: at Vi, i Anledning af din derom allerunderdanigst giorte Ansøgning samt i Betragtning af din svagelige Helbreds Tilstand og tiltagende Alder, i Naade ville have Dig entlediget fra de Dig hidtil anbetroede Embeder, som Vores Confessionarius og dansk Hof-Prædikant; Hvorfor Vi tillige allernaadigst ville have bevilget: at Du for din Livs Tid maae nyde i aarlig Pension, uden nogen Decourt, de 1700 Rdlr., som du i visse Indkomster hidtil har havt . . . .«

I April 1800 konfirmerede han i Trinitatis Kirke sine sidste ni Konfirmander.³⁾

Nogen anden Påskønnelse fra Hoffets Side end den, at hans Ansøgning fuldt ud blev imødekommet i en Tid, hvor der ingen faste Pensionsregler fandtes, fik han ikke, men ved Dannebrogordenens Udvidelse i 1808 blev han Ridder. Hans Efterfølger som Konfessionarius blev Balle, der i 1808 modtog Kommandørkorset.

Den gamle Bastholm flyttede ned til Sønnen i Slagelse og ankom midt i Februar Måned 1800. Hverken hans Økonomi eller hans Sundhed tillod ham at blive i København. I

¹⁾ Det vil sige som Bestyrer ved de kongelige Pagers Undervisning, en Stilling, Bastholm sad inde med fra 1785.

²⁾ Sæll. Reg. 1800, Depart. I, Nr. 63, Rigsarkivet.

³⁾ Slotskirkens Confirmationsbog i Landsarkivet angiver ingen Dato for Handlingen.

Slagelse var der Adgang til forskellige større Bogsamlinger, som ejedes af Geheimeråd Brandt, Konferensråd Fleischer og Professor Wøldike.¹⁾ Den gamle behøvede altså ikke at henfalde til »et vegetabilsk Liv.«²⁾ Han begyndte på det sidste Afsnit af sit Liv, men et Afsnit, han kunde kalde det lykkeligste, sysselsat med større Samlerarbejder, fri for alle Embedsforretninger og de med dem følgende Ærgrelser og nær ved sin Søn. Han følte sig som Sømanden, der havde rejst viden om Lande, men nu endelig havde fundet en rolig Havn.³⁾ Han oplevede her en Omvurdering af alle de Værdier og Idealer, han havde været med at kæmpe for og gjort en personlig Indsats for. Romantikken afløste Nøgternheden; Mystikken blev sat på den rationelle Oplysnings Plads; Bibel, Mission og Kirke talte påny med tydelig Røst; et kirkeligt Lægfolk rykkede aktivt frem; Menigheden samledes for kritisk at revidere en Menneskealders tidligere Vildfarelser — og Dommen blev prentet med udpræget kritisk Sans, medens Anerkendelsen i det hele og store måtte lade vente på sig. På Baggrund af de Forventninger, der overalt var stillet til den franske Revolution og dens gyldne Løfter, fremforalt blandt Ungdommen og vel i særlig Grad blandt den akademiske Ungdom, måtte Revolutionens Nederlag virke som en dobbelt Skuffelse. Mere end alle Oplysningens literære Ideer tilsammen syntes den i Blod druknede Revolution at vidne om Menneskets Trang til en positiv Tro. For Danmarks Vedkommende kan man kalde det nye Tidsafsnit i den første Menneskealder i det nye Århundrede det evangelisk-kristelige Tidsrum. Det blev et bibelsk, efterhånden konfessionelt luthersk præget Tidsafsnit. De Personer, der havde repræsenteret det svundne Tidsafsnit, måtte falde ind under den Dom, den nye Tid fældede over Oplysningen. Ingen fældede vel åbenlyst Dommen skarpere her til Lands end Grundtvig i sin Verdenskrønike fra 1812. Og mellem dem, der her i første Række kom til at stå for Skud, var selvsagt Bastholm, han, som »begyndte med en *Lovtale* over Messias, og endte med en Anbefaling af den stoiske Visdom.«⁴⁾ »Ingen Bøger om de guddommelige

¹⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. IV. 256 f.

²⁾ Selvbiografien 63.

³⁾ Selvbiografien 63.

⁴⁾ Begtrups Udgave af Grundtvigs Skrifter II. 375.

Ting,« siger den unge Grundtvig sammesteds,¹⁾ »bleve en Tidlang saa læste og yndede i hele Norden som hans, og høit pristet hans konstlede Veltalenhed; overmaade har da han bidraget til at gøre en bagvendt og skrøbelig Synsmaade for Kristendommen gældende, skønt hans Bøger vist ogsaa have givet en Del Mod til, dog at beholde nogen Kristendom. Dybt var aldrig hans Blik, og han undte sig ei stedse Tid til at arbeide med Flid. Han overlevede selv sit Navn, og saae, hvorledes Vantro udviklede sig netop af de Grundsætninger, han havde forfægtet.«

Uden Bitterhed, men med Hovedrysten har den Gamle fulgt Omslaget fra den svundne til den nye Tid. At han aldrig vilde have anerkendt Grundtvigs Sætning, at Vantroen udviklede sig af de Grundsætninger, han selv havde forfægtet er givet. For Bastholm var den nye Tid Frafaldet — den gamle havde været god, det var kun den frivole, kortsynede, deistiske Agitation, der havde bragt Oplysningens fremadskridende Arbejde i Miskredit. Han forstod ikke den nye Tid, men affandt sig med den med en Slags stoisk Gammelmandsapati. Til Gengæld betragtede den nye Tid ham som et antikveret Levn.

Sønnen forfremmedes allerede i Maj 1801 til Sognepræst ved Sankt Peders Kirke og Hospitalet. Hans Formand Lund døde 17. Marts 1801, og Bastholm skrev Dagen efter sin Ansøgning om Embedet. Provsten Plum anbefalede ham meget varmt og gjorde gældende, at Slagelse vilde lide et Tab, hvis Hans Bastholm skulde søge et andet Embede og således rejse bort, og han fremhævede i sin Anbefaling, at Bastholms Foredrag var »overtænkt, praktisk og fuldt af Varme.« Bastholm har i Hejninge indrettet Skolen på en bedre Måde, han instruerer og holder Opsyn med Læreren og skænker Bøger til gamle og unge. »Har han altsaa end ikke været Præst i mange År, har han dog udmærket sig frem for mange ældre Præster, og gjort sig værdig til bedre Befordring.«²⁾

---

¹⁾ Stds. 376.

²⁾ Plums Påskrift til »Biskop, Dr. og Prof. Balle« er af 18. Marts 1801. Frederik Plum, f. 12. Oktober 1760, fra 1796 Sognepræst ved Miksels Kirke i Slagelse og Provst; 1792 var han blevet Dr. theol. fra Göttingen. 1811 Biskop over Fyens Stift, død 18. Januar 1834. Wi-berg II. 125, Bricka XIII. 181.

Faderen rejste til København for at gøre sin Indflydelse gældende på sine gamle Enemærker; dette skete 29. April, og den 22. Maj blev Sønnen udnævnt til det ønskede Embede.¹⁾ Den 7. Juni holdt han Tiltrædelsesprædiken, »meget godt og under stærkt Tilløb.«²⁾

Sine Dagbøger vedblev han at føre. De svulmer af allehånde Notitser og Optegnelser. Hans Læsning strakte sig over de videste Felter uden smålig Begrænsning. Hvad han i Journaler og Tidsskrifter fandt af Interesse, klippede han ud og klistrede ind i store Foliobind, hvis Antal formeredes stærkt med Årene. Således havde han ved Hånden, hvad han mente at kunne få Brug for, når han senere vilde skrive Bøger; thi det var hans Mål at samle, indtil han blev 50 År, og først da at skrive Bøger.³⁾ Sine Fremskridt i Dyden og i Læsningen af naturfilosofiske, astronomiske, historiske, arkæologiske og geografiske Værker noterede han ned. Af disse Notitser som oftest i Lapidarstil skabtes Dagbøgernes kaotiske Sammensurium.

Ved Udgangen af det gamle Århundrede skrev han som Motto for det ny: »Arbeid stedse paa din fuldkommenhed, paa at gjøre vel, styrk dig i Nøisomhed, forlang ikke et tornefrit Rosenliv, væn dig til at taale det onde og — vær et fortrinligt Menneske.«⁴⁾

Faderen var nu kommet til Byen, og Sønnen var glad for at kunne gøre Alderdommen behagelig for ham.⁵⁾ Også Faderen var glad for det nye Opholdssted, en Glæde, som hans Hustru delte, og som Sønnen nød at se, da det var ham, der havde drevet på at få dem ned i Nærheden af sig.⁶⁾ Den gamle gik nu i Kirke og hørte Sønnen, som ikke altid var lige tilfreds med at vide, at den gamle Retor nu sad som Smagsdommer under hans Prædikestol. »For Bønderne præker jeg altid bedre [end for Faderen], der er man meere ugeneert.«⁷⁾ Jeg har ikke kundet tænke med Klarhed og

---

¹⁾ Sæll. Reg. 1801, Depart. I, Nr. 188; Rigsarkivet.

²⁾ Dagbogen.

³⁾ Dagbog 7. Marts 1805.

⁴⁾ 31. December 1799.

⁵⁾ 17. Februar 1800.

⁶⁾ 7. Juli 1800.

⁷⁾ 13. Juli 1800.

udtrykke mig smukt og flydende.«¹⁾ »Min Faders Nærværelse forstemmer mig altid noget.«²⁾

Men om han end kunde glæde sig over Forældrene, kunde disse dog også virke trættende på ham. Den huslige Lyksalighed genlyder i Dagbøgerne, og sin Kone vandrer han gerne med, men det kunde — allerede i August 1800 — være »lidt kiædeligt at vandre med mine forældre.«³⁾ Med Faderen gik han mange Ture; ofte sad de hjemme, førte lærde Samtaler og spillede Gnav ovenpå »og vare saare glade.«⁴⁾ Spads[erede] i Formid[dag] med min Fader til Antvorskov. *Naar en Mand bliver ældre falder Tiden ham til Byrde — i den Alder er Kortspil fordeelagtig.*«⁵⁾

Da nu intet havde draget ham til Præstegerningen, kan man ikke vente, at han skulde føle sig vel i den. De skarpe Brydninger i Hovedstaden satte Spor i Købstæderne og drog Efterdønninger bag sig. »Disse Tider ere meget vanskelige for en Præst; Hans Menighed bestaaer nu for det meeste af intet troende eller af fordomsfulde Mennesker.«⁶⁾ Han fandt, at det var »et ubehageligt og vandskeligt Arbejde at tale med en døende.«⁷⁾ Men nu var han éngang som Embedsmand i den Stand, og så måtte han se sin Gerning under Pligtens Synspunkt. Det gjaldt om at stifte den størst mulige Nytte — derved var man et Led i Forsynets Hånd, og når han var i det Lune, kunde han glæde sig over Forsynets vise Styrelse med at sætte ham på den Plads, indtil så de mange Embedshandlinger alvorligt skyggede over Glæden og tog hans Studeretid. Vi er her, siger han, »for at opfylde Pligt; at arbeide paa at stifte Vel, om der end kommer ikkun lidet ud deraf.«⁸⁾ Og hvor lidt der eventuelt kom ud af at arbejde på dette Vel, fik han Indtryk af ved at se på Bøndernes tunge Traditionsbundethed. Derfor fortsætter han: »Kan I [Bønder] ikke modtage sand Oplysning,

---

¹⁾ Samme Dag.

²⁾ 22. Juli 1804.

³⁾ 6. Aug. 1800.

⁴⁾ 30. August 1801.

⁵⁾ 15. November 1804.

⁶⁾ 29. Januar 1800.

⁷⁾ Februar 1800.

⁸⁾ 29. Maj 1800.

da bliver i Eders gavnlige Fordomme.«¹⁾ »Nu har jeg da et Aar været Præst. Hvor gavnligt har det ikke været for mig at jeg er kommen i den Stand, havde jeg været Herre over min Skiebne, saa var det ikke skeet, vel er det at vi Mennesker staae under en høiere Bestyrelse.«

Forsåvidt var han altså et lykkeligt — ja »et meget lykkeligt Menneske,«²⁾ der levede »et Paradies Liv.«³⁾ Men Embedsbetjeningen plagede ham: »Jeg har næsten formeget at bestille til at kunde gjøre det godt;«⁴⁾ »var vi 50 Aar tilbage i Tiden, saa var det en stor Glæde at være Præst,«⁵⁾ et sælsomt Udbrud af en fremskridtsvenlig Oplysningsmand, der pludselig kaster et længselsfuldt Blik bagud, og dog arbejder med Energi for Skole-, Fattig- og Oplysningsvæsen. — Også i sine Embedshandlinger var han Stemningens Mand; »holdt selv en maadelig Brudevielse, da Aanden var ikke over mig«⁶⁾ — til Forskel fra »to brillante Barnedaab.«⁷⁾ I Dagbøgerne svinger Karakteristiken af hans Dage mellem: en højst behagelig Dag [nemlig uden Overløb, kirkelige Handlinger og selv i godt Humør] og en besværlig og byrdefuld Dag [nemlig når hans Embedsgerning tog Tiden fra Studierne, hvis Antal han stadig vedblev at forøge⁸⁾]: »*een af de siælden lykkelige Dage* — i Færd med at studeere fra Morgen til Aften, og herlig gik Arbeidet fra Haanden.«⁹⁾ Men der var også andre Dage til, for Eksempel 24. Maj 1805: »Jeg var ikke lykkelig i Dag; trættet og overlæsset af Arbeide fandt jeg Livet smagløst og byrdefuldt; jeg ventede at denne Uge skulde været blevet saa god, og den har været saa urolig og besværlig. Gid jeg var ved et andet Embede.

1) Samme Dag.

2) 22. Februar 1799.

3) 8. Marts 1800.

4) 9. December 1799.

5) 12. Marts 1800.

6) 6. November 1812.

7) 10. Oktober 1813.

8) »Min Siæl kan ikke rive sig løs fra den sværmende (?) Lyst at studeere alt og kiænde alt,« 30. Marts 1807. »Jeg er nedsænket i Polyhistoric,« 25. Marts 1811; 14. Februar 1813: han udtænker en ny Studieplan: »nu troer jeg at have truffet engang det rette — ikke altid saa lykkelig som jeg vilde være det.«

9) 15. November 1804.

Min Fader og jeg spads[eredede] Skoven igiennem, for lange Samtaler trætte dog imellem.« Han noterer sin Lykke, der nu består i »*en god Kone*, godt Helbred, behageligt Stilling, overflødig Udkomme — Hang til at studeere — kan man ønske den bedre; jeg ønsker ikke heller noget uden Viisdom og Dyd.«

At han selv gjorde Fremskridt i Dyden, var han i Almindelighed klar over. »Jeg gaaer udentvivl temmelig heldig frem paa Dydens Bane.«¹⁾ »Jeg gjør mig ogsaa al Umage at vinde alles Yndest ved en honnet og godmodig Opførsel.«²⁾ »Aldrig har jeg været lykkeligere end i min nuværende Forfatning. Nu begynder jeg og min Fader ret at komme sammen i interessante Samtaler. — Hvor jeg nu er lykkelig; tænk paa det med Taknemmelighed, naar de onde Dage kommer.«³⁾ »O maatte jeg altid være inderlig god og fornuftig — fuld af agtelse for Dyden, fuld af tillid til Gud.«⁴⁾ »Hvorlænge kan min nærværende Forfatning vedblive at være saa lykkelig?«⁵⁾ »Tag dig Verden let og opfyld dine Pligter maae være mit Valgsprog.«⁶⁾

Når han kunde udtrykke Glæde over og Velvære i sit Arbejde, skyldtes det både, at han i godt Lune kunde føle for sin Gerning (»er fuld af Følelse for Dyd og Religion«), så den som en nyttig Embedsvirksomhed i Forbindelse med humane Formål som Fattigvæsenets Forbedring og endelig, at han kunde akkommodere sig efter sine Tilhøreres dogmatiske Anskuelser. Dette sidste voldte ham vel ingen formelle Vanskeligheder, men desto flere reelle, som koncentrerede sig om hans Forkyndelse. Den blev i Virkeligheden hans ømme Punkt. Uden at være poetisk begavet⁷⁾ skulde han dog henrive og henrykke Tilhørerne. Og når han ikke kunde bringe sig selv og dem i Affekt, blev han forstemt. Det var jo ikke altid, han kunde notere, hvad han helst vilde:

---

¹⁾ 11. Januar 1800.

²⁾ 12. April 1800.

³⁾ 21. August 1800.

⁴⁾ 27. August 1800.

⁵⁾ 12. Oktober 1800.

⁶⁾ 20. Oktober 1804.

⁷⁾ September 1802: han har ikke Lyst til at læse Digte eller Romaner; han spørger ligesom Faderen: »Hvad lærer jeg deraf?«

Vandet stod mig i Øjnene — Vandet styrtede mig ud af Øjnene, men hans Forsøg på at nå det blev Kunstpræstationer, der rent fysisk sled på ham. »Jeg præker saa det matter mig for hele Dagen, da jeg anstrænger mig meget af Trang og ikke af Lyst.«¹⁾» Det er dog tungt at maatte bestandig arbeide saameget for andre.«²⁾ »Prækede med inderlig Ulyst.«³⁾ »Prækede godt, temmelig orthodox.«⁴⁾ Han kunde spørge, om hvormeget der i Virkeligheden kom ud af hans Arbejde — og han håbede dog noget. »Jeg stifter dog vel nogen Nytte.«⁵⁾ »Jeg gjør mig megen Umage og vil saa gjerne stifte Nytte.«⁶⁾ Og da han nu gerne vilde høre, *hvormegen* Nytte han stiftede, nøjedes han ikke med Glæden over at høre Folk tale om hans Prædikener, men han havde Lyst til at spørge dem, hvordan Prædikenen havde behaget dem. Det er imidlertid næppe blevet ved Lysten alene, når han tilføjer: »det skal jeg lade være med, arbeid godt; et godt Indtryk vil da ikke forfeile.«⁷⁾ Når han da ikke kunde skaffe Stof nok til en Prædiken, eller han vilde spare sin Tid til Studeringer, tog han en af Faderens eller Zollikofers Prædikener, læste den nogle Gange igennem og ekstemporerede så frit over den.⁸⁾ »Min Faders Prækenes hielper mig meget.«⁹⁾ »Med en overordentlig Følelse og Varme har jeg præket i Dag — min Præken var som sædvanlig extem-

---

¹⁾ 5. Maj 1805.

²⁾ 7. Juni 1800.

³⁾ 21. December 1800.

⁴⁾ 25. December 1802. Jvi. 8. November 1812: »prækede udmærket følsomt og godt med stor Anstrængelse.« 6. November 1814: »prækede godt med stor Flid og Anstrængelse — morede mig ypp. i Eft.« 27. November 1814: »prækede ikke med den største Lyst, da jeg havde Hovedet fuldt af min Studeeren, men dog godt og med Anstrængelse.« 11. December 1814: »Det var en stor Piine for mig at præke i Dag, da jeg var kun maadelig forberedet dertil, det gik dog gandske godt.« 26. Marts 1815 (1. Påskedag): »prækede i Dag med overordentlig Kraft og Anstrængelse især i Ped[ers] K[irke] om Sjælens Udødelighed med glimrende Veltalenhed — gjorde stort Indtryk.«

⁵⁾ 14. Juli 1799.

⁶⁾ 11. August 1799.

⁷⁾ 19. Maj 1799.

⁸⁾ 22. Januar 1802.

⁹⁾ 6. Marts 1802.

poret. over min Faders.«¹⁾ »Prækede godt; min Fader var godt fornøjet, uagtet det var en semipel [agiansk] extemporatio . . . . købte min Faders Bogsamling af ham for 600 Rigsdal.«²⁾ »Var jeg ikke Præst, gik jeg aldrig til Alters.«³⁾ »Jeg har præket overmaade godt; men efter mit nye Princip orthodox og religiøs, dog uden at komme frem med de crassere Dogmer. Mangfoldige Tilhørere«⁴⁾). Når Arbejdet i Sognet ganske var ved at sluge hans Studietid, kunde han udbryde: »jeg ønsker inderlig, at jeg var herfra og Præst paa Landet.«⁵⁾ Men han besad et så lidet roligt Jugement, at han — formodentlig af Ærgerrighedshensyn — kunde tænke sig at blive Amtsprovst,⁶⁾ en Stilling, hvortil hans Interesse for Skolevæsenet måtte bringe ham i Erindring, men som dog vilde medføre en endnu større kontormæssig Byrde, end Sognepræstembedet i Forvejen lagde på ham. Faderen forestillede ham Sagen fra den værste Side, og han kom da heller ikke i Betragtning.⁷⁾

Med Hensyn til Fremtiden var han i Tvivl om, hvorvidt Oplysningens Evangelium kunde sejre: »Hvad vil Virkningen blive af den almindelig om sig gribende Irreligion; vil Regier[ingen] gribe til kraftige Forholdsregler, samle Synoder, regulere en regula fidei? eller vil almindelig Oplysning kunde gaae frem og blive tilstrækkelig? — eller vil Irreligiositet, Ladhed og Siæls — [?] i en uhyre Grad tiltage?«⁸⁾

Hans egne økonomiske Kår forbedredes godt. Gennem sin Udenlandsrejse og ved Klublivet som han i sin Kandidat-tid efter Rejsen tog rigelig Del i, var han kommet i Gæld. Den fik han nu lidt efter lidt afviklet. »Jeg er kommet 1020

¹⁾ 4. April 1803. Jvf. Mynsters Meddelelser 1854, 45.

²⁾ 15. Juni 1806. Jvf. 20. Juni 1806: »Saae paa min Faders Bøger; det er en herlig acquisition« og 18. Juli 1806: »Jeg er paa Vejen til at blive en lærd Mand.«

³⁾ 7. September 1804.

⁴⁾ 21. Oktober 1804.

⁵⁾ 4. Oktober 1806.

⁶⁾ Amtsprovstjerne skulde afløse de gamle Herredsprovster, efterhånden som disse gik af. De indførtes ved Forordningen af 17. Juni 1806 og beskikkedes ikke mere efter Præsternes Valg, men umiddelbart af Regeringen.

⁷⁾ 15. Januar 1807.

⁸⁾ 13. Oktober 1804.

Rigsd. ud af min Giæld i Aar — hvor jeg er lykkelig, hvor Gud er mig underfuld god; kan jeg kun være dydig nok, være værdig til min Lykke;«¹⁾ atter avancerer jeg i Aar 400 Rigsd. ud af min Giæld.«²⁾

På et vist Tidspunkt syntes Faderen ikke helt tilfreds med Opholdet i Slagelse. Enten det nu har været Længsel mod København, eller Boligen var utilfredsstillende — Moderen synes efter Selvbiografien nogle Gange at have klaget over den, besluttede den gamle at tage Ophold i København Vinteren 1805—06: »Min Fader vil til næste Vint[er] opholde sig i Kiøb[enhavn] — en urimelig Idee.« Sønnen har altså fået ham rokket fra dette Forsæt. I 1805 var den gamle blevet Medlem af Videnskabernes Selskab; i 1806 skrev han sin Selvbiografi, som han afsluttede med følgende Ord: »Saa meget bebude mine aftagende Siælekræfter mig, at jeg ikke kan arbeide længe, og at udtappe saa længe af Fadet, indtil Bærmen følger med, det skal jeg stræbe at vogte mig for.«³⁾

Det følgende År 1807 blev et stærkt oprivende År for ham. Den 31. Marts 1807 døde Datteren, Oldenburgs Hustru i Barselseng, og den 22. April hans Broder, Kammerraad Jens Jacob Bastholm, Stempelforvalter i Helsingør.

Den 17. Marts 1807 hedder det i Dagbogen: »Min Syster er kom[met] i Barsels[eng]: min Fader er i ondt Humeur, jeg trøster ham. Den 1. April skriver Hans Bastholm: »i Formiddag fik jeg Brev fra Frøk. Møsting, som meldte min Systers Død i Gaar Formid[dags] Kl. 10; gjorde et græsse- ligt Indtryk paa mig, uagtet det var et velgørende Budskab;⁴⁾ jeg maatte lade mine Confirmand[er] gaae — besøgte min Fader og sagde ham det, han var dog roelig — vi spads[eredede] endog sammen.« 2. April: »han [Faderen] var meget nedbøiet.« Den gamle reiste så til København og kom yderst slet og tungsindig hjem 5. April. 7. April hedder det om Faderen: »Benene vakle under ham. — Min Moder synes at gaae med en Sygdom i Kroppen — en slem Dag.«

Dertil kom så Broderens Død, som også tog stærkt på den gamle. Han blev alvorlig syg, og Sønnen tvivlede om hans

¹⁾ 2. December 1804.

²⁾ 23. Oktober 1805.

³⁾ S. 64.

⁴⁾ Patienten havde nemlig været uklar i den sidste Tid før Dødsfaldet.

Liv. Øjnene var elendige, Brystet var elendigt, han led under en dødelig Mathed, og Humøret var forstent.¹⁾» Mon han lever længe?²⁾ »Daglig bliver han svagere; han troer han skal dø, da Frue Holm, som var der, spurgte ham, om han ikke havde havt megen Sorg, brød han ud i en heftig Graad; hvor det rørte mig.«³⁾ »Jeg troer ikke han lever — jeg udbrød i en heftig Gråd.«⁴⁾ Men i Juni Måneds Slutning skete der virkelig et Omslag i den gamles Tilstand; han begyndte at komme sig; kun lod Synet foreløbig en Del tilbage at ønske. Under Rekonvalescensen læste Sønnen »i den herlige Seneca« for Faderen.⁵⁾

Dertil kom så det engelske Overfald. Der er nu og da blevet draget en Sammenligning mellem den modige Biskop Balle, der som en Slags Feltbiskop gik rundt ude på Voldene, formanende og opmuntrende, og Bastholm, der som den forskræmte Hare flygtede af Sted for at bringe sig selv i Sikkerhed, men det må i denne Sammenligning ikke glemmes, — hvad også Oldenburg fremhæver som Forklaringsgrund — at det var en nervøst nedbrudt Mand, der flygtede — drevet af Sted af alle Hånde meningsløse Rygter. Medens Englænderne tog Ophold i hans Gård, afventede han i Jylland — vistnok i Vejle, hvor Laurids Engelstofft den 17. September traf ham — Begivenhedernes videre Gang. Da der atter var faldet Ro over Sindene, vendte han tilbage til Slagelse.

Under Københavns Bombardement, som vi gennem de senere Års udgivne Memoirelitteratur har fået et levende Indtryk af⁶⁾, fik også Oldenburg »en Snært af Pidsken . . . de 2 første Aftener,« skriver han til Hans Bastholm,⁷⁾ »blev jeg fri for Bomberne, men den 3die Aften, eller rettere sagt om Natten Kl. 1¹/₂ faldt der en Bombe ned i den Gaard, hvor jeg boer; den faldt ned ved Siden af mit Studeerkammer igien-

---

¹⁾ 25. Maj og 1. Juni 1807.

²⁾ 11. Juni 1807.

³⁾ 18. Juni 1807.

⁴⁾ 25. Juni 1807.

⁵⁾ 28. Juli 1807.

⁶⁾ En førsterangs livfuld Skildring er givet af Overskou i dennes Erindringer ved Robert Neiiendam I. 38 f.

⁷⁾ Brev af 12. September 1807 (P. E.).

nem Loftet og slog 2 Værelser reent i Qvas; til al Lykke kom intet Menneske derved til Skade; Foruden Bomben fik jeg den Nat i Gården en Granat og en Ild-Raket; denne sidste seer ud omtrent som et Kakkellovnsrør af 1 Alens Længde og en Arms Tykkelse, og er fyldt med brændbar Materie af Svovel, Salpeter, Krudt etc.« Han beretter så, at han og hans Vært kantonnerede Natten mellem Lørdag og Søndag på reformert Kirkegaard. »Din Fader, seer jeg af dit Brev, er reist til Weile; jeg troer, at hans Frygt maae være en Følge af hans Nervesvaghed, og jeg haaber ikke, at denne Reise skal have nogen skadelig Indflydelse paa hans allerede svækkede Syn.«

Da Faderen var flyttet til København, begyndte Korrespondancen mellem Fader og Søn igen. Denne sidste arbejdede og tumlede stadig med mange Planer. Enkelte Skrifter og Afhandlinger publicerede han, således Skriftet om en Uldfabriks Indretning (1812) og nogle Afhandlinger i Theologisk Bibliothek.¹⁾ Ellers syslede han med en Bog om Historiens Filosofi (i Slutningen af 1812), begyndte på at oversætte Plinius i 1813, læste som sædvanlig større Mængder af Verdenslitteraturens forskelligste Skatte,²⁾ begyndte i 1814 at skrive en Afhandling om Napoleon — men det blev altsammen kun til Udkast og fornyede Samlinger. Han tænkte stærkt på at søge Præsteembedet i Skelskør og var dernede 15. August 1814, men trods det, at han der ventede at kunne finde mere Ro og Fred til Studierne, blev det ved Tanken. Sin Pen skulde han imidlertid få Brug for i en ganske anden Virksomhed, end han havde ventet — nemlig som Redaktør af »Slagelse Ugeblad« eller »Den vestsjællandske Avis.« I August 1814 slog en københavnsk Bogtrykker sig ned i Slagelse, han søgte Hans Bastholm om Assistance til et Ugeblads Udgivelse, hvad hin også fik Løfte på, og fra Marts 1815 lod han sig af Bogtrykkeren overtale til at redigere Avisen, hvad han vedblev med til 1836. Da den første Interesse for dette nye Arbejde var forbi, følte han det som et Trællearbejde, men det, som hjalp ham til at fortsætte, var

---

¹⁾ Bind IX. 1816, 112 f; X. 173 f.

²⁾ Han nævner i 1813: Homer (som læses på Sengen), Ossian, Plautus, Hesiod, Thucydid, Plato, Matematik, Hebraisk, Herder.

de forøgede Indkomster, han fik, og hvorved han sattes i Stand til at forøge sin Bogsamling. I 1829 skrev han til Rahbek, som han ikke havde set i 19 År — (den sidste Gang de sås var, da de blev Riddere sammen, »en Sag, som forresten var af meget liden og næsten af ingen Betydning«). »I 14 Aar har jeg holdet ud at skrive Slagelse Avis for at tiene Penge til at købe Bøger for, som godt har lykkedes mig.«¹⁾ Til P. Hjort skrev han, at han var blevet for doven til at føre Korrespondance, »fordi jeg er bleven til et studerende Væsen, som hænger over Bøger fra Morgen til Aften, og bestandig lider under at Protocoller, Breve, Samlinger og Overløb af Mennesker afholde mig derfra — kunde jeg dog nyde den Lykke at erholde et litterarisk *otium* de faae Aar jeg kan have tilbage at leve. Jeg kunde vel lade være at skrive en Avis, som kiæder og plager mig; men lader jeg være med at skrive den, saa kan jeg ingen Bøger købe.« Han sidder i en Stue og kommer intetsteds.²⁾ I et senere Brev³⁾ til Hjort siger han selv: »Jeg som studerer blot af Kiærlighed til Sandhed, og blot skriver offentlig, enten for at tiene Penge til Bøger, eller af en Pligtfølelse, som ved Udgivelsen af Sophrosyne uden Haab om at gavne meget, og uden at vente eller forlange Biefald, som jeg ikke bryder mig stort om, kan næsten græde ved at betragte mit lidet Bogforraad; thi hvormeget kan selv den flittigste læse? hvorlidet deraf forvandle til klar og tydelig Kundskab? hvormeget huske deraf? De Mennesker, som leve i Uvidenhed, ere ofte lykkeligere end den, som lever for at tænke og som føler sin Aand bestandig nedtyngtet af sin dyriske Natur. Men jeg gør mig store Forventninger om det aandelige Liv hisset; De skal faae at see mine Phantasier derom paa Prent.«⁴⁾

*   *
*   *

¹⁾ Brev af 30. April fra Slagelse. Kongel. Bibl. Ny kgl. Saml. 2494 I. 4°.

²⁾ Brev af 20. Oktober 1831 fra Slagelse. P. Hjort: Udvalg af Breve fra Mænd og Qvinder skrevne gennem en lang Række År, Kbhvn. 1867, 412.

³⁾ Slagelse 13. Maj 1832; steds. S. 414.

⁴⁾ I samme Sammenhæng fortæller Hjort, at Bastholm ved et Besøg ret melankolsk sagde til ham: »Hvor meget kan De læse månedlig? Jeg regner to Bøger om Måned, og lister mig sommetider til Lidt foruden; det bliver i det højeste 30 om Året, og altså i et helt De-

Kiøbenhavn d. 24 Oct: 1812.

Jeg er Dig, min Kiære Søn, megen, ja, megen Tak skyldig baade for Dit meget kiærkomne Brev af 18 d: M: og for de 1060 rd: som Du har været saa god at skaffe mig tilveye. Jeg sender Dig nu herved den forlangte Fuldmagt, hvormed Du i Terminen kan modtage bemeldte 1060 rd: og denne min Gield til Dig saaledes kan blive afbetalt — Imidlertid kan dette Brev vel være tilstrækkeligt Beviis for Dig, i Dødsfalds Tilfælde, at jeg skylder Dig denne Kapital — Du ønsker, min Kiære Søn! at faae nogen sikker Efterretning om Tilstanden i Sverrig. Jeg vil give Dig den saa god, som jeg haver den, og jeg har Grund til at troe, at den er tilforladelig — I det engelske Blad, *Morning Cronicle*, har der staaet, at det var Sverrigs Hensigt med deres Udrustninger at angribe Dannemark og Norge; men, at det ikke harmonerede med Englands Interesse at tage Deel i denne Plan, hvilket man og let kan begribe — Grosserer *Charton* er for ikke længe siden kommen fra Sverrig. Han har sagt, at Hensigten med Sverrigs Udrustning holdes saa hemmelig, at neppe nogen i hele Riget kiender den uden Kongen og Kronprindsen; men alle giette paa, det gielder Dannemark. Jeg anseer det for mueligt, at denne Hensigt, som foregives, er kun for at skiule en anden Hensigt, nemlig at falde ind i Tydskland, i det Haab, hos de misfornøiede Fyrster og deres Undersaatter at kunne stifte en Opstand mod *Napoleon* — I hvad saa Hensigten er, saa synes den nu at være opgiven, hvortil Aarsagen maaskee, blandt flere, kan være denne, at denne Udrustning, som er projekteret og udført af *Ponte-Corvo*, har foraarsaget en almindelig Misfornøielse og Forbittrelse imod ham, hvilken endog er gaaet saa vidt, at

---

cennium kun en 300! Tænk engang!« Jeg svarede: Jeg trænger kun til at læse faa Bøger, men jeg læser det, jeg trænger til, i en stor Mængde; det er det gavnligste. — Den redelige Bastholm, svag af Helbred, var ganske læregridsk. Engang fortalte jeg ham, at jeg i München havde set endel Mumier, måske en hel Snes. Han skjælvede af Glæde ved at høre det. Ægte Ægyptere? råbte han, Næ! han trådte tæt ind på mig, og havde nær favnet mig om Halsen af Henrykkelse over, at der stod en så Lyksalig i hans bepakkede Studerekammer lige hos ham. Jvf. H. R. Magnus: En gammel Læges Liv og Oplevelse 1920, 17 f.

Dalekalerne have gjort Opstand, og at tvende Regimenter ikke have villet lade sig indskibe med den *Remonstraton*, at de kun vare forpligtede, efter deres *Constitution*, til at stride for deres Fædreland, men ikke til at gaae i fremmed Sold — *Adlerscreutz* og nogle andre høje *Officerer*, som have havt Deel i denne *Revolte*, ere arresterede; ligeledes er en Franskmand, som havde hiemme i Sverrig, arresteret her i *Castelet*. Han skal have været en Spion fra *Ponte-Corvo*. Man siger, at han skal bringes til Hamburg, for derfra videre at transporteres til *Paris* — Her haver Du, min kære Søn, alt, hvad jeg veed om den omskrevne Sag. *Sed relata refero*. Lyver jeg, saa lyver det halve Publikum — en svensk *general-Consul*, som i disse Dage er kommen fra *Bourdeaux* og har været hos *Dr. Lund*, forsikkrer, at Misfornøielsen med *Napoleon* er meget stor i Frankerig; at den tilforn saa rige Handelsstad *Bourdeaux* nu er formedelst Handelens Standsning i en ussel Forfatning; at de faa Formuende, som ere der, omhyggelig skiule dem, af Frygt for at blive trykkede med endnu haardere Skatter; at der for nærværende ikke var mere end en Karret i hele Byen, og at denne var hans — Hos os haver det aldrig vrимlet saa stærkt af smukke *Equipager* i alle Gaderne, som nu, i disse Trængsels Tider, og aldrig haver der hersket saa megen Pragt og saa megen Ødselhed — Gud veed, hvad Enden herpaa vil blive. Snart maa det vel vise sig —

Jeg taleder for nogle Dage siden med *Gr. Reventlow*. Han begyndte af sig selv at tale om Din Bog og sagde, at han havde læst den med megen Fornøielse. Jeg svarede, at Virkningerne af Dine Arbejdsanstalter vare betydelige, og hvor ønskeligt det var, at saadanne Indretninger kunde blive gjort paa flere Steder; herpaa svarede han kun med et Nik, og gik derpaa over til en anden Materie — Jeg fortroed, at jeg ikke paa samme Maade, med et Nik, havde besvaret den Roes, han gav Din Bog — Jeg maa være glad, at jeg nu boer hos honette Folk, som ikke lægge paa Leien. Den stiger, som alle Ting, til uhyre Priser. Jeg kiender en Mand, blandt flere som tilforn gav 800 rd: om Aaret, hvilket, efter hans Leiligheder, allerede var meget dyrt, og nu maa flytte, eller give 2000 rd: — Der gives Embedsmænd, som maa give deres hele *Gage* til Huusleie — Hvad skal der dog blive af alt

dette? — Førend jeg slutter, maa jeg erindre Dig, at det stemplede Papiir vel ikke svarer til *Capitalen*; men, efter *Hee Vadums* Sigende udfordres dette ikke ved en Fuldmagt, men ikkun ved *Obligationer* — Nu skriver jeg da ikke førend om 4 Uger, med mindre noget af Vigtighed skulde forefalde — Mine Vinter-morskaber med Frost i Hænderne have allerede begyndt, forresten er min Helsen, Gud skee Lov, gandske taalelig — Mange Hilsener til Din gode Kone og Dig fra min Kone, Datter og *Thorlacius*¹⁾ ved mig

Din Dig høitelskende Fader

C. Bastholm.

Udateret Brev. (1812.?) Et Stykke af det med Indledningen er afrevet (6—7 Linier).

..... jeg ikke kan vide, naar jeg kan .... Aar giver 600, om det kun er 500 rd: — — — saaledes blive ved at stige, som de nu paa et Halvtaa[r] ere stegne, saa kommer jeg vist nok, uagtet den største Sparsommelighed til at bruge dem — Jeg var i mandags hos Kongen, og udbad mig et *graciale*, som ogsaa i Aar skienkes kongelige Embedsmænd. Han var meget naadig, og lovede mig det. Men det vil vel ikke heller forslaae, fornemmeligen til en saa meget forhøiet Huusleie; thi jeg seer, at jeg i Aar ikke kommer mere end netop ud, skønt jeg i Begyndelsen af Aaret ogsaa fik et *graciale* — Det er mig kiært, at *Wium* er bleven befordret; Du sparer da vel derved det, Du pleiede aarlig at give ham — Det er mig ikke kiært, at Du faaer kun 200 rd: til Din Bogs Trykning. Det vil langtfra ikke blive tilstrækkeligt, og uvist er det, hvor stor Afsætningen vil blive. Det er

---

¹⁾ Assessor Chr. Ludv. Thorlacius blev 3. November 1813 gift med Datteren Karen Ingeborg; hun fortalte i et Brev af 24. Oktober 1820 Hans Bastholm (P. E.), at hun var flyttet fra sin Mand og vilde skilles fra ham p. G. a. hans Drikfældighed (optegnet af Hans Bastholm i dennes »Annaler« for 1820, S. 123); han søgte at få hende tilbage, men hun var klar over, at han ikke forbedrede sig og blev derfor ved sit Forsæt. Ægteskabet var barnløst. Hun udgav 1826 anonymt en Digtsamling »Lys og Skygge« og er Forfatter til et utrykt, aforistisk, moralfilosofisk Skrift, der findes i Universitetsbiblioteket. Additam. 373a—c. 4to. Hun døde 6. Maj 1873. — Werlauff: Erindringer af mit Liv. Memoirer og Breve XIII. 26, 113.

kiønt af *Cancelliet*, at det vil bidrage noget til dens Trykning; men en Skam for *Oecon:* og *Commerc. Colleg:* at det paa ingen Maade vil tage sig deraf. Naar Du skriver, saa lad mig vide, hvad Du vil gjøre. Maaske en Bogtrykker eller Boghandler paatager sig Trykningen, naar han faaer de 200 rd: til Hielp — Af Politiske Nyheder have vi aldeles intet, ikke engang Gisninger eller Løgn . . . . .

. . . . . re oplagte paa *Helgo*[land] . . . . . bleve[n] [br]lagt til *Gothenburg*.

Videre kom jeg ikke den Gang, da en anden kom til mig og afbrød Samtalen. En anden Gang finder jeg vel Leilighed til at faae noget mere at vide. — Man fortolker her en Nyhed fra *Slagelse*, at *Frankenau*, *Goos* og *Baad*t ville skilles fra deres Koner Er dette sandt? og, hvorfor skulde det ikke kunne være sandt? — Du haver vel seet af Aviserne, hvorledes *Dr: Lund* hæver sig her, og det blandt saa mange bekjendte duelige Læger, først Hofmedikus og derpaa Stadsphysikus. Han bliver vel snart Livmedikus og saa *Archiater* — Dette sætter jeg og blandt de tusinde andre Ting, som jeg ikke forstaaer — Du veed maaskee ikke, hvorledes den unge *Bast* døde saa hastig [se Side 34 Fodnoten]. Han styrtede sig ud af Rundetaarn, sønderslog Brystbenet, og døde faa Minutter derefter. Han havde bestandig talt med de andre Studentere om Selvmords Tilladelighed, og hver Gang, han skulde op til Examen sagt til Frue *Abildgaard*, at, om han ikke fik god Karakter, var han gandske bestemt til at ombringe sig selv, hvilket hun ikke ansaae for andet end en *Lapse-Rodomontade*; men Følgen viste, at det var virkelig Alvor. Han var med alt dette et meget sindigt, ordentligt, flittigt, meget moralsk og religiøst Menneske, der desuden elskede sin moder meget høit, og maatte vide, hvor stor Sorg han derved foraarsagede hende. En Lykke er det, at hun ikke har faaet hans Dødsmaade at vide; thi da havde Sorgen vist oversteget hendes svage Kræfter — Denne Tildragelse er et ikke uvigtigt Bidrag til Menneskekundskab og Menneskebedømmelse — Her var sidste Flyttedag megen Elendighed for de fattige. Mere end 300 Familier bleve Huusvilde, fordi de ikke kunde paatage sig at betale den uhyre Leie, som de barbariske Verter fordre af deres smaa

Huller. Kongen maatte give Ordre, at Fattiganstalterne skulde stræbe at forskaffe dem Huuslye. Nogle bleve da indtil videre forlagte i Wartov, Opfostringshuset, Nyboder og: s: v: Gud veed, hvad Følgerne engang vil blive af den skammelige *Agiotage*, som drives med alle optænkelige Ting; fornemmelig drive Jøderne nu deres Uvesen allevegne. De ville efterhaanden blive Eiere af de bedste Gaarde her i Byen og tyrannisere de Christne med Paalæg, som nødes til at søge Lye hos dem — Med sidste Post fik jeg brev fra min Svoger *Oxholm*. Han er nu endelig efter en lang og besværlig Reise kommen med min Syster og 2 af *Gottsches* Sønner til sin Svigersøn *Heltberg*, som har faaet et godt Kald i *Christiania* Stift.¹⁾ Der betaler han for sig, Kone og disse tvende Børn 900 rd: aarlig, og vil der ende sine Dage. Nu,

¹⁾ Christian Bastholms Søster Margrethe Hed[e]vig (f. 1750) var gift med daværende Premierløjtnant i Søetaten, senere Kammerråd, Kobbertoldforvalter, Måler og Vejer i Trondhjem Lorentz Oxholm; deres Datter Clara Margareta Oxholm, der var født i København 23. November 1777 og døbt i Holmens Kirke 4. December samme År, blev 27. Juni 1800 gift med den norske Sognepræst Elias Heltberg. Denne var født i Maj 1769 på Næssets Præstegård i Romsdalen, hvor Faderen Elias Heltberg dengang var Sognepræst, men siden blev Sognepræst til Edøen. Moderen Anne Elisabeth Sommerschild døde 1776. Da han tidlig blev forældreløs, blev han som Plejesøn antaget af Løjtnant Ole Lund i Overhalden og Fru Elisabeth Margrethe Heltberg, hans Faders yngste Søster, i hvis Hus han forblev indtil 1784, da begge døde. Hans Morbroder, Løjtnant Matthias Schultz Sommerschild, antog sig ham og satte ham i Slutningen af 1784 i Trondhjems Skole, hvorfra han 1789 blev dimitteret med Laud; til Exam. philos. 1790 fik han Laud og 15. Juli 1793 til Attestats non contemnendus. I henvend to År var han Amanuensis hos Biskop Schönheyder i Trondhjem, og 1794 blev han Lærer ved Trondhjems Realskole. 24. Januar 1800 blev han udnævnt til Sognepræst til Bjørnør i Fosen Provsti i Trondhjem Stift; her stiftede han 1806 et Almuebibliotek og gav dertil engang for alle 20 Rdlr. og årlig 3 Rdlr. Flere gav Bidrag dertil; ved Årets Udgang var der skænket for 97 Rdlr. 1 Ort og 6 Skilling, og de anskaffede Værkers Tal udgjorde 89 i 132 Bind. 18. August blev han Sognepræst til Tind i Christiansands Stift, 16. Marts 1820 Provst i Øvre Thelemarkens Provsti og 24. November 1821 Sognepræst til Stange på Hedemarken; han døde 5. Februar 1840. (Statsarkivet i Trondhjem. A. Erlandsen: Biographiske Efterretn. om Geistligheden i Trondhjems Stift, 219. Om de ældste Led af Familien Heltberg, se Lampe: Bergens Stifts Biskop og Præster I. 176 f.).

da han er der, var denne Plan meget god; men jeg troede aldrig, at han var kommen der. Allerede af Reisen fra *Aarhuus* hertil, laae han syg her nogle Dage, og syg reiste han herfra — Nu har jeg intet mere at skrive, og Bladet modtager ikke heller mere; jeg vil derfor slutte med mange kjerlige Hilsener til Din gode Kone fra min Kone og mig, Din Dig høitelskende Fader

C. Bastholm.

Kiøbenh: d 4 Dec: 1816.

Min inderlig elskede Søn! Du undrer Dig billig over, at jeg saa længe haver opsat det at svare paa Dit saa meget kjerkomne Brev af 14 f: M: men jeg er lovlig undskyldt, da jeg i 3 Uger haver været plaget af en forsmædelig Gigt i Hovedet, forenet med Smerte i det høire Øie og Tænderne, med en stærk Ørhed i Hovedet, Svingel og Mattighed. Nu ere Smerterne, Gud skee Lov forbi; men Ømheden, Svinglen og Mattigheden vedvarer. Desuden har jeg i flere Maaneder været saaledes plaget af Liigtorne, at ethvert Skridt foraarsagede mig Smerter. Jeg maatte da endelig beqvemme til at lade dem skære ved en Jøde, som Professor *Saxtorff recommendere[de]* mig som den bedste. Da han begyndte paa Arbeidet, erfarede han, at det havde ved tven-
de suppuret. Materie og blod kom ud; jeg fik et Hul paa hver Taae. Nu er dette da snart helbredet, og jeg haaber inden faa Dage at kunne komme ud efter 3 Ugers Stuearrest — Min sædvanlige Vinteramusement har nu ogsaa indfundet sig med Frost i alle Fingrene, og som en Tilgivt ogsaa lidt i den ene Taae. Saaledes er jeg en Skrantning i alle Extremiteterne — Det er i Sandhed ingen stor Glæde i at naae en høi Alder. jeg haver heller aldrig ønsket mig den, da saadant Ønske baade er unyttigt og daarligt. Dog haver Alderen ogsaa sine Fordele. Som Følelsen for det nærværende Livs Glæder aftager, og hos mig er den gandske aftaget, saa nyder man ved Erindringen sine Glæder af det forbigangne Liv, det gode, man haver gjort i sin Tid, det man haver virket for det Hele eller det enkelte, de uskyldige Fornøielser, man haver havt; de Besværligheder, man haver giennemgaaet, og som nu ere endte; det Onde, man haver overvundet. Som de physiske Kræfter aftage, tiltage de

moralske. Begierlighederne blive svagere, Phantasiens fal-
 ske Syner dunklere, Seieren over sig selv lettere, og Glæ-
 den over sin Triumf større. Troe mig, min kiære Søn, Alder-
 dommen er ikke saa ynkværdig, som man i Almindelighed
 forestiller sig den. Det kommer ikkun an paa, hvorledes
 man bruger den — Saa længe jeg endnu har Følelse for Na-
 turens store Under, og Tingenes politiske Gang i verden,
 haver jeg ingen Nød; skøndt det sidste ikke interesserer
 mig saa meget, som det første. Jeg staaer her som blot til-
 skuer, uden at tage noget Partie, uden at gjøre noget Ønske
 for det ene eller det andet, da jeg troer ikke at kunne vide,
 hvad der er det bedste — *Platner*, som jeg havde begyndt
 paa, da Du var her, haver jeg, som Du vel kan tænke, gien-
 nemlæst for lang Tid siden; men, jeg haver fortrudt den Tid,
 jeg anvendte derpaa. Det første Bind gik nok an; det andet
 var for mig høist kiedsommeligt; Det var en psykologisk-
 moralsk Anatomie. Det smagde for meget af Haarkløverie,
 og en affekteret Spindsfindighed [sic], uden at een eneste
 Lærdom vandt mere Lys og Kraft; og saaledes fandt jeg det
 hele Verk — Jeg haver nu foresat mig aldrig i mit Liv at
 læse nogen Metaphysik mere. Mit theologiske og metaphy-
 siske System har længe været færdigt, og hvad *Dubia*, jeg
 endnu finder deri, haver jeg sat hen under den Rubrik af
 det Ubegribelige, som jeg ikke videre bekymrer mig om.
 Physik og Naturphilosophie skal den korte Tid, jeg endnu
 kan have tilbage, være det eneste Emne for min Læsning og
 min Tænkning, indtil jeg, opløst fra den grove Materie, som
 betynger mig, er gaaen over til det klarere Lys — Jeg maa
 nu lade lidt Plads tilovers for at opfylde Din Begiæring at
 minde om de forekommende *grammatikalske* og andre Feil
 i Din Stil — for Ex: Der er Forskiel mellem *Menneskelig-*
heden og *Menneskeheden*. Hiint er *humanitas*, og dette
genus humanum — Du skriver ofte *heder*, ja endog under-
 tiden *heeder* i Stedet for *hedder*. Det første er *calefacere* —
 det sidste *nominari* — *Har* bruger Du endnu undertiden som
pluralis; det er altid *singularis*, *contraheret* af *haver* — *Pro-*
nomen reciprocum *Sin* : *Sit* bruges ikke, uden, hvor *Nomina-*
tivet, som det svarer til, er *singularis*, i *pluralis* altid *deres*:
 Manden tabte *sine Penge* — Mændene tabte *deres* Penge.
Odin Wolff begyndte denne Ugrammatikalskhed, men fandt

ingen Efterlignere — Præpositionen *af* misbruges ofte af Dig, som af flere, for Ex: Beboerne *af* Jordens Overflade, skal være *paa* Overfladen : Oversigt *af* Dagens Nyheder, skal være *over* Dagens Nyheder — Oversigten er af Dig — *Vor* og *Vort* bruges, hvor substantivet staaer ved; men *vores* allene, naar det intet substantivum har. for Ex: denne er *vor* bog, men den anden er ikke *vores* — Endnu undertiden end *som* : dette *som* maa bort — ligeledes i Dit sidste Brev: hvor stor *at* Nøden er — dette *at* haver her intet at gjøre — Mange kierlige Hilsener til Dig og Din gode Kone fra min Kone, Datter, Svigersønner og mig, Din kierlige Fader *C. Bastholm* — (min Haand er meget rystende, kan Du kun læse den —

Kjøbenh: d 24 Jan: 1817.

Min kiære, inderlig Elskede Søn!

Jeg kan ikke nægte det, at jeg ret meget længtes efter et Brev fra Dig; men jeg kunde let begribe, at Aarsagen til dets lange Udeblivelse laae i Dine mange Forretninger. Det er dog tungt, at der i hele Slagelse ikke skal være een eneste, som Du, naar det trænger, kan betiene Dig af — Det glæder mig udsigelig, at Du ikke allene befinder Dig vel, men, at Du føler Dig lykkelig i Din heele Forfatning. Jeg er den samme Usling, som da jeg skrev sidst. Min Hovedpine, Ørthed, Svingel vedbliver at være den samme. *Saxtorph* synes at have udtømt sit hele Forraadskammer, og kommer ikke mere. Man bør ikke heller i det 77de Aar fordre meget af Læger og Apothekere. Om jeg lever til Foraaret, er det mueligt, at den blidere Natur vil gjøre en god Virkning, og, gaar jeg inden den Tid ind i det evige Foraar, saa veed jeg, at Kuren er fuldstændig, og, at ingen *Recidiver* have mere Sted — Min gode Kone ligger mig ikkun paa Hiertet ved den Tanke, da hun i saa høi Grad er saa nervesvag og hypochonder, at hun vist høiligen trænger til mine Formaninger, Opmuntringer, og undertiden til nogle kierlige Irettesættelser. Hendes timelige Forfatning, haaber jeg, vil ved en sparsom Huusholdning blive taalelig — *Thora* vil vel blive hende til en Byrde. Jeg har derfor bedet Dig om at forestille *Oldenburg*, at hun umuelig, som Enke, kan give hende Kost og Vask for 33 Rbd: aarlig; dog vil jeg bede, Du ikke opskruer det for

høit for ham; han kunde da let faae i Sinde at tage hende hiem til sig, hvorved baade hun vilde tabe overmaade meget, og min Kone ikke vel kunde undvære hende, da hun tiener hende meget til Tidsfordriv og Opmuntring — Foreslog Du ham blot 100 Rbd: aarlig, da var dettê for min Kone dog noget til Hielp, og han maatte kunne indsee, at han langt fra ikke for det kunde holde hende hiemme — Men, nok om dette — Min Svigersøn *Thorlacius* er, Gud skee Lov, nu fuldkommen vel, og befinder sig nu bedre, end nogen Tid. Du veed vel, at han havde *Inflammation* i Brystet. Jeg var ikke uden Frygt — *Sophie Schmidt* har været nu omtrent 6 Uger hos dem; hun er en meget vakker Pige, og reiser hiem i een af disse Dage. Hun kom hertil just den samme Dag, da *Thorlacius* blev syg — Grundvigs Journal har jeg ikke læst. Jeg læser sielden andet (da jeg ikke har Kræfter til at læse meget) end hvad der er lærerigt for mig, og hvad jeg kan videre tænke ved, naar mine svage Øine byde mig at lægge Bogen bort — Dine Aviser derimod læser jeg altid. De ere altid mere eller mindre interessante for mig — Du beder mig anmærke de Sprogfeil, som maatte forekomme deri. De blive efterhaanden ferre; men dog forekomme undertiden nogle, for Ex: Du *confunderer* ofte *een* og *en*. Det første er *unus*, det sidste *quidam* — Du skriver *Kiæmpe*. Bogstavet *i* haver her intet at gjøre; hverken udtalen eller Etymologien fordre det. Ordet kommer af *Kamp*; deraf *Kæmpe* — Men det hører blandt Smaating. Denne Feil begaaes endog af de bedste Skribenter — Den *Sch[ee]lske* Familie, som Du skriver om, er dog paa faa nær, en ret afskyelig Familie. Grunden hertil ligger uden Tvivl i en gal Opdragelse — jeg beklager meget den gode, retskafne *Bude*¹⁾ og hans Kone — Den omskrevne Kone i *Sorøe* maa vist nok (hvilket man og haver talt om her) have begaaet en betydelig Feil i hendes Mands Fraværelse, da hun har maattet forandre sit Navn — Af Nyheder have vi her aldeles intet, som er tilforladeligt, uden det, at vi dagligen høre om Tyverie og Indbrud, saa at man neppe mere ligger sikker i sin Seng. Det er mig næsten ubegribeligt, at man ikke kan finde Midler til at standse dette saa meget over-

¹⁾ Robert Bude (1769—1840). Fra 1814 Præst i Rørby.

haandtagende Onde — Da Indbrud skee sædvanligst om Natten, og saadant umueligt kan skee, naar Vægterne ikke sove; saa meget mere, som deres Post nu neppe er mere end en lille Gade, eller, som Nørregade, kun en halv Gade, naar Gaden er lang; burde Vægteren, der sover paa sin Post, ikke straffes, som Soldaten, der sover paa sin — burde Hæleren ikke hænges ved Siden af Tyven, eller i det mindste udstaae samme Straf — kort — megen Strenghed er, i Sandhed, høist nødvendig — Mange kierlige Hilsener til Dig og alle Dine fra alle mine og mig

Din Dig høit elskende Fader

C. Bastholm.

I Margen på 1. Side: Jeg begyndte vel, som Du seer, min Kiære Søn, dette Brev d 24de; men jeg følte mig saa svag, at, da jeg kom et Stykke hen i det, maatte jeg lægge det bort, og begyndte da først paa det igien d 27 — Kan Du nu kun læse det; thi mine Hænder er i denne Tid meget rystende.

I Margen på sidste Side: Biskop Münter var hos mig for nogle Dage siden, og sagde mig, at der kom en kongelig Befaling ud til alle Provindserne, at Lægerne skulde have Tilsyn over, at ingen gav sig ud for Magnetisører — dette er ret godt for at forebygge Overtroe og bedragerie; vi kunne let igien faae de gamle Hexetider i en anden Skikkelse.

Kiøbenhavn d 17 Marts 1817.

Min Kiæreste Søn! jeg havde vel noget før villet svare Dig paa Dit meget kiære Brev af 6te d: M: men, det er, destoværre, i denne Tid just ikke en let Sag for mig at skrive — Naar jeg kommer op om morgenen, er jeg saa mat og afkræftet, at jeg længe maa sidde og vegetere, inden jeg kan begynde paa noget. Naar jeg da endelig tager Mod til mig, og faaer Pennen i Haanden, ryste (som i dette Øieblik) mine Fingre saa afskyeligen, at jeg ikke uden stor Møie kan faae Pennen afsted — Omtrent Kl: 12 begynder min Hovedpine, som sædvanligen varer med sine Følger, Ørhed, Mathed, Svingel, til henimod Kl. 9 om Aftenen; men ved Lys kan jeg ikke see at skrive; der er altsaa ikke megen Tid for mig til at bruge Pennen. Læse gjør jeg dog med

Hovedpine, Ørhed og Svingel; thi ellers blev jeg gandske dræbt af Tiden — I denne Tilstand har jeg nu været paa femte Maaned, og i den Tid ikke været ude af Huset, hvilket just ikke er saa gandske behageligt; men dertil er jeg nu temmelig vant. Jeg har consuleret baade *Saxtorph* og *Cal-lisen*, men uden Virkning, og venter nu taalmodigen paa de blide Sommerdage, som vel ville virke mere, end det hele Apothek — Dit sidste Brev, min Kiære Søn, indeholdt ikke noget behageligt uden det eene, at Du befinder Dig vel, uagtet alle Dine Bryderier. Jeg veed af mange Aars Erfaring at man ikke kan have med sine Medmennesker at gjøre uden at have idelige Bryderier, men derved sættes Livsaanderne i Bevægelse, og Sielen faaer en forøget *Energie*. *Actio* og *Reactio* holder Liv og Bevægelse i Verden, saaledes og i Mennesket — Det gjør mig, i Sandhed, meget ondt for den stakkels *Scheel*, at han paa sine gamle Dage skal have saa megen Sorg af sine forvorpne Sønner; men af den Opdragelse, han gav dem, kunde man ikke vente noget bedre. Der hører ofte mere til at bestyre godt den timelige Formue, end til at forhverve den — Det synes mig at der paa en kort Tid er truffet den gode *Bude* flere Uheld, end han vel kan bære — skjøndt, hvad kan man ikke bære? Vi have flere Kræfter, end vi selv vide — Han er vist en ædel, dydig og retskaffen Mand; men Dyden er for ædel for at kunne belønnes med jordisk Lykke; den blev da en Handelsvare — Som *Con-trust* mod ham sætter jeg den afskyelige *Moldenhawer*¹⁾ — Jeg kiender flere sorte Mennesker, men de have dog alle nogle hvide Pletter; han haver i mine Øine ikke en eneste, er heel igiennem sort, en Bedrager, en Løgner, en Hykler, en Dranker, en Pæderast, og han faaer sin Afsked paa saa *galant* en Maade, beholder sin *Gage* fra dette Embede, ligesom fra Universitetet foruden Professorgaarden, er desuden selv en riig Mand; har et sundt Legeme, og, saa vidt jeg veed, ingen Sorg af sine Børn — Lykken har reent tabt sin *Credit* hos mig — Det gjør mig rigtig ondt, min Kiære Søn, at Din Virksomhed og *Münters* Dorskhed skal ligge i denne Kamp med hinanden. Han skulde være bleven ved *Academiet*, der kunde han, uden at der var noget Tab ved det, have, efter sit Hiertes Ønske, moret sig med at tælle Gryn

¹⁾ L. Koch: Oplysningstiden i den danske Kirke 1770—1800, 1914, 300.

og pille Ærter, nu derimod lider det Offentlige saa meget ved hans Forsømmelser. Han kunde dog i det mindste have ladet din Subskriptionsplan kommet i *Circulation*. Det kunde jo hans Amanuensis have gjort. Men han maa gandske have glemt det som en Smaating blandt Ruinerne af Persepolis¹⁾ — Af Anekdoter have vi intet her, som Du jo alt veed, for Ex: at Kongen i forrige Aar har havt 1½ Million flere Indtægter, end Aaret tilforn, hvilket *Møsting* haver sagt til en af mine Bekiendtere — at der har været Spektakler i *Cathedralskolen*, hvor Disciplerne have to Gange efter hinanden udpebet deres Lærere — Første Gang bleve de udstødte af Skolen, hvilket egentlig var Straf for Forældrene, som nu maa holde *privat Information* til dem foruden; hvad de sidstes Straf nu bliver, veed jeg ikke — En norsk Student ved Navn *Boye* er kommen hertil, og har udgivet her en Piece mod den berygtede *Wærgeland*.²⁾ Den er bleven confiskeret. Jeg fik den at læse. Den er grov i høj Grad, og skrevet som af en ung Laps. Om den just er confiskabel, derom kan jeg ikke dømme — Nu ikkun mange kierlige Hilsener fra mig og alle mine til Dig og Din gode Kone

Din kierlige Fader

C. Bastholm.

Kjøbenhavn d 5 Dec. 1817.

Min kiære, inderlig elskede Søn! jeg maa giøre Vold paa mig selv for ikke at skrive Dig til, og Vold paa mig selv for at skrive, da mine Kræfter er saa yderlig svage; men jeg vover det sidste. Det er en trængende Nødvendighed for mig, min kiære Søn, at takke Dig for Dine sidste saa kiærlige Lykønskninger til min Geburtsdag, da de rimeligen ere de sidste, Du skriver i den Anledning, og det sidste Brev, jeg skriver i den Anledning. Dine Ønsker for mig ere, som de vare udskrevne af min egen Siel. De mange flauue Ønsker, jeg haver maattet høre: at jeg maatte leve i mange Aar, og de ligesaa eenfoldige Forsikringer, at jeg vist endnu kunde

¹⁾ Den lærde Orientalist Fr. Münter ombyttede i 1808 sin Professorpost med Sjællands Bispestol som Balles Efterfølger.

²⁾ Martin Adolph Boye: Gjenmæle og Commentar til Anonymens (Wergelands) Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge. Kjbhvn. 1817.

leve i mange, have, i Sandhed, været mig saa kiedsomme-
lige, at jeg ikke engang kunde smile ad dem. Det eneste, jeg
selv ønsker mig, er, at jeg maa være nogenledes reisefær-
dig, naar Afskedstimen kommer, reisefærdig baade i mor-
ralsk og oconomisk Forstand, hvorpaa jeg daglig arbejder,
og, at jeg maa blive nogenledes forskaanet for altfor skæ-
rende Smerter, naar Enden kommer; skiøndt ere smerterne
overhaands store, kan de vel i min Alder ikke vare længe,
og ere de mindre haarde, saa maa jeg kunne taale dem. Alt
dette overlader jeg til det Væsen, der haver ledsaget mig
mit hele Liv igiennem med saa megen Viisdom og Godhed
— Min sidste Afskeed fra Dig, min Kiære Søn, var virkelig
noget haard, just fordi jeg forestillede mig, at den rimeligen
maatte være den sidste. Den lange Samtale med Dig, hvori
jeg filosoferede eller phantaserede med Dig over Mag-
netismen, bidrog og saa meget til min Svækkelse, at, da jeg
kom ind i Vognen, faldt jeg overende, og maatte kæmpe en
Tid, inden jeg fik Kræfter nok til at kunne reise mig; De,
som stode i Porten med eet Lys, kunde ikke mærke det, og
kunde derfor ikke komme mig til Hielp. Nu befinder jeg
mig, Gud være lovet, omtrent som Da Du var her; maaskee
lidt svagere — Det smerter mig, min kiære Søn, at Din for-
træffelige Bog haver saa liden en Afsætning, deels, for den
Tid og Møie, Du derpaa haver anvendt, deels, og for det
Tab af Penge, Du maaskee derved vil lide; jeg kan ikke
nægte det, at jeg jo frygtede noget derfor; thi det, Du skrev,
var hverken en Comedie eller en Roman, og andet interes-
serer ikke i denne Tid; jeg veed dem, der give 12 og 14 Rbd:
en eneste Aften for en nogenledes stor Loge, naar en Ynd-
lings-Comedie skal opføres, men 7 rbd: for et Verk, der kan
bidrage til at befordre et heelt Lands Vel, dertil haver ingen
Evne nok — *o! tempora! o! mores!* Jeg haver talt med den
gamle Grev *Knuht* og Etatsraad *Bagger* om den. Begge
rose den. Flere gjøre vel det samme; men, jeg formoder,
at de, hvis Embedspligt det er at læse den, og at bestræbe
sig for at befordre dens Hensigt, bekymre sig lidet derom,
thi det staaer jo ikke i deres Bestalling, at de skal læse
Bastholms Bog, og bekymre sig om den, de have altsaa ikke
at frygte for nogensomhelst Uleilighed af saadan en Lige-
gyldighed — Dog, min kiære Søn! den Tiid kan engang

komme, maaskee, naar Du ikke er mere til, at den Sæd, Du haver udstrøet, vil bære rige Frugter.¹⁾ Hvad Du skriver mig til om Professor Ox. (?) Philosophie, er et Beviis mere for mig, at Philosophien i vore Dage, i stedet for at gaae frem, gaaer tilbage; og det samme synes mig at være Tilfældet i det *æsthetiske* Fag. Jeg gider nu ikke spilde mine faa overblevne Kræfter paa at læse det ene eller det andet — Men een Bog haver jeg i denne Tid læst i det theologiske Fag, og denne haver jeg læst med megen Fornøielse, det er Professor *Wegscheiders Institutiones theologiæ* [christianæ] *dogmaticæ. Halle. 1817²⁾* — Denne Bog er gandske fortræffelig, gandske liberal, forsynet med en kort *historia dogmaticum*, og en riig Samling af *erudition*, bestrider med megen Sindighed og Sandhed alle den christelige Religions Misfostre. Naar man haver den, kan man brænde med en god Samvittighed *Carpzow* og *Carpow*, *Baumgarten* og *Buddeus*, *Qvensted* og *Rambach etc: etc.*³⁾ Der læses

1) I 1817 udgav Hans Bastholm på eget Forlag i Slagelse et stort, tætrykt Værk på ca. 350 Sider i Kvart: »Theoretisk og practisk Anviisning til Fattigvæsnets hensigtsmæssige Bestyrelse i Danmark uden for Hovedstaden saavel i Kjøbstæderne som paa Landet.« Værket er dediceret til Frederik den Sjette og er en ejendommelig Blanding af Filosofi og Historie, men dets hele Anlæg og Gennemførelse viser ham som den typiske Oplysningspræst, hvem det borgerlige Vel ligger på Sinde; i hans eget Arbejde for denne Sag i Slagelse får man et udmærket Indblik.

2) Julius August Ludwig W. (1771—1849); det ovennævnte Værk, hvis første Oplag udkom 1815 (8. Oplag 1844) er egentlig Rationalismens Normaldogmatik. Det indeholder en historisk Fremstilling af Dogmernes Genesis, en fornuftmæssig Dogmekritik på Grundlag af den sunde Menneskeforstand, afviser Supranaturalismen konsekvent, hævder den kristne Religions Evne til videre og fuldkomnere Standpunkter (Perfektibiliteten), men fremstiller på et formentligt Skriftgrundlag en Læretype, som svarer til den sunde Fornufts Krav, og som med sin Autoritet fra Skriften fremstilles som kristelig.

3) Bastholm nævner her nogle Teologer, der trods deres Nuancer repræsenterer en ældre Tid og en Type, der både i Teologi og Fromhed var artsforskellig fra Århundredets seneste deistiske Fornuftoplysning. Af Familien Carpzow gives der fem Teologer og en Kirkeretlærer; måske tænker Bastholm på Johann Benedikt C. (1720—1803), der ligesom Quenstedt (1617—1688) var Ortodoksiens Repræsentanter. Siegmund Jakob Baumgarten (1706—1757) formidler nærmest mellem Pietismen og en yderst moderat Oplysning;

over den i Halle og paa mange Academier i Tydskland. Stort Lys maa den udbrede overalt. Forunderligt er det, at saadant taales.

Træt er jeg nu, og maa slutte — Intet Svar herpaa venter jeg — mange kierlige Hilsener til Din kiære Kone og alle Dine fra min Kone, Datter og Svigersønner og fra mig

Din kiærlige Fader

C: B:

Den gamle syntes i denne Periode at have haft det ret godt. I et Brev fra Oldenburg til Hans Bastholm¹⁾ skriver hin: »gamle Fader forekommer mig at blive raskere og raskere;« den gamle har ganske vist været plaget af Frost i Hænderne, hvad der ganske betog ham hans Nattero. »Men ved en Hændelse var jeg saa lykkelig at faae opsnappet en Recept, gik selv paa Apotheket for at hente det, og mit (uværdige Doctors) Lægemedel har aldeles fordrevet hans Frost, og han nyder nu en vederqvægende Søvn og Natte-roe . . .«

Kiøbenhavn d ? Maj 1818.

Dit sidste Brev, min kiære Søn, glædede mig meget, da jeg deraf erfarede, at Du paa Sundhedens og Pungens Vegne befinder dig vel, og stolt maa Din gode Kone være deraf, at Du maa tilskrive hende det sidste — At Du ikke vilde modtage de 100 Daler, deri erkiender jeg Din Kierlighed til mig. *Oldenburg* og *Thorlacius* undsloge sig og derfor. Jeg beholder saaledes denne lille Gevinst heel, og kan godt bruge den, da jeg stræber, saa vidt det staaer til mig, at giøre mig nogenlunde ferdig til min lange forestaaende Reise, hvortil hører ogsaa dette, at kunne forsyne min kiære Kone med de manglende og nødvendige eller brystfældige Ting i Huuset; thi, efter min Død vil hun af hendes faa Indtægter vanskelig kunne forskaffe sig dem — Til Kongen, som Du ønsker, kan jeg umuelig komme; jeg maatte da og nødvendig gaae til Dronningen, som jevnlig spørger til mig, og

---

Buddeus (død 1729) formidler mellem Ortodoxi og Pietisme. Johann Jacob Rambach (1693—1735) står på Skillevejen mellem Pietisme og Oplysning.

¹⁾ 31. Januar 1818 (P. E.).

stedse ytrer det Ønske at see mig engang endnu; men Trapperne til hende ere mig for høje og vanskelige, og Forgemakkerne saa kvalme, og Samtalen undertiden saa lang, at jeg frygter meget for en Besvimelse eller anden Tilfælde. Et Brev til Kongen ligger skrevet efter mig, hvor jeg søger om en Pension for min Kone. Jeg haaber, at det ikke nægtes hende, hvilket er tilstaaet alle Hofpræsternes Enker — men dette mellem os — At Du haver mange Bryderier i dit Embede, det kan jeg let forestille mig, da jeg selv saa ofte haver erfaret det; men jeg har ogsaa erfaret dette, at Fortredeligheder giver Sielen Kraft, det er i Kampen, at den udvikles — Hvad Kirkens *Reparation* angaaer lader Du *Directionen* see til, hvor Pengene komme fra; En fornuftig Mand tænker ikke paa at bygge, førend han haver Penge dertil — Det gjør mig meget ondt, at det gaaer saa langsomt med Din Bogs Afsættelse. Dog haaber jeg, efter det Du skriver, at Du bliver nogenledes skadesløs; men det er dog ikke nok — Hvad en *Rønne*¹⁾ skriver imod Dig, det bør Du ikke bekymre Dig om. Han haaber at kunne forskaffe sig lidt *celebritet* paa Din Bekostning — Den Usling! — Men han taber vist sin Hensigt, naar Du opnaar Din — Nu kommer jeg til Hovedhensigten, hvorfor jeg skriver dette Brev — Du synes at være stødt paa den gode, men høist svage *Thorlacius*, og jeg fortænker Dig ikke deri, da Du ikke kiender Omstændighederne — I mere end 2 Aar har han været meget svagelig [Tilføielse i Margen: Den sidste Aften, Du var her, var han syg, men skiulte det; morgenen, da Du var reist, maatte han lægge sig, og fra den Tid af haver han ikke haft nogen stadig Sundhed —] *Bang* maatte idelig flikke paa ham. Hans sidste Raad var, at han maatte have et Embede paa Landet, hvor han kunde have *Motion* og frisk Luft. Men saadant et tages ikke strax, og her var *periculum in mora*. I hans Embede stod han i Forbindelse med mange. Her forefaldt idelige Drillerier, og hans Nerver ere altfor svage og pirrelige for at kunne taale dem. Ofte kom han halv syg hjem fra sine Forretninger. Han greb derfor hastig den Be-

¹⁾ Bone Falch Rønne (1764—1832). Det danske Bibelselskab var stiftet Maj 1814; som en Aflægger stiftede Rønne 1817 Bibelselskabet for Lyngby og Omegn. J. Oskar Andersen: Festskrift i Anledning af det danske Missionsselskabs Hundrede-Aars Jubilæum I. 1921.

slutning at søge sin Afskeed for at redde Helbred og Liv, indtil han engang kan faae et for ham mere passeligt Embede i en af Provindserne — Min gode, ømme Datter, som saae hans yderlige Svaghed, og hvor rystende hans Hænder vare, at han neppe kunde holde en Pen, og endnu mindre skrive, tilbød sig tvende Gange at ville skrive Dig til for at melde Dig det forefaldne; men *Thorlaci*us frabad sig det hver Gang. Høflighed og Venskabelighed ere tvende Hovedtræk i hans Karakter; Han syntes, at han burde selv skrive; han troede og at han bedst kunde *detaillere* denne Sag. Han sagde mig og flere Gange, at han haabede snart, han skulde komme sig saa meget, at han kunde skrive Dig til; men det blev snarere værre end bedre. Han vilde vise sig stærk, men hans altid tiltagende Rystelse i Legemet overbeviiste mig om det Modsatte, indtil endelig denne farlige Sygdom, som saa længe haver sat i Legemet, nu brød ud med en saadan Vold, at det næsten var et Under, at han kom derfra med Livet; han gaaer nu oppe, men maa endnu ikke komme i Luften. Lidet kan han vel læse til Tidsfordriv, men skrive kan han aldeles ikke — Jeg haver, efter Dit Ønske, ikke sagt ham, at Du var meget ømfindlig over, at han ikke haver skrevet Dig til; det vilde vist røre ham meget, da han, i Sandhed, i høi Grad baade agter og elsker Dig; men han haver vel og troet, at jeg haver meldt Dig alt dette, og for undseelig er han for at spørge mig, om jeg haver gjort det — Han haver foresat sig, naar han kommer sig saa vidt, at han vil til Sommer leie sig et par Værelser uden for Byen — Det er efter *Bangs* Raad — Din kierlige Indbydelse haver jeg endnu ikke talt om til ham; men skal vel gjøre det — Nu haver jeg da, min kiære Søn! lettet mit Hierte for alt det, som for denne Gang tyngde paa det; kan Du kun læse det. Mine Hænder ere saa meget rystende; men dog ikke saa meget, som *Tholaci*us's. Det vil vist tage Tid, inden han kommer saa vidt. Dette Brev haver jeg skrevet paa i tre Formiddage, saadan en Stymper er jeg — Jeg beder, Du ikke spilder Din Tid paa at svare paa dette Brev, da der er intet at svare paa — Mange kierlige Hilsener til Dig og Din retskafne, saa meget agtværdige Kone fra min Kone og alle mine ved mig, Din Dig

høitelskede Fader

C. Bastholm.

Udateret.

Min kiære, høitelskede Søn! Det er mig vel vanskeligt at skrive dette Brev; men nødvendigt er det, og kort skal det blive — Hvad mig angaaer, er jeg den samme, som da jeg sidst saae Dig; samme Hovedpine, samme Hovedsvindel, men mindre Kræfter, og altsaa min store Bestemmelse en Deel nærmere — Min Svigersøn *Thorlaci* har været farlig syg; men er nu, Gud være lovet, uden Fare og i temmelig god Bedring. Han blev paa eengang paa den voldsomste Maade saaledes angrebet af Blodets Flugt til Hovedet og Nervesyge, at der nesten intet Haab var for at undgaae en Apoplexie i Hovedet; Næst Gud haver den brave *Bang* efter mange Midlers lange forgieves Anvendelse dog til sidst seiret ved Kunsten over Naturen. Du kan let tænke Dig, hvad min gode Datter haver med hendes følsomme, kiærlige Gemyt udstaaet i en Tid af halvanden Uge — Nu til Sagen, hvorfor jeg egentlig skriver — Du erindrer Dig vel, min kiære Søn, at, da Du og Oldenburg gave Afkald paa deres Fædre- og Mødre-Arv blev den Betingelse tilføiet, at hvis min Formue ved Arv, Lotterie eller paa anden Maade fik nogen Tilvæxt, skulde Du og han have deres Deel deraf efter Loven — Nu haver jeg og *Oldenburg* en Seddel sammen i Classe-Lotteriet, hvorpaa i sidste Trækning blev vundet 1000 Rbd: N: V: naar herfra drages Procento til Lotteriet og *Douceur* til Lotte-Inspektøren, faaer hver af os 425 Rbd: N: V: — af disse 425 rbd: tilkomme Dig da 103 Rbd: N: V: som er en broderlod. Vel skulde dette ikke udbetales førend efter min Død; men da ere de maaskee fortærede, og uvist om min Kone da kan udrede dem; jeg vil derfor gierne betale Dig dem nu, da jeg haver dem, og vil derfor bede Dig, min kiære Søn, at Du, saa snart Du kan, vil lade mig vide, om jeg skal sende dem med Ageposten, eller levere dem til *Wahl* — Nu er jeg træt og mødig; da mine Hænder er saa rystende, kan Du vel neppe læse det — Derfor nu intet mere den Gang — Mange kiærlige Hilsener fra mig, min gode, men meget svagelige Kone og alle mine til din fortræffelige Kone — Gud velsigne Dig og Dine, det ønsker

Din kiærlige Fader

C. Bastholm.

Den 25. Januar 1819 døde Christian Bastholm. Fra Assessor Thorlacius fik Hans Bastholm følgende Brev, dateret samme Dag Dødsfaldet fandt Sted.¹⁾ »..For omtrent 10 Dage siden blev han uden noget foregaaende mærkeligt Ildebefindende pludselig om Aftenen Kl. 9 som han spadserede i sin Stue og røg sin Aftenpibe angrebet af en Afmagt, hvoraf han sandseløs sank til Gulvet. Han fik vel herved, uagtet at min Svigermoder og *Thora* strax ilede ham til Hielp, en temmelig stærk Contusion paa Hoften, men denne var allerede efter 4 Dages Forløb i saa mærkelig Bedring at han kunde nogenledes bevæge Benet og blev i Gaar af Prof. *Saxtorff* foreslaget at prøve paa at staae op i Dag for at prøve Benet. Endnu i Dag Formiddags besøgte adskillige ham, han var ret munter og bestemte sig til Kl. 11^{1/2} at prøve paa at staae op. Chirurgen som til den Tid var tilsagt kom og tilligemed flere hjalp ham af Sengen hen til hans Lænestol en 3 à 4 Skridt derfra. I det Øieblik han imidlertid satte sig ned i samme overfaldt ham pludselig et Slagflod, hvoraf han et Par Minutter efter døde! uagtet han strax blev bragt tilbage i Sengen og flere Styrknings Midler forgieves vare anvendte. Chirurgen har sagt mig, at Tilfældet bestod i en *collapsus cerebri*,²⁾ en Følge af at Blodet ved den opreiste Stilling pludselig sank fra Hjernen, hvilket Alderdom og Svækkelse ikke tillod Hjertet at drive tilbage. .... Paa de 4 første Dage af hans Sygdom nær, da han følede nogen Smerte i Benet, var hans Sygeleie uden Smerter, og hvad jeg af hans faae Yttringer desangaaende kunde skjønne, nærrede han stedse Haabet om at blive fuldkommen restitueret ....«

Også fra Oldenburg fik Hans Bastholm nogle Linier. De indeholder en Meddelelse om den gamles sidste Tid og hans Forsynlighed med Hensyn til Enken. Brevet, som er i privat Eje, er dateret 2. Februar 1819 og lyder blandt andet således: ».... han følede dagligen hvor voldsomt hans Kræfter aftog, og det i den Grad, at han ikke sjelden sagde til mig: »De kan tro, min Ven! at min Tid er snart ude.« Og naar jeg ikke gierne vilde høre dette eller styrke ham deri,

¹⁾ P. E.

²⁾ Sammenfald af Hjernen.

men sagde: »Det kan min gode Svigerfader jo ikke vide, vi ville haabe, at vi endnu i nogle Aar skulle have den Lykke, at beholde Dem hos os;« da svarede han dertil: — »Det var Synd at ønske mig dette; desuden — jeg har længe været reiseferdig, og jeg har intet, som trykker min Samvittighed.« Og sandeligen! det havde han heller ikke; tvertimod; han havde en blid Sjel og et varmt Hjerter, og inderlig Hengivenhed for Gud og alt hvad der var godt; og aldrig skal Nogen fremstaae og med god Samvittighed kunne i hans Grav gjøre ham nogensomhelst Bebreidelse. Som god Ægtefælle var han ogsaa meget omhyggelig om hans ædle Kone, Din brave Moder. Som Følge heraf, havde han, hende uafvidende, henlagt i en Skuffe 1000 rd., som laae indsvøbte i et Stykke Papir, med Udskrivt: »til en anstændig, men tarvelig, Begravelse«; og atter i et andet Stykke Papir henlagt Penge med Udskrift: »til $\frac{1}{2}$ Aars Huusleie«; desuden laae der efter ham 150 rd. i rede Penge, og det sidste Qvartals Pension urørt. Gud skee Lov, at Din gode Moder da, for det første for Øjeblikket, ikke er i Penge-Forlegenhed. I Enkekassen er der indsat saaledes, at hun kan have den højeste Pension, som tilforn kunde have, nemlig 400 rd. Men — i disse Tider betyde 400 rd. ikke ret meget. Dette indsaae ogsaa Din Sl: Fader, og derfor skrev i levende Live et Brev til Kongen, som han bad mig efter hans Død at overlevere til Kongen.« Oldenburg var ogsaa Dagen efter den gamles Død gået op til Kongen med Brevet, men Kongen kunde ikke personlig tage imod ham. Brevet overleveredes Kongen gennem Adjudanten. Samme Dags Formiddag blev Oldenburg tilsagt til Dronningen, som sagde: »Jeg kan forsikkre Dem, at Deres Svigerfaders Død har gaaet Kongen meget nær, og der er aldeles ingen Tvivl om, at der jo vil blive sørget for Deres værdige Svigermoder.«

Sønnen dvælede kun ganske kort ved Faderens Død, der angreb hans Nervesystem — som han ellers bestræbte sig for at holde frit fra Lidenskaber¹⁾ — meget; Faderen

¹⁾ I Begyndelsen af 1819 klager han over sit Nervesystem, der i høj Grad er irritabelt og ved enhver Lejlighed sættes i Oprør. Efter at have gjort sin Helbredstilstand op siger han om sine Udsigter for Fremtiden: »Jeg lever ogsaa saaledes, at jeg har Grund til at gjøre mig Haab om et langt Liv og et godt Helbred. Jeg gaar tidlig i Seng

trådte, siger han, »ud af Jordlivets Forbindelse;« der udbrede sig over hele hans Væsen en dyb melankolsk Smer-te, »som siden tabte sig i en fiin og ædel Melancholie.«

Engelstoft skrev i sine Optegnelser 30. Januar 1819: »Bastholm gik ud som et Lys, han var meget liberal, lidt ortodox efter Systemet, uden Tvivl i Hjertet en Naturalist.¹⁾ Efter at Enken den 26. Januar havde anmeldt Dødsfaldet i Adresseavisen,²⁾ fandt Begravelsen Sted på Assistents Kirkegaard, Lørdag den 30. Januar. Ved en forudgående Sørgehøjtidelighed i Hjemmet talte Balles Efterfølger som kongelig Konfessionarius, N. F. Liebenberg, smukt og sirligt.³⁾ På Kirkegården, hvor Fallesen talte, modtog Biskop Münter med en stor Del af den københavnske Gejstlighed Følget. Da også en Del Studenter havde indfundet sig for at bære hans Kiste, udsendte Enken følgende Taksigelse:⁴⁾ »Samtlige Kjøbenhavns Herrer Geistlige, som ved deres Møde paa Assistents Kirkegaard Lørdag den 30. Januar vare forsamlede for at bevidne min hedenfarne Mand, deres forrige elskede Medbroder, det sidste Farvel, være herved takkede paa det forbindtligste. Tillige aflægges min rørte Taksigelse til de Herrer Studerende, som assisterede med at bære ham.«

På Graven findes et lille Gravmindesmærke, som støtter sig op til Muren, men som nu næsten er udslettet af Vind og Vejr. Det forestiller en Marmor-Ligkiste og foran denne en flad Støtte i Relief. Øverst står i en Nische en Marmor-

---

og staar tidlig op; jeg bevæger mig meget; jeg er meget maadelig i mine Nydelser. Jeg er forsigtig i mit Forhold og holder mit Sind frit fra Lidenskaber.«

¹⁾ Universitetsbiblioteket Additam. 182 q, II. Fol.

²⁾ »Min retskafne og inderligen elskede Mand Christian Bastholm, kongl. Confessionarius, Doctor Theologiæ og Ridder af Dannebrog, blev mig den 25. Januar ved Døden berøvet, i hans Alders 79 Aar. Han var ædel som Menneske, oplyst og fordomsfri som Videnskabsmand, Gud, Kongen og sine Venner hengiven, og hans Værd som Ægtefælle paaskjønnes vecmodsfuld af mig, der ved 30 Aars Ægteskab følede mig som den lykkeligste Hustru og altid vil velsigne hans Minde. Eet af hans sidste Ønsker var, ei alene, at maatte være i kjer Erindring hos hans sande Venner, men tillige, at disse ikke vilde uleilige sig med at ledsage ham til hans Hvilested.«

³⁾ Talen er trykt i Theol. Bibl. 1820, XVIII. 133 ff.

⁴⁾ Adresseavisen 30. Januar. Den anonyme Lovprisningsbiografi, som Dagen i Forvejen fandtes i Bladet, skyldtes vistnok Oldenburg.

urne, hvorunder man læser hans Navn, Fødsels- og Dødsår samt Sætningen: *Oracula Dei Eloquio Crevere tuo*. Under disse Ord ses et Basrelief *en medaillon*, som forestiller en siddende, kvindelig Figur, der må tænkes undervisende og formodentlig har Hensyn til Indskriften.¹⁾ I Graven, som uden Vederlag vedligeholdes af Kirkegården, hviler foruden Christian Bastholm og Datteren Karen Ingeborg også Oldenburg, der døde i 1848.

Kongen gjorde så Skridt til at give Enken Pension og befalede Direktionen for den almindelige Pensionskasse, »at der ved Directionens Forslag om Pension for hende skal tages Hensyn til Bastholms store *Fortjenester som mangeaarig Embedsmand, som udmærket Videnskabsmand samt* (som viser Kongens ædle og fine Følelse) *at han har forbedret Os og Vor elskelige Søster, Hertuginde af Augustenborg, til Confirmation*«²⁾

Enken døde 65 År gammel 18. December 1829 og blev begravet 24. December. Dødsprotokollen fra Trinitatis Menighed angiver som Dødsårsag Nervesvaghed.³⁾

Hans Bastholm søgte sin Afsked fra 1. Oktober 1846 i Nåde og med en Pension på 600 Rbdl. årlig efter Nådens-årets Udløb.⁴⁾ Han anførte, at han i 47 År havde været gejstlig Embedsmand og deraf i 46 År i sit nuværende Embede. I Året 1825 blev han på Grund af hyppige Nervetilfælde, som skyldtes et meget svagt Nervesystem, nødsaget til at ansøge om at få en personel Kapellan beskikket, og siden 1837 havde han efter allerhøjeste Tilladelse måttet overdrage Kapellanen at besørge hele Embedet — både dets kirkelige og dets verdslige Del på eget An- og Tilsvær, medens han selv, såvidt hans Helbred tillod det, med Flid anvendte sit Otium til Videnskabens Dyrkelse, der stedse har været ham en kær Syssel. Således kunde det vel synes, at han under sin nuværende Frihed for Embedsforretninger nyder al den Ro, han kunde ønske og vente, især da han stedse har været så heldig at have haft nidkære og samvittighedsfulde Mænd til

¹⁾ Mindesmærket var Torkil Badens Idé, Øst: Materialier. 198 f.

²⁾ Brev fra Oldenburg til Hans Bastholm af 6. Februar 1819.

³⁾ Landsarkivet.

⁴⁾ Ansøgningen er ikke bevaret; det følgende anføres fra Danske Cancellies Forestillinger 1846 B, S. 47 i Rigsarkivet.

Medhjælpere, og navnlig har hans nuværende Kapellan C. H. B. Benzon, der har været ansat hos ham på syttende År, været ham en trofast Støtte, og i de ti År, han har forestået Embedet på eget An- og Tilsvar, har han som en sand Ven stræbt at fjerne fra ham enhver Bekymring, der under et vidtløftigt og vanskeligt Embedes Bestyrelse og under Tidens Fordringer ikke kunne udeblive; men nu er der andre Omstændigheder, der gør, at han må ønske at afgang fra Embedet. For at kunne få tilstrækkeligt Udkomme for sig og sin Familie må han nemlig drive noget Landbrug, men både han selv og hans Hustru er nu for svage til at kunne gøre det, og derfor kan de ikke længere føle den Tilfredshed i deres Stilling, som i så mange År har været dem til Del. Der-til kom, at et fornylig forøvet natligt Indbrudstyveri har virket særdeles foruroligende på dem begge; Embedets Bø- lig ligger meget afsondret, og kun tilfældige Omstændig- heder i Forbindelse med en heldig Resolution befriede dem fra en stor Ulykke. Hans Bastholm ønsker nu meget at få Kapellanen til sin Efterfølger; igennem 16 Års Embedsger- ning er han netop kommet ind i Forholdene der, og han læg- ger det varmeste Ord ind for Benzon.

Provst Salicath anbefalede Ansøgningen om Afsked og fandt det naturligt, at Benzon gerne vilde nå en selvstændig Stilling, ligesom han syntes, at det var et rimelige Ønske, Bastholm ytrede, når han gerne så Benzon som sin Efter- mand.

Biskop Mynster gav Skrivelsen sin Påtegning; han anså Bastholm for en virksom og velfortjent Embedsmand; de 600 Rdlr. var ikke mere, end han behøvede til sig og til Fa- miliens tarvelige Underhold. Hvad Bastholms Ønske om Eftermanden angik, siger Mynster, at en sådan Afståelse af Embedet fra en Sognepræst til en Kapellan har noget misligt ved sig, og i Almindelighed fortjener det ikke at bevilliges, men i nærværende Tilfælde må komme i Betragtning, at Kapellan Benzon har været der i 16 År og har vist sig som en duelig, retsindig og omhyggelig Mand.

Kancelliet anbefalede Afsked i Nåde og med den fore- slåede Pension. Og med Hensyn til Bastholms Ønske om sin Eftermand lod man den Betænkelighed falde, der lå i, at Benzon i Juli 1828 kun havde fået Haud illaud til sin Em-

bedseksamen, og at Embedet derfor var for stort til ham. Kancelliet antog, at Bastholms Ønske angående Benzon som sin Eftermand var rettet både mod Menighedens Bedste og mod Kapellanens Vel. Man indstillede derfor til Udnæv-nelse.

Forestillingen er underskrevet af Christian VIII, Køben-havn 12. Oktober 1846.

I 1. Departements Registrant for 1846 Nr. 194 a, 12. Ok-tober, er hans Afsked på Grund af Alderdom og Svagelighed indført.¹⁾ Med Hensyn til Pensionen hedder det: »foruden den Pension, som Vi paa nærmere derom nedlagt Forestil-ling fra Vor Finantsdeputation alln. maatte tillægge ham af Vor Kasse, endvidere efter Naadensaarets Udløb og saa-længe ingen Enke er paa Kaldet, tillægges ham saa Meget i Pension af Embedet, som den ordinaire Enkepension vilde udgjøre.« Da samtidig Christian Henrik Bjerring Benzon udnævntes til hans Eftermand, bestemtes det, at denne efter Nådensårets Udløb »udreder til entledigede Spst Bastholm en aal. Pension af 600 Rdlr., saaledes, at den Pension, som vil være at tillægge Sidstnævnte af Vor Kasse, ikke udbe-tales, saalænge han oppebær disse 600 Rdlr. af Spst. Ben-zon.«²⁾

Fra Christian VIII til Hans Bastholm (P. E.).

Hr. Pastor Bastholm! Min Ven som jeg veed Dem, maae erfare af mig selv at det imorges har behaget Gud at kalde Kongen fra det timelige til det Evige, ved en roelig

---

¹⁾ Indlæg mangler. Jvf. Brevbog for 1846, Nr. 2, 4775 a.

²⁾ Angående Kaldets økonomiske Forhold oplyses i den nævnte Kilde fra Danske Cancellies Forestillinger følgende: Det tiendeydende Hartkorn : 221 Tdr. upriviligeret og 207 Tdr. priviligeret. Ifølge confirmeret Forening svares af Landsognet 226 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdk.; af Byen 16 Tdr. 2 Skpr.; af Hospitalets Overmark 8 Tdr. Alt Byg. — Nogle Naturalpræstationer /: 2 Giæs, 2 Snese Æg, 2 Par Kyl-linger 12 Pd. Ost :/ tilsammen af Værdi 3 Rbd. Kalende Indtægt 6 Rbdl. Offer og Accidenser anslås til 320 Rbdl. Løn af Hospitalet 200 Rbdl. Afgift af Mensalgodset 23 Tdr. 4½ Skp. Byg og 76 Rbdl. Præstegård med et Jordtilliggende af 37 Tdr. Land /: hvis Netto-Provenu er anslået til 87 Tdr. Byg :/ Skatter til Amtsstuen 54 Rbdl.; til Byen 113 Rbdl. Landmodeexpenser circa 22 Rbdl. Enke er ikke på Kaldet.

Død. Mig paahviler Byrden af den Crone jeg nu bærer, men jeg skal med Guds Bistand bære den med Hæder, jeg har sagt til de højere Embedsmænd at jeg vilde fortsætte den afdøde Konges landsfaderlige Regiering.

Dette udelukker alle voldsomme Omvæltninger, men vist ikke nyttige Forbedringer.

Der vistes megen Enthousiasme blandt Folket da jeg efter Proclamationen viste mig paa Altanen. Jeg skiønner paa dette Sindelag

De ville bede for mit Vel

Glæde mig vil jeg ved at see Dem vel igjen

Velvilligst

Christian R

Kiøbhvn d 3 Decbr 1839

Hans Bastholm tog sin Afsked 1846, flyttede til København og døde dør (Vesterbrogade 43 D) 14. Juni 1856; han blev begravet på Frederiksberg Kirkegaard 19. Juni. Hans Hustru døde 17. September 1859 og blev begravet samme steds 22. September 1859. For begge Ægtefællers Vedkommende angives som Dødsårsag: Alderdomssvaghed.¹⁾ Ægteskabet var barnløst.

---

¹⁾ Ministerialbøgerne for Frederiksberg Kirke i Landsarkivet.

Navneregister.

I dette er ikke medtaget Navnene Christian Bastholm og dennes Søn
Hans Bastholm.

	Side		Side
Abildgaard	22, 34, 119.	Begtrup	79, 104.
Adler	85.	Behr	15, 34, 55.
Adlercreutz	117.	Bejer, Anne Jacobine	11, 12, 13, 14, 21, 39, 46, 50, 94, 95, 97, 98, 99, 101.
Ammon, C. F.	65, 75, 77.	— , Walentiin	11, 14, 101.
Andersen, H. C.	79.	Bendtsen, Bendt	31, 102.
— , J. Oskar	131.	Benzon, C. H. B.	138, 139.
Baadt	119.	Bernstorff, A. P.	38.
Baden, Gustav Ludvig	17.	Berthelsen	15.
— , Jacob	17, 26, 37, 41, 42, 45, 52.	Birch, Andr.	31.
— , Torkil	17, 31, 41, 42, 44, 45, 51, 53, 55, 56, 61, 137.	Biørn, Karen	19, 33.
Bagger	128.	Bloch	86.
Baggesen	10.	Blumenbach	17, 19, 22, 25.
Balle, N. E. . .	38, 71, 82, 87, 88, 96, 98, 99, 102, 103, 105, 113, 136.	Bobé, Louis	37, 38, 100.
Bang, ...	131, 132, 133.	Bodenhoff, E.	10.
Bast, P. D.	34, 55, jvf. 119.	Bouterweck, Fr.	22.
Bastholm, Hans	5.	Boye, M. A.	127.
— , Jens Jacob	112.	Brandt	97, 98, 104.
— , Karen Ingeborg. .	8, 70, 118, 137.	Bredenberg, Ingeborg	70.
— , Marie Clarette Bene- dicte . .	6, 27, 33, 39, 54, 66, 112.	Bricka .. 11, 17, 21, 27, 31, 34, 37, 40, 45, 72, 82, 105.	42, 44, 45, 51, 53 56.
— , Margrethe Hed[e]vig 51, 120.	51, 120.	Brun, M. C.	71.
— , Matthis [Matthias] 15.	15.	Bruun	54.
— , Peder Rosenstand 6.	6.	Buddeus	129, 130.
— , Thyge	8.	Bude, Robert	124, 126.
Baumgarten	129.	Buonaparte. .	63, 82, 114, 116, 117.
		Bülow	55.
		Callisen	126.
		Caroline Mathilde	40.
		Carpow	129.
		Carpzow	129.

	Side		Side
Celsus	29, 32.	Hesiod	114.
Charton	116.	Heyne, Chr. G.	17, 30.
Christian VIII.	139, 140.	Holm, Frue	113.
Christiani	37.	Homer	114.
Cidenius	70.	Horn, Magnus Christian	12.
Clausen, H. G.	86, 97.	Horneman, C. F.	72
Confusius	75.	Horrebow, Otto	71, 82, 87.
Cramer	22, 34.	Hosum, Clara Jensdatter	5.
Danneskiold, C. C. S	22, 36.	Hwiid, Andr. Chr.	31.
de Fine Montagne, Kirstine ..	11.	— , Frue	11.
Eckermann, J. C. R. ..	40, 45, 49.	Iosephus	59, 60.
Ehlers, Martin	53.	Jourdan	69, 70.
Eichhorn, Joh. G. ..	16, 17, 18, 23, 29, 31.	Kall, Abraham	66.
Engelstoft, L.	113, 136.	Kant, Immanuel ..	9, 20, 21, 22, 42, 49, 54, 57, 75, 97.
Erlandsen, A.	120.	Kierkegaard, Søren	98.
Ernesti	16, 60.	Kierulf	99.
Ewald	10.	Kleinhans	16.
Fabricius, Joh. Chr. ..	40, 45, 53, 57, 58, 64.	Knuht (Knuth)	128.
Fallesen	136.	Koch, L.	88, 96, 126.
Fenger	100.	Kofoed	90.
Fischer	15.	Krebs	60, 71.
Fleischer	104.	Lahde	5.
Frankenau	119.	Lampe	120.
Frederik VI	129.	Leibniz	21, 28.
Frydendahl	15.	Liebenberg	136.
Fuglesang, Herredsfoged	11.	Lovise Augusta	80.
Gesner	17.	Lund, Læge	100, 117, 119.
Goiske, se under Rosenstand.		— , Ole	120.
Goos	119.	— , Præst	105.
Graeffe [Grafe], Joh. Fr. C. ...	42.	Løvenskiold, Magdalene C. H. 38.	
Grundtvig, N. F. S. ..	78,79, 86, 104, 105, 124.	Magnus, H. R.	79, 116.
Guerike	65.	Mancin ..	11, 12, 13, 20, 43, 46, 47, 48, 82, 101.
Guldberg	7, 17.	Marezoll	21, 37, 38, 39, 72.
Gumbrecht	36, 37.	Mathilde, se Caroline.	
Gutfeld	85.	Melanchthon	16.
Gyldendal	73, 75, 100.	Michaelis	17, 32, 60, 72.
Göttsche	120.	Moldenhawer	18, 126.
Hammer, Edv. S.	22, 36.	Moltke	61.
Heinze	42, 43, 59.	Morus	16.
Heltberg, Elias	120.	Müller, Brygger	97.
Helweg, Ludv.	88.	— , Erasmus	16.
Hempel	101.	— , v., Generalmajor ...	10.
Hensler, Chr. G.	42.	Mynster, J. P. ..	31, 85, 111, 138.
— , Ph. G.	42, 43.	Münter, Balthasar	6, 31.
Herodes	60.	— , Fr.	31, 45, 125, 126, 127, 136.

Side	Side		
Møller, Jens	43.	Rosenmüller	73.
Møller, Malte	22, 49, 73.	Rosenstand Goiske, Ingeborg .	6.
Mösting, Frøken ..	112, jvf. 127.	— Goiske, Peder 5, 6, 11.	
Napoleon, se under Buonaparte.		— Goiske, Sabine	
Neiendam, Robert	15, 113.	Margaretha	11.
Niebuhr, Carsten	17.	Rothe, Frue, se Biørn, Karen.	
Obelitz, B. G.	45.	— , Kirstine Margrethe ..	8.
Oldenburg, F.	27, 33, 39, 41, 45,	— , Tyge .. 8, 19, 28, 45, 46,	
	46, 51, 52, 54, 60, 77,	92, 93.	
	101, 112, 113, 123, 130,	— , Wilhelm	27.
	133, 134, 135, 136, 137.	Rousseau	39.
— , Marie Clarette Bene-		Ryberg	55.
dicte, se under Bast-		Rønne, B. F.	131.
holm.		Salicath	138.
— , Th. Wilh.	27.	Sallentien, Viktor	23.
— , Thora .. 27, 123, 134.		Salomon	75.
Ossian	114.	Sartmand, se Zahrtmann.	
Ostenfeldt	27, 39.	Saxtorph .... 121, 123, 126, 134.	
Otto, J. T.	60.	Scheel	124, 126.
Overskou, Th.	113.	Schellenberg	88.
Oxholm, Christian	70.	Schimmelmann, Charlotte ...	37.
— , Clara Margareta ..	120.	— , H. E.	82.
— , Jacob	51, 55.	Schleiermacher	9
— , Lorentz	70.	Schlesner, Joh. Fr. .. 16, 17, 18,	
— , Lorentz Alexander..	51,	20, 39.	
120.		Schmidt, F.	22.
— , Margrethe Hedevig	51.	— , Sophie	124.
Paetz	75.	Schneider	24.
Palæophilus	43.	Schröckh, J. M.	29, 32.
Petersen	26.	Schönheyder	120.
Pfankuche	76, 77.	Seneca	113.
Planck, G. J.	49, 59, 65, 75, 78.	Slichtkrul, Frue	11.
Platner, Ernst	20, 21.	Sommerschild, Anne E.	120.
Plautus	114.	— , Matthias S.	120.
Plato	75, 114.	Spittler	20.
Plinius	114.	Steffens	80, 81.
Plum, Fr.	105.	Stäudlein, Karl Fr.	36, 75.
Ponte-Corvo	116, 117.	Stolberg, Fr. L.	49.
Pontoppidan, Erich	96.	— , Louise	37.
Quenstedt	129.	Tang, Jomfru	11.
Rahbek	80, 115.	— , Søren	11.
Rambach	129, 130.	Tetens, Stephan .. 22, 25, 27, 29,	
Reinholdt, Karl L. 42, 43, 54, 57.		30, 31, 34, 39, 41, 45, 51, 55,	
Reuss, J. D.	17, 39.	61, 69.	
Reventlow	117.	Thorlacius, C. L.	118, 124, 130,
Reyher	53.	131, 132, 133, 134.	
Riegels	31.	— , Karen Ingeborg .	118.
Rolffs	42.	Thott	6.

	Side		Side
Thucydid	114.	Wiberg ..	11, 12, 15, 36, 82, 105.
Treschow, H.	31.	Wessel	10.
Vadum, Hee	118.	Wium	118.
Vergniaux	67.	Wolff, Chr.	21.
Voltaire	82.	— , Odin	122.
Wahl	133.	Worm, O.	82.
Wedel-Jarlsberg, F. C.	44.	Wøldike, Benedicte	11, 66.
Wegscheider	129.	— , Jeremias ..	11, 66, 104.
Wellhausen	17.	Zollikofer	110.
Wergeland	127.	Øst	137.
Werlauff	34, 118.		
